

Žrtve krivičnih djela iz mržnje u sistemu krivičnog pravosuđa

Praktični vodič

Žrtve krivičnih djela iz mržnje u sistemu krivičnog pravosuđa

Praktični vodič

U originalu objavio OSCE-ov Ured za demokratske institucija
i ljudska prava (ODIHR)
Ul. Miodowa 10.
00-251 Varšava
Poljska
www.osce.org/odihr

© OSCE/ODIHR 2020

Sva prava pridržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti
i kopirati za edukativne i druge neprofitne svrhe, s tim da se svaka takva
reprodukcija poziva na OSCE/ODIHR kao izvor.

ISBN 978-83-66089-91-4

Naslovnicu i unutrašnjost dizajnirao Homework

Štampao Poligrafus Jacek Adamiak u Poljskoj

Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini podržala je izradu prevoda ovog
dokumenta. Svako gledište, izjava ili mišljenje, izraženo u ovoj publikaciji, a
za koje nije izričito naznačeno da potiče iz Misije OSCE-a u BiH, ne odražava
nužno zvaničnu politiku Misije OSCE-a u BiH.

Sadržaj

Predgovor	7
Izrazi zahvalnosti	8
Sažetak	9
Uvod	15
Mandat Ureda za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR).....	16
Zašto je ovaj Vodič neophodan?	17
Postojeći instrumenti pružanja podrške žrtvama	18
Ciljevi ovog Vodiča	21
Metodologija i obim	22
Sveobuhvatan i strateški pristup	25
1. Viktimizacija i žrtve krivičnih djela iz mržnje	27
1.1. Krivično djelo iz mržnje i njegov uticaj	28
1.2. Žrtve i viktimizacija	29
1.3. Žrtve krivičnih djela iz mržnje	32
1.4. Potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje	34
1.5. Žrtva u centru pristupa rješavanju krivičnih djela iz mržnje.....	35
2. Prijavljivanje i evidentiranje krivičnih djela iz mržnje ...	37
Pregled preporuka datih u ovom poglavlju	38
2.1. Evidentiranje krivičnih djela iz mržnje	40
2.2. Omogućavanje prijavljivanja krivičnih djela iz mržnje	43
2.3. Komuniciranje sa zajednicom	46
2.3.1. Informiranje o politici borbe protiv krivičnih djela iz mržnje	47
2.3.2. Informiranje o predmetima krivičnih djela iz mržnje	48
2.3.3. Dodatni načini da se angažiraju zajednice	50
3. Status žrtava krivičnih djela iz mržnje	55
Pregled preporuka datih u ovom poglavlju	56
3.1. Definiranje žrtava krivičnih djela iz mržnje	57
3.2. Status žrtava krivičnih djela iz mržnje: „zaštita i podrška“ i „učešće“	60
3.2.1. Status žrtve u svrhu pružanja zaštite i podrške	63
3.2.2. Status žrtve u svrhu učešća u krivičnom postupku	66

4.	Kontakt tijela vlasti sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje	71
	Pregled preporuka datih u ovom poglavlju	72
4.1.	Dostupnost.....	74
4.2.	Postupanje prema žrtvama sa uvažavanjem i poštovanjem.....	79
4.3.	Pravo na pratnju	85
4.4.	Zaštita privatnosti i ličnih podataka	86
4.5.	Pravo na informiranje.....	89
5.	Procjena potreba žrtve krivičnog djela iz mržnje i upućivanje nadležnim službama	93
	Pregled preporuka datih u ovom poglavlju	94
5.1.	Uspostava sistema procjene individualnih potreba	96
5.2.	Procjena individualnih potreba: Oblik i sadržaj procjene	101
5.3.	Identifikacija pružalaca usluga podrške i upućivanje žrtava nadležnim službama.....	105
6.	Zaštita i podrška za žrtve krivičnih djela iz mržnje	111
	Pregled preporuka datih u ovom poglavlju	112
6.1.	Sistemi podrške žrtvama.....	113
6.2.	Opšte i specijalističke usluge podrške namijenjene žrtvama krivičnih djela iz mržnje	119
6.3.	Minimalne usluge za žrtve krivičnih djela iz mržnje.....	121
6.3.1.	Zaštita.....	123
6.3.2.	Psihološka pomoć.....	126
6.3.3.	Pravna pomoć.....	127
6.3.4.	Neposredna finansijska pomoć.....	128

7.	Učešće žrtve u krivičnom postupku.....	131
	Pregled preporuka datih u ovom poglavlju	132
7.1.	Uvažavanje motiva predrasude i uticaja krivičnog djela iz mržnje	133
7.2.	Odabrana proceduralna prava žrtve krivičnog djela iz mržnje...	135
7.2.1.	Pravo na aktivno učešće u postupku	136
7.2.2.	Pravo na informiranje o predmetu	139
7.2.3.	Osporavanje odluka policije i tužilaštva.....	141
8.	Validacija iskustva žrtve krivičnog djela iz mržnje: ishodi krivičnog postupka.....	143
8.1.	Presuda i izricanje kazne	145
8.2.	Naknada štete	148
8.3.	Sporazumi i rješenja u okviru sistema restorativne pravde	152
8.3.1.	Nagodbe, sporazumi o priznanju krivice	152
8.3.2.	Mjere restorativne pravde: posredovanje između žrtve i počinioca	154
Aneksi	.....	158
Aneks I:	Obaveze prema OSCE-u u oblasti krivičnih djela iz mržnje i podrške žrtvama tih djela.....	159
Aneks II:	Smjernice o saslušanju žrtava krivičnih djela iz mržnje	162
Aneks III:	Procjena individualnih potreba – obrazac upitnika	166

Predgovor

Meta krivičnih djela iz mržnje su ljudi zbog njihovog identiteta – zbog onoga ko oni jesu. Međutim, ona ne utiču samo na pojedince. Krivična djela iz mržnje su krivična djela kojima se šalje poruka, a poruka odbacivanja u svakom napadu ima odjeka u cijeloj zajednici, od članova porodice, preko onih koji dijele isti identitet sa žrtvom, do javnosti. Njihova meta također mogu biti ljudi koje počinitelj jednostavno percipira kao ljude koji pripadaju određenoj grupi, jasno pokazujući da su krivična djela iz mržnje motivirana samo predrasudama. Ako ostanu neriješena, krivična djela iz mržnje mogu okrenuti zajednice jednu protiv druge i voditi ka sukobu i nasilju.

Nijedna država nije imuna na krivična djela iz mržnje, iako su njihova meta različite grupe u zavisnosti od državnog konteksta, a napadi se razlikuju po vrsti i obimu. Međutim, jasno vidimo da se države članice OSCE-a razlikuju prema njihovoj volji da prepoznaju i djeluju u pravcu borbe protiv krivičnih djela iz mržnje.

Organizacije civilnog društva i organizacije koje okupljaju pripadnike zajednica igraju važnu ulogu, pošto su one često te koje pomažu žrtvama da ponovo stanu na svoje noge. Međutim, vlade su te koje su prvenstveno odgovorne za to da osiguraju da žrtve krivičnih djela iz mržnje budu zaštićene, da ostvare potpuni pristup pravdi i da dobiju podršku koja im je potrebna. Države članice OSCE-a nisu tome uvijek odgovorno pristupale, ponekad ostavljajući žrtve krivičnih djela iz mržnje ranjivima i nezaštićenima, bez odgovarajuće ili adekvatne podrške.

OSCE-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) već dugo pruža podršku državama članicama OSCE-a u njihovim naporima da se pozabave krivičnim djelima iz mržnje. Ovaj Vodič predstavlja dodatno sredstvo koje ODIHR stavlja na raspolaganje zakonodavcima, policijskim službenicima, tužiocima, sudijama i organizacijama civilnog društva. On je usmjeren ka onima koji rade na terenu sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje, kao što su policijski službenici i tužioci, a njegov je cilj također da pomogne vladama i kreatorima politika odgovornim za izradu i osmišljavanje politika podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje, kao i civilnom društvu koje te politike često provodi.

Uvjerena sam da će se on pokazati kao korisno sredstvo koje će pomoći da se osigura da žrtve budu u centru djelovanja usmjerenog ka suprotstavljanju krivičnim djelima iz mržnje. ODIHR je uvijek spreman da pomogne državnim vlastima, kao i onima koji rade direktno sa žrtvama, da na najbolji mogući način iskoriste sugestije sadržane u ovom Vodiču, od čega će krajnju korist imati žrtve krivičnih djela iz mržnje u svim državama članicama OSCE-a.

Ingibjörg Sólrún Gísladóttir
Direktorica ODIHR-a

Izrazi zahvalnosti

ODIHR želi da se zahvali velikom broju stručnjaka iz institucija vlasti i civilnog društva koji su učestvovali na konsultativnim sastancima i posvetili svoje dragocjeno vrijeme i iskustvo ovom Vodiču.

Ured se zahvaljuje svojoj mreži državnih kontakt osoba za krivična djela iz mržnje na njihovoj stalnoj podršci i spremnosti da podijele svoja znanja, kao i da omoguće razmjenu informacija između ODIHR-a i stručnjaka iz država članica OSCE-a.

ODIHR naročito cijeni doprinos sljedećih članova ključne grupe stručnjaka dat u toku cjelokupnog procesa izrade Vodiča:

Martina Bajto	Služba za podršku žrtvama i svjedocima, Ministarstvo pravosuđa, Hrvatska
Olena Bondarenko	Centar „Društvena djelatnost“, Ukrajina
Sara Chrzanowska	Glavna uprava za pravosuđe, Evropska komisija
Tamás Dombos	Udruženje Háttér, Mađarska
Rocío Gómez	Savjet žrtava krivičnih djela iz mržnje i diskriminacije (COVIDOD), Španija
Klára Kalibová	In IUSTITIA, Češka Republika
Stephan Kees	Udruženje centara za pružanje savjeta i podrške žrtvama desničarskog, rasističkog i antisemitskog nasilja (VBRG), Njemačka
Robert Kusche	Odjel za podršku žrtvama desničarskog nasilja, RAA Saksonija, Njemačka
Levan Meskhoradze	Pravobranilaštvo, Gruzija

Sažetak

Ovom publikacijom, pod nazivom *Žrtve krivičnih djela iz mržnje u sistemu krivičnog pravosuđa: Praktični vodič* (Vodič), se unapređuje ispunjavanje obaveza država članica OSCE-a u oblasti pružanja pomoći žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Izrađen uz konsultacije sa stručnjacima iz civilnog društva i institucija vlasti i zasnovan na dobrim primjerima iz prakse, Vodič odgovara na potrebu mnogih država članica OSCE-a, u kojima žrtve krivičnih djela iz mržnje često ne dobijaju adekvatnu zaštitu i podršku. Civilno društvo, specijalizirane strukture za pružanje podrške žrtvama i nezavisna tijela vlasti pružaju podršku žrtvama krivičnih djela iz mržnje i razvili su značajno stručno znanje. Međutim, još uvijek postoje nedostaci u integriranju tih napora usmjerenih ka pružanju pomoći i krivičnih postupaka.

Ovaj Vodič je stoga namijenjen prvenstveno praktičarima iz oblasti pružanja podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje, zvaničnicima sistema krivičnog pravosuđa i kreatorima politika odgovornim za razvoj i održavanje sistema podrške žrtvama. On je zamišljen kao sredstvo za pružanje praktičnih preporuka za prilagođavanje procedura, politika djelovanja i zakona, istovremeno uzimajući u obzir realnosti i složenost sistema krivičnog pravosuđa i sistema za pružanje podrške žrtvama. Ovaj sažetak daje pregled glavnih tema kojima se bavi Vodič. Sam Vodič uključuje 42 detaljne preporuke za kreatore politika i praktičare, koje su u ovom sažetku ukratko prikazane u daljem tekstu.

ODIHR će raditi na provedbi principa i preporuka sadržanih u ovom Vodiču putem svojih inicijativa za osposobljavanje partnera iz država članica OSCE-a, da bi poboljšao odgovore država na krivična djela iz mržnje, a naročito napore usmjerene ka zaštiti i pružanju podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje su osobe koje su pretrpjele štetne posljedice kao rezultat krivičnog djela iz mržnje i kojima je, shodno tome, potrebna zaštita, specijalistička podrška i mogućnost nadoknade štete.

Zbog toga što su karakteristike ličnog identiteta meta krivičnih djela iz mržnje, njihove žrtve trpe jedinstvene posljedice koje rezultiraju specifičnim potrebama pružanja zaštite i podrške. Dokazi pokazuju da je emocionalni i psihološki uticaj krivičnih djela iz mržnje mnogo dublji i mnogo dalekosežniji nego u slučaju drugih krivičnih djela – proteže se ne samo na žrtve, već i na zajednicu koja dijeli identitetske karakteristike koje su meta krivičnih djela iz mržnje. Taj uticaj je pojačan kada je više od jedne zaštićene karakteristike, kao što su rod i rasa, meta višeslojnog krivičnog djela iz mržnje.

Žrtvama krivičnih djela iz mržnje je potrebna zaštita od počinilaca. Njihov tretman od strane sistema krivičnog pravosuđa treba da bude senzibiliziran i oslobođen predrasuda, da bi spriječio da žrtve ponovo proživljavaju iskustvo tog krivičnog djela. Žrtve krivičnih djela iz mržnje često pripadaju grupama koje se već suočavaju sa svakodnevnom diskriminacijom i marginalizacijom – često po više osnova. Tretman žrtava treba biti zasnovan na svim identitetima žrtava krivičnih djela iz mržnje i na specifičnim potrebama koje potiču od njihovog identiteta. Bavljenje motivom počinioca, zasnovanim na predrasudama, tokom čitavog krivičnog postupka je važno za većinu žrtava.

Ovaj Vodič sugerira sljedećih deset praktičnih koraka koji predstavljaju temelj snažnog sistema pružanja zaštite i podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje.

Korak br. 1: Uspostaviti sistem za evidentiranje krivičnih djela iz mržnje. Aktivirati protokol postupanja ili mehanizam zaštite žrtava krivičnih djela iz mržnje čim se po prvi put identificira potencijalno krivično djelo iz mržnje.

Identificiranje i evidentiranje motiva koji leže u osnovi krivičnih djela zasnovanih na predrasudama, tj. njihovo evidentiranje kao krivičnih djela iz mržnje, je jedan od preduslova za adekvatan tretman žrtava krivičnih djela iz mržnje. Tamo gdje krivična djela iz mržnje nisu evidentirana kao takva, zvanično nema žrtava krivičnih djela iz mržnje te stoga ni podrške. Ovaj Vodič ne ide u detalje u vezi sa tim šta je neophodno za to da krivično djelo bude evidentirano kao krivično djelo iz mržnje, pošto se druge ODIHR-ove publikacije bave tim pitanjem. Međutim, on naglašava važnost ohrabivanja žrtava da prijave to krivično djelo i sugerira načine na koje vlasti mogu uključiti žrtve, civilno društvo i širu zajednicu u te procese.

Korak br. 2: Prepoznati žrtve krivičnih djela iz mržnje kao posebnu i naročito ranjivu kategoriju žrtava, u zakonu odnosno politikama djelovanja. Definirati žrtvu krivičnog djela iz mržnje u svrhu pružanja zaštite i podrške. Definirati žrtvu krivičnog djela iz mržnje u svrhu omogućavanja djelotvornog učešća u postupku.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje trebaju biti prepoznate kao posebna i naročito ranjiva kategorija žrtava. To treba prenijeti u relevantne politike djelovanja da bi se osiguralo da žrtve krivičnih djela iz mržnje mogu (i) dobiti zaštitu i podršku, i (ii) učestvovati u krivičnom postupku, bilo kao strana u postupku ili na neki drugi način.

Žrtva je osoba koja je pretrpjela štetne posljedice i kojoj je potrebna pomoć, koja treba biti dostupna uz minimalna ili nikakva zakonska ograničenja. Naročito se za pristup zaštiti i podršci ne treba zahtijevati prijavljivanje krivičnog djela iz mržnje vlastima, identificiranje ili hapšenje osumnjičenog ili formalno učešće žrtve u postupku. Istovremeno, žrtva može odlučiti da učestvuje u krivičnom postupku protiv počinioca da bi predstavila pretrpljene štetne posljedice i dobila odštetu, u kom slučaju moraju biti ispoštovani neophodni proceduralni uslovi. Ovaj Vodič stoga sugerira izradu dva niza kriterija, koji uzimaju u obzir i potrebu za zaštitom i podrškom, kao i potrebu za učešćem u krivičnopravnom postupku.

Korak br. 3: Usvojiti mjere kojima se uklanja iskazivanje bilo kakvih predrasuda, uključujući rodne predrasude, među službenicima koji rade sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Izraditi i provesti smjernice i obučiti službenike o senzibiliziranom tretmanu žrtava krivičnih djela iz mržnje uz iskazivanje poštovanja.

S obzirom na posebnost štetnih posljedica koje su pretrpjele žrtve krivičnih djela iz mržnje, prema njima se treba ponašati sa uvažavanjem i poštovanjem tokom njihovog cjelokupnog kontakta sa policijom i drugim krivičnopравnim tijelima. To im može pomoći da se oporave i može im, sa jedne strane, dati osjećaj sigurnosti neophodan da se angažiraju u pravosudnom postupku i da pruže suštinske dokaze. Bezosjećajan tretman ili izlaganje daljim predrasudama od strane policije, sa druge strane, može pogoršati traumu sa kojima se žrtve suočavaju. Priroda i lokacija saslušanja treba biti određena na osnovu razumijevanja mehanizama viktimizacije i razumijevanja potreba žrtava krivičnih djela iz mržnje.

Savjetovanje i obučavanje policijskih službenika i drugih zvaničnika koji rade sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje treba da to odslikavaju. Također treba uzeti u obzir specifične potrebe različitih grupa koje su meta napada, uključujući savjetovanje i obučavanje o potrebi da se bude rodno osjetljiv u radu sa žrtvama. Iako svi policijski službenici trebaju biti senzibilizirani na krivična djela iz mržnje, policijski službenici koji su prošli specijalističku obuku za krivična djela iz mržnje ili za pružanje podrške žrtvama, ili drugi stručnjaci, trebaju biti dostupni žrtvama krivičnih djela iz mržnje prilikom saslušanja.

Korak br. 4: Obaviti prilagođenu procjenu individualnih potreba, zasnovanu na metodologiji prilagođenoj stanju žrtava krivičnih djela iz mržnje i konkretnom identitetu procijenjene osobe. Obaviti procjenu prilikom prvog kontakta i ponovnu procjenu tokom trajanja slučaja.

Da bi se zaštitile žrtve krivičnih djela iz mržnje i pružila adekvatna podrška, njihove potrebe moraju biti procijenjene. Takva procjena treba biti obavljena na individualnoj osnovi i treba razmotriti metode napada, lične rizike, identitet i ranjivost žrtve, kao i tipične potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje. Kao dio protokola ili mehanizma postupanja pokrenutog kada se evidentira krivično djelo iz mržnje, procjenu treba da prati upućivanje žrtve odgovarajućim pružateljima podrške. Potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje također evoluiraju u periodu nakon počinjenja djela i traju tokom, a čak i poslije, krivičnog postupka. Stoga se procjena individualnih potreba ne treba dogoditi samo jedanput. Treba razviti sistem za kontinuiranu, ili u najmanju ruku povremenu, procjenu žrtava, omogućavajući žrtvama da se aktivno uključe u pravosudni proces.

Korak br. 5: Kada se provode preporuke sadržane u ovom Vodiču, treba razumjeti i uzeti u obzir rodni uticaj krivičnih djela iz mržnje, kao i uticaj mjera koje su preduzele vlasti u korist pojedinačnih žrtava, u svim fazama krivičnog postupka.

Krivična djela iz mržnje različito utiču na članove različitih grupa i na one osobe koje pripadaju istovremeno nekolicini grupa čiji je identitet meta napada, što rezultira specifičnim potrebama. Mjere koje preduzimaju zvaničnici u krivičnom postupku također utiču različito na žrtve, i na žene i na muškarce.

Korak br. 6: Redovno identificirati organizacije koje pružaju specijalističku podršku za žrtve krivičnih djela iz mržnje i osposobljavati takve organizacije da prevazilaze bilo kakve nedostatke. Razvijati standarde kvaliteta glavnih specijalističkih usluga, davati smjernice, certificirati i finansirati organizacije koje pružaju specijalističku podršku žrtvama krivičnih djela iz mržnje.

Države članice OSCE-a imaju odgovornost da osiguraju da žrtve krivičnih djela iz mržnje imaju potpuni pristup pravdi, uključujući zaštitu i podršku. Međutim, organizacije civilnog društva često nose teret podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje i stoga često imaju razvijeno stručno znanje, dobre primjere iz prakse i standarde u radu sa tim žrtvama. Konsultacije preduzete tokom rada na ovom Vodiču su otkrile čestu nepovezanost između tih glavnih pružatelja podrške i krivičnih postupaka i tijela. Državne strukture za pružanje podrške žrtvama krivičnih djela određuju koliko se dobro identifikacija, istrage i procesuiranje krivičnih djela iz mržnje mogu integrirati sa snažnom podrškom tim žrtvama. Iako individualne policijske jedinice, tužilaštva ili sudovi mogu poboljšati način na koji rade sa žrtvama, možda će

također biti potrebna sistematska promjena struktura podrške žrtvama na mnogim mjestima, da bi se podrška približila samom krivičnom postupku.

Specijalističku podršku žrtvama krivičnih djela iz mržnje obično pružaju država, civilno društvo ili privatni akteri. Ta podrška može biti uopštena, specijalizirana za žrtve krivičnih djela iz mržnje, ili za tip usluge koja je potrebna tim žrtvama. Krivičnopravna tijela treba da poznaju te organizacije, da bi mogla da upute žrtve krivičnih djela iz mržnje na te usluge, a pružateljima podrške su potrebna finansijska sredstva, da bi ta podrška bila dostupna u cijeloj državi i u svakom trenutku. Države mogu također razmotriti izradu, ili omogućavanje izrade, standarda kvaliteta specijalističke podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje da bi osigurale kvalitetu i standardizaciju usluga.

Korak br. 7: Pružiti žrtvama krivičnih djela iz mržnje najviše standarde zaštite, pomoći i proceduralnih prava dostupnih drugim kategorijama žrtava krivičnih djela. Pružiti žrtvama krivičnih djela iz mržnje besplatnu zaštitu (uključujući sigurne kuće), hitnu medicinsku pomoć, psihološko savjetovanje, pravne konsultacije i pravno zastupanje, i prevodilačke usluge.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje trebaju imati pravo na najviši standard prava, zaštite i podrške dostupan žrtvama krivičnog djela u odgovarajućem kontekstu.

Korak br. 8: U djelovanju tijela vlasti i u odlukama tokom pravosudnog postupka, izričito se baviti svakim od motiva za počinjenje krivičnog djela zasnovanih na predrasudama, percepcijom koju žrtva ima o tom krivičnom djelu kao krivičnom djelu iz mržnje, kao i uticajem tog krivičnog djela na žrtvu.

Ovaj Vodič navodi određeni broj načina kojima se osigurava da žrtve krivičnih djela iz mržnje imaju potpun i djelotvoran pristup pravdi tokom cjelokupnog pravosudnog postupka. Sva proceduralna prava žrtava su jednako relevantna za žrtve krivičnih djela iz mržnje i treba ih primjenjivati na način koji osnažuje i uključuje žrtve, umjesto da koristi žrtve samo kao izvor dokaza. Što je najvažnije, tijela vlasti, uključujući hitne službe, istražitelje i tužioce, treba da se fokusiraju na to da razumiju i da se pozabave predrasudom koja predstavlja prirodu tog krivičnog djela i njenim uticajem na žrtvu – uključujući rodne implikacije – u evidentiranju, istraživanju i procesuiranju krivičnih djela iz mržnje. Žrtve trebaju biti u mogućnosti da na sudu daju izjavu o uticaju krivičnog djela na njih i da ona bude dio donošenja konačne presude.

Korak br. 9: Izričito se baviti motivom, zasnovanim na predrasudama, i uticajem krivičnog djela iz mržnje u donošenju presude i u drugim sudskim i vansudskim ishodima postupka.

Presude i drugi tipovi sudskih i vansudskih ishoda krivičnog postupka treba uvijek da uzmu u obzir predrasudu koja predstavlja prirodu tog krivičnog djela (ako je to utvrđeno). Presudom se također treba razjasniti kada su direktno primijenjene otežavajuće okolnosti zbog motiva zasnovanog na predrasudama.

Korak br. 10: Uvesti široke i fleksibilne kriterije za određivanje moralnog aspekta povrede u slučaju krivičnog djela iz mržnje, time omogućavajući, prilikom naknade štete, razmatranje štetnih posljedica po ljudsko dostojanstvo koje su sastavni dio svakog krivičnog djela iz mržnje, kao i svih drugih aspekata uticaja na pojedinca.

Odšteta žrtvama za štetu i druge oblike štetnih posljedica koje su pretrpjele predstavlja još jedan način pokazivanja činjenice da država uzima krivična djela iz mržnje ozbiljno u obzir. Ovaj Vodič dokumentira određeni broj pristupa isplaćivanju odštete, na primjer, od strane počinioca, države ili osiguravajućih društava, u krivičnim ili parničnim postupcima. Nedjelotvorna (djelimična, zakašnjela ili nekompletna) odšteta može intenzivirati patnju žrtava. Za žrtve krivičnih djela iz mržnje je od ključne važnosti da tipovi i iznosi odšteta odslikavaju svaki aspekt njihovog identiteta, uključujući rod, koji je bio meta napada, kao i bilo kakve druge štetne posljedice koje su njima bile uzrokovane.

Uvod

Mandat Ureda za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR)

Krivična djela iz mržnje predstavljaju prijetnju sigurnosti osoba te, ako se ne rješavaju, mogu dovesti do šireg sukoba i nasilja. Države članice OSCE-a su prepoznale to, te se obavezale da donesu niz mjera za rješavanje krivičnih djela iz mržnje.¹

Kao dio tih mjera, države članice OSCE-a su se dogovorile da učine sljedeće:

- Preduzmu korake da podstaknu žrtve da prijave krivična djela iz mržnje;²
- Pruže žrtvama krivičnih djela iz mržnje pristup savjetovanju i pravnoj pomoći, kao i djelotvoran pristup pravdi;³
- Osposobe policijske agencije da omoguće prijavljivanje krivičnih djela iz mržnje i da povećaju pozitivnu interakciju između policije i žrtava krivičnih djela iz mržnje putem obuka pripadnika policije koji se nalaze na prvoj liniji kontakta sa žrtvama, uključujući obuku o upućivanju žrtava ka pružateljima usluga pomoći i zaštite, kao i putem provedbe programa kontaktiranja sa javnošću;⁴ i
- Osposobe organizacije civilnog društva da pruže pomoć žrtvama krivičnih djela iz mržnje.⁵

Države članice OSCE-a su prepoznale da državne vlasti imaju primarnu odgovornost za bavljenje djelima netolerancije, a također su prepoznale hvale vrijednu ulogu civilnog društva u odgovoru na krivična djela iz mržnje. ODIHR ima mandat da „osnaži [...] svoje programe pružanja pomoći, da bi na zahtjev pomogao državama članicama OSCE-a u ispunjavanju njihovih obaveza.“⁶

---

1 Pogledati Aneks I za pregled obaveza država članica OSCE-a u vezi sa krivičnim djelima iz mržnje i podrškom žrtvama krivičnih djela iz mržnje.

2 Ministarsko vijeće OSCE-a, Odluka br. 9/09, tačka br. 3, „Borba protiv krivičnih djela iz mržnje“, Atina, 2. decembar 2009. godine, <https://www.osce.org/cio/40695>

3 *Ibid.*, tačka br. 5.

4 Ministarsko vijeće OSCE-a, Odluka br. 13/06, tačka br. 7, „Borba protiv netolerancije i diskriminacije i promocija međusobnog poštovanja i razumijevanja“, Brisel, 5. decembar 2006. godine, <https://www.osce.org/mc/23114>

5 *Ibid.*, tačka br. 11.

6 *Ibid.*, tačka br. 14(a).

Zašto je ovaj Vodič neophodan?

ODIHR-ovo izvještavanje o krivičnim djelima iz mržnje,⁷ njihov rad sa partnerima iz civilnog društva i rad na izgradnji kapaciteta na državnom nivou⁸ pokazuju da, uopšteno govoreći, većina država članica OSCE-a ne ispunjava u potpunosti obavezu pružanja podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje.

Tamo gdje se krivična djela iz mržnje ne evidentiraju, žrtve krivičnih djela iz mržnje postaju nevidljive. Pružanje adekvatne podrške žrtvama zavisi od sposobnosti država da prepoznaju krivična djela iz mržnje, a potom da istraže, procesuiraju i osude počiniocce. U većini država članica OSCE-a, krivičnopravna tijela su razvila te osnovne sposobnosti, često u saradnji sa ODIHR-om. Tamo gdje je to relevantno, ti napori bi trebali biti dalje osnaženi.

Međutim, čak i kada postoji takav odgovor na državnom nivou, žrtve krivičnih djela iz mržnje nisu u njegovom središtu. Glasovi žrtava se ne čuju uvijek, dok postojeći sistemi i procesi mogu biti ili mogu izgledati obeshrabrujuće. ODIHR je zapazio da žrtve često nemaju djelotvoran pristup pravdi, ili imaju proceduralno slabu poziciju koja im ne omogućava da u potpunosti ostvare svoja prava u krivičnom postupku.

To se može dešavati iz sljedećih razloga:

- Čak i kada žrtve izvrše prijavu, vlasti ne prepoznaju incidente kao krivična djela iz mržnje, bez obzira na prisustvo pokazatelja predrasuda;
- Često se u središtu krivičnog postupka nalaze optuženi i njihova prava;⁹
- Žrtvama se prekasno daje prilika da djelotvorno učestvuju, ponekad zbog pretpostavke nevinosti počinioca i nepostojanja volje da se taj incident proglasi krivičnim djelom iz mržnje dok to ne potvrde sudovi;

---

7 Prijavljivanje krivičnih djela iz mržnje“, OSCE/ODIHR, <http://hatecrime.osce.org/>

8 Naročito putem programa obuke u vezi sa krivičnim djelima iz mržnje za pripadnike policije (*Obuka o borbi protiv krivičnih djela iz mržnje za policijske agencije (TAHCLE): Opis programa* (Varšava: OSCE/ODIHR, 2012. godine), (<https://www.osce.org/odihr/tahcle>) i tužioce (*Obuka o borbi protiv krivičnih djela iz mržnje za tužioce (PAHCT): Opis programa* (Varšava: OSCE/ODIHR, 2014. godine), (<https://www.osce.org/odihr/pahct>), kao i njihovog programa za poboljšanje državnih sistema za evidentiranje krivičnih djela iz mržnje i prikupljanje podataka (*Sredstva za prikupljanje informacija u borbi protiv krivičnih djela iz mržnje (INFAHCT): Opis programa* (Varšava: OSCE/ODIHR, 2018. godine), <https://www.osce.org/odihr/infaht>).

9 U publikaciji pod nazivom „Osiguranje pravde za žrtve krivičnih djela iz mržnje: stručno stajalište“, koju je objavila Agencija Evropske unije za temeljna prava (FRA) 2016. godine, na stranici 33. <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-justice-hate_crime-victims_en.pdf>, citira se izjava jednog sudije iz Litvanije: „Kada se poredе osumnjičene i optužene osobe, sa jedne strane, i žrtve, sa druge strane, glavni fokus u Litvaniji je na pravima optuženih osoba. Niko se ne fokusira na prava žrtava. Niko to ne naglašava.“

- Krivičnopravni postupak se oslanja prevashodno na retributivni umjesto na restorativni pristup. Shodno tome, žrtve mogu biti instrumentalizirane ili „iskorištene“ samo kao svjedoci, ali uz ograničeno razmatranje njihovih potreba; i
- Adversarni sistemi krivičnog pravosuđa bez ugrađenih mjera zaštite mogu prestrašiti žrtve.

Činjenica da se sistemi opšte podrške žrtvama tek sada uspostavljaju u nekim državama predstavlja dodatnu poteškoću. U mnogim državama članicama OSCE-a, ideja o potrebama žrtava ne prelazi minimum koji je neophodan u svrhu krivičnog postupka. Takvi sistemi imaju tendenciju da naglašavaju proceduralna pravila i podršku koju žrtve mogu pružiti policiji i tužiocima, umjesto podrške koja je neophodna žrtvama.

Žrtve u mnogim državama članicama OSCE-a su također izjavile da su izložene sekundarnoj viktimizaciji¹⁰ putem pristranih i neinformiranih komentara, kao i putem ukupnog neprofesionalnog odnosa policije. Stoga su neka krivičnopravna tijela pogoršala traumu žrtava, kršeći načelo „nenanošenja štete“.

Ovaj Vodič odgovara na te i druge nedostatke.

Postojeći instrumenti pružanja podrške žrtvama

Druge međuvladine organizacije su također pružile podršku odgovorima država na krivična djela iz mržnje. U cijelom tekstu Vodiča se daje osvrt na relevantne međunarodne instrumente. Iako se ovdje daje kohezivni pregled dobrih primjera međunarodne prakse, nisu svi međunarodni standardi jednako obavezujući za sve države članice OSCE-a. Korisnici ovog Vodiča trebaju pažljivo pregledati te međunarodne instrumente i napraviti razliku između onih koji su obavezujući za njihovu državu i onih koji jednostavno predstavljaju dobre primjere međunarodne prakse.

---

10 Sekundarna viktimizacija ili reviktimizacija je situacija u kojoj žrtva dobije odgovor vlasti koji je negativan ili opterećen predrasudama i koji osnažuje iskustvo koje je žrtva imala u vezi sa krivičnim djelom, potencijalno pogoršavajući pretrpljenu traumu. Primjer reviktimizacije bi bio kada, po prijavi rasističkog krivičnog djela iz mržnje policiji, žrtva bude izložena rasističkim epitetima odnosno kada motiv, zasnovan na predrasudama, bude ignoriran ili njegov značaj bude umanjen. Još jedan primjer bi bio kada je neka muslimanka meta napada uz korištenje i antimuslimanskih i seksističkih komentara, njen hidžab strgnu sa glave, a policija ne uzme u obzir rodni aspekt tog krivičnog djela.

Dolje navedene međunarodne i nevladine organizacije se bave konkretno pružanjem podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje ili drugim srodnim aspektima.

Rad Ujedinjenih nacija se kretao u okviru njihovih osnovnih *Principa pravde za žrtve krivičnih djela*.¹¹ Ured Ujedinjenih nacija za borbu protiv droga i kriminala (UNODC) je objavio korisne smjernice o pristupu koji ima restorativna pravda.¹²

Komitet ministara Vijeća Evrope je objavio preporuke o žrtvi u krivičnopravnom postupku, kao i o pružanju pomoći žrtvama.¹³ Također je usvojena Konvencija Vijeća Evrope o odšteti žrtvama nasilnih krivičnih djela.¹⁴

Praksa Evropskog suda za ljudska prava, Suda pravde Evropske unije, Komisije za uklanjanje rasne diskriminacije (CERD) i Komisije za uklanjanje diskriminacije nad ženama (CEDAW) u vezi sa krivičnim djelima iz mržnje također pruža nezamjenjiv izvor standarda koji su relevantni za države koje potpadaju pod jurisdikciju gore spomenutih tribunala.

Evropska unija (EU) je 2012. godine usvojila Direktivu o pravima žrtava, koja pruža minimum standarda za zaštitu žrtava u EU i izričito prepoznaje naročitu ranjivost i potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje.¹⁵ Glavna uprava za pravosuđe i potrošače Evropske komisije je 2013. godine dopunila tu direktivu smjernicama kojima je protumačila njene odredbe.¹⁶ Grupa na visokom nivou Evropske komisije za borbu protiv rasizma, ksenofobije i drugih

---

11 Ujedinjene nacije, Rezolucija Generalne skupštine br. 40/34, „Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe položaja“, 29. novembar 1985. godine, <<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/victims.pdf>>.

12 UN-ov Ured za borbu protiv droge i kriminala, Priručnik o programu restorativne pravde (New York: Ujedinjene nacije, 2006. godine) <https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf>.

13 Vijeće Evrope, Preporuka Komiteta ministara br. R (85) 11, „O poziciji žrtava u okviru krivičnog zakona i krivičnog postupka“, 28. juni 1985. godine, <https://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/docs/council_eur_rec_85_11_en.pdf>; Vijeće Evrope, Preporuka Komiteta ministara br. Rec(2006)8, „O pružanju pomoći žrtvama krivičnih djela“, 14. juni 2006. godine, <https://victimsupport.eu/activeapp/wp-content/uploads/2012/09/Recommendation-Rec20068-of-the-Committee-of-Ministries_Council-of-Europe11.pdf>.

14 Vijeće Evrope, „Evropska konvencija o odšteti žrtvama nasilnih krivičnih djela“, 24. novembar 1983. godine, br. ETS 116, <<https://rm.coe.int/1680079751>>.

15 Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012. godine, o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela (u daljem tekstu: Direktiva EU o pravima žrtava) <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>>.

16 „Smjernice Glavne uprave za pravosuđe u vezi sa prijenosom i provedbom Direktive 2012/29/EU“, Evropska komisija, 19. decembar 2013. godine, <http://victimsupport.eu/activeapp/wp-content/uploads/2014/04/EC-Guidance-Documents_Feb201411.pdf>.

oblika netolerancije je izradila nekoliko dokumenata sa smjernicama koji pružaju pomoć državama članicama EU kod obuka i prikupljanja podataka iz oblasti krivičnih djela iz mržnje te pružanja podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje.¹⁷ Agencija za temeljna prava EU je objavila mnoštvo istraživanja, ispitivanja javnog mnijenja i izvještaja o diskriminaciji iz cijele EU, uključujući krivična djela iz mržnje.¹⁸

Mnoge organizacije civilnog društva su radile na pružanju podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje i na razvoju relevantnih resursa. Ovaj Vodič se naročito oslanja na rad RAA Saksonija, organizacije članice mreže 14 njemačkih pružatelja specijalističkih usluga podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje. RAA Saksonija je koordinirala rad organizacija civilnog društva iz 18 evropskih država i nekoliko univerzitetskih profesora, što je rezultiralo vodičem za organizacije civilnog društva koje su pružateljima podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje objavljenim 2016. godine.¹⁹ Rad „Victim Support Europe“, mreže organizacija koje pružaju podršku žrtvama krivičnih djela iz cijele Evrope, je također poslužio kao inspiracija za ovaj Vodič.

Ovaj Vodič također predstavlja nadgradnju na dobre primjere iz prakse država, od kojih se na neke referiramo u tekstu. Multinacionalni projekt „Evaluacija žrtava“, koji vodi Ministarstvo pravde Francuske je od naročite važnosti i rezultirao je 2015. godine smjernicama i obrascem upitnika za individualnu evaluaciju žrtava (EVI),²⁰ koga ovaj Vodič koristi i inkorporira kao Aneks III.

---

17 Pregled resursa i inicijativa za pružanje podrške napretku u osiguranju pravde, zaštite i podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje i govora mržnje u državama članicama EU“, Evropska komisija, decembar 2017. godine, <<http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=37189&no=2>>; „Osiguranje pravde, zaštite i podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje i govora mržnje: 10 ključnih vodećih principa“, Evropska komisija, decembar 2017. godine, <<http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=37188&no=1>>.

18 „Osiguranje pravde za žrtve krivičnih djela iz mržnje“, FRA, op. cit., fusnota br. 9. FRA je 2019. godine pokrenula publikaciju u četiri toma: *Pravda za žrtve nasilnih krivičnih djela, Dio I-IV*, <<https://fra.europa.eu/en/publication/2019/justice-victim-crime-standards>>.

19 Stephan-Jakob Kees, Paul Iganski, Robert Kusche, Magdalena Świder, Kusminder Chahal, *Podrška žrtvama krivičnih djela iz mržnje u Evropi – Praktični vodič* (VBRG e.V. 2016), <<https://www.verband-brg.de/guidelines-hate-crime-victim-support-in-europe>>.

20 EVVI projekt je proveden u saradnji sa Institutom za podršku žrtvama i posredovanje Francuske (INAVEM), Nacionalnom pravosudnom akademijom Francuske (ENM), Kraljevskim tužilaštvom (Ujedinjeno Kraljevstvo), Ministarstvom pravde (Poljska), Generalnim sekretarijatom za pravosuđe (‘Secretaria General de la Administracion de Justicia’) (Španija), Udruženjem za pomoć žrtvama (‘Associação Portuguesa de Apoio à Vítima’) (APAV, Portugal), i Grupom za međunarodnu pravosudnu saradnju (‘GIP-JCI - Justice Coopération Internationale’) (Francuska). “Evaluation of Victims”, Krivičnopravni program Evropske unije, 2015. godine, <http://www.justice.gouv.fr/publication/ewi_guide_en.pdf>.

Ciljevi ovog Vodiča

Ovaj Vodič mapira poziciju žrtava krivičnih djela iz mržnje u sistemu krivičnog pravosuđa. Svako poglavlje uvodi niz vodećih principa, nakon čega slijede detaljne preporuke i primjeri toga kako sistem krivičnog pravosuđa i sistem pružanja podrške žrtvama, tj. praktičari i kreatori politika, mogu djelotvorno provesti te principe. Vodič može biti od pomoći organizacijama civilnog društva koje rade sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje, kao i onima koje zastupaju stav o potrebi poboljšanja politika zaštite žrtava krivičnih djela iz mržnje.

Ti osnovni principi su zasnovani na obavezama država članica OSCE-a i drugim međunarodnim standardima. Preporuke sadržane u ovom ODIHR-ovom Vodiču su stoga utemeljene i na međunarodnim standardima i na dobrim primjerima iz prakse.

Neki praktičari iz krivičnopravne oblasti sa kojima je ODIHR razgovarao tokom izrade ovog Vodiča su izrazili neslaganje. Prvo, oni su zastupali stav da „previše brige za žrtve krivičnih djela iz mržnje ne ide u korist potrebe za brzim i efikasnim krivičnim postupkom.“ Drugo, oni su tvrdili da “to košta mnogo novca, što naša država ne može da priušti.“ Konačno, neki su konstatirali da „te ideje zahtijevaju izmjene i dopune zakona i izradu sveobuhvatnih okvira politike djelovanja.“

Iako je istina da pružanje podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje može zahtijevati finansijska sredstva i promjene zakona ili politika djelovanja, ODIHR vjeruje da nije moguće djelotvorno se pozabaviti krivičnim djelima iz mržnje bez intenzivnog rada sa žrtvama. Policijski službenici i tužioci se oslanjaju na žrtve da im pruže dokaze. Prepoznavanje ranjivosti žrtava krivičnih djela iz mržnje i odgovaranje na njihove potrebe je od ključne važnosti da bi žrtve pružile najbolje, suštinske dokaze neophodne za njihov slučaj. Pružanje podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje je stoga sastavni dio sveobuhvatnog državnog odgovora na krivična djela iz mržnje.

Osnova i težnja ovog Vodiča je da unaprijedi pristup krivičnom pravu i žrtvama krivičnih djela zasnovan na ljudskim pravima, ukorijenjen u principima (i) prevencije daljih štetnih posljedica po žrtve krivičnih djela iz mržnje, (ii) saradnje sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje, (iii) zaštite i podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje, i (iv) osnaživanja žrtava krivičnih djela iz mržnje kao rezultata tog procesa.

Metodologija i obim

ODIHR je izradio ovaj Vodič u periodu od 2017. do 2019. godine kroz niz od četiri ekspertska konsultativna sastanka. Dva sastanka su okupila mješavinu učesnika iz tijela vlasti i civilnog društva, na jednom su učestvovali samo stručnjaci iz tijela vlasti i na još jednom samo stručnjaci iz civilnog društva. ODIHR je također obavio email konsultaciju o strukturi Vodiča i preporukama. U ljeto 2018. godine, obavljeno je istraživanje putem popunjavanja upitnika (poznatog pod nazivom „ODIHR-ov upitnik“) uz korištenje ODIHR-ove mreže državnih kontakt osoba za krivična djela iz mržnje. Takođe, izvršena je konsultacija sa državnim kontakt osobama tokom njihovog godišnjeg sastanka u Beču 2017. godine. Tokom tog procesa, ODIHR-u je pružila podršku mala „ključna grupa“ od nekoliko stručnjaka koji su predstavili svoje stavove u različitim formatima u nekoliko prilika. Konsultativni sastanak je organiziran u Varšavi u septembru 2018. godine na kome je razgovarano o potrebama i prioritetima provedbe.

Ovaj Vodič pokriva široki niz pitanja u vezi sa pozicijom žrtava krivičnih djela iz mržnje u krivičnopravnom postupku. On kombinira tematski i „hronološki“ pristup da bi se pozabavio okvirnim pitanjima (kao što su definicije, strukture za pružanje podrške žrtvama ili prijavljivanje i evidentiranje krivičnih djela iz mržnje) dok istovremeno prolazi kroz glavne faze izvršenja krivičnog djela iz mržnje. Kao posljedica toga, neka pitanja mogu biti razmatrana na dva različita mjesta, dok su druga pitanja u fokusu samo jednog poglavlja.

Svako poglavlje Vodiča počinje pregledom relevantnih pitanja, naročito onih sa kojima se suočavaju žrtve ako relevantne preporuke ne budu provedene. Nakon toga, poglavlje nas uvodi u tematski princip koji uokviruje odgovore na taj problem. Pododjeljci poglavlja razmatraju različite aspekte tog pitanja i ilustriraju dostupna rješenja uz dobre primjere iz prakse. Dalje se u svakom poglavlju formuliraju detaljne preporuke, koje su predstavljene u relevantnim pododjeljcima i također na stranici koja prethodi otvaranju svakog od poglavlja, u svrhu lakšeg korištenja od strane kreatora politika i praktičara.

Prvo poglavlje daje uvod u osnovne pojmove, kao što je definicija krivičnog djela iz mržnje i žrtve krivičnog djela iz mržnje, kao i razmatranje viktimizacije i potreba žrtava krivičnih djela iz mržnje.

Poglavlje 2 se bavi evidentiranjem krivičnih djela iz mržnje i sugerira načine podsticanja žrtava da prijave krivična djela iz mržnje putem konkretnih mjera i unaprijeđenog kontakta sa zajednicama koje su meta napada.

Poglavlje 3 objašnjava različite okolnosti u kojima se nalaze žrtve u različitim pravnim sistemima i predlaže da žrtve treba promatrati iz dvije tačke gledišta – kao osobe kojima je potrebna pomoć i podrška, ali i kao subjekte uključene u krivični postupak.

Poglavlje 4 daje smjernice o tome kakav tretman treba pružiti žrtvama i kako osigurati njihov pristup pravdi. Ono uključuje principe primjenjive tokom cijelog krivičnog postupka, ali se fokusira na prvi kontakt između žrtve krivičnog djela iz mržnje i tijela vlasti.

Poglavlje 5 razmatra kako procijeniti potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje kroz procjenu individualnih potreba da bi ih se direktno uputilo ka relevantnim pružateljima specijalističkih usluga podrške.

Poglavlje 6 razmatra organizaciju sistema za pružanje podrške žrtvama, a naročito pitanje kako bolje koordinirati podršku civilnog društva žrtvama krivičnih djela iz mržnje sa postojećim procesima koje vode tijela vlasti. Ono daje detaljnije informacije o uslugama koje žrtve krivičnih djela iz mržnje treba da dobiju, fokusirajući se na specijalističku podršku.

Poglavlje 7 pobliže razmatra krivični postupak i identificira u kojim trenucima žrtve krivičnih djela iz mržnje trebaju i mogu biti uključene, pružajući smjernice o tome kako uključiti žrtve.

Posljednje poglavlje razmatra različite moguće ishode pravosudnog postupka i sugerira nekoliko alternativnih ishoda. Potom se daju savjeti o pitanjima finansijske odštete.

Vodič uključuje tri aneksa, pod brojem I-III na koje se autori referiraju kroz cijeli tekst. Aneksi daju pregled obaveza država članica OSCE-a u vezi sa pružanjem podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje, smjernice o saslušavanju žrtava krivičnih djela iz mržnje i individualnu evaluaciju upitnika kojeg ispunjavaju žrtve u svrhu procjene individualnih potreba.

Dužni smo dati nekoliko komentara o obimu ove publikacije. Prvo, pošto su žrtve krivičnih djela iz mržnje žrtve kriminala, podrška koju dobijaju korespondira sa nivoom i kvalitetom ukupne podrške žrtvama, kao i sa odgovorom na krivična djela iz mržnje, u određenoj državi. Tamo gdje je jedan od ova dva elementa, ili oba, ozbiljno nerazvijen, sveobuhvatna reforma bi se prvo trebala baviti tim pitanjima prije nego što tome doda fokus na žrtve krivičnih djela iz mržnje u skladu sa ovim Vodičem.

Slično tome, definiranje žrtava krivičnih djela iz mržnje (i pružanje podrške) zavisi od definicije krivičnog djela iz mržnje u određenom pravnom sistemu.

Na primjer, u odredbama o krivičnim djelima iz mržnje u krivičnom zakonu neke države nabrajaju se zaštićene karakteristike u skladu sa kojima će se odlučiti ko će dobiti zaštitu od krivičnog djela iz mržnje ili podršku kao žrtva krivičnog djela iz mržnje. ODIHR zapaža da najčešće zaštićene karakteristike uključuju: rasu, etničku pripadnost, nacionalnost, vjeroispovijest ili nedostatak iste, seksualnu orijentaciju, rodni identitet, spol/rod i invaliditet. Ako je ova lista nepotpuna, neke žrtve krivičnih djela iz mržnje biće isključene. Iako uključivanje otvorene liste može pomoći rješavanju ovog pitanja, u nekim kontekstima, smanjena pravna sigurnost koja dolazi kao rezultat toga može također značajno oslabiti tu odredbu u cjelini.

U ovom kontekstu je važno naglasiti da širenje definicije žrtava krivičnih djela iz mržnje u svrhu politike djelovanja (nasuprot zakona) može pomoći da se osigura da veći broj žrtava dobije dodatnu zaštitu i podršku.

Od države do države postoje ogromne razlike u pristupu krivičnim djelima iz mržnje i u pogledu podrške žrtvama i u pogledu sistema krivičnog pravosuđa. Ovaj Vodič uzima te razlike u obzir tako što nudi rješenja koja su svuda primjenjiva odnosno tako što objašnjava iz kog pravnog konteksta ona dolaze. Međutim, postoje osnovne razlike u poziciji žrtava između evropsko-kontinentalnog i angloameričkog pravnog sistema. Iako su te razlike objašnjene u Vodiču, neka od njegovih poglavlja, naročito ona u vezi sa proceduralnim pravima žrtava koje učestvuju u postupku, mogu biti manje relevantna u državama u kojima je na snazi angloamerički pravni sistem.

Iako je fokus ovog Vodiča na konkretnim pitanjima relevantnim za žrtve krivičnih djela iz mržnje, to je ponekad jedino moguće postići nakon diskusije o opštim pitanjima pružanja podrške žrtvama. Stoga se ovaj Vodič bavi nekim više generičkim pitanjima kao sredstvom da dopre do onih pitanja koja se odnose konkretno na žrtve krivičnih djela iz mržnje.

Iako se uobičajeno smatra da se sistemi krivičnog pravosuđa sastoje od policije, tužilaštava i sudova, ovaj Vodič također uključuje sve agencije i organizacije koje su dio sistema pružanja podrške žrtvama.

Sveobuhvatan i strateški pristup

Zaštita i podrška žrtvama krivičnih djela iz mržnje predstavlja samo djelić u mozaiku odgovora neke države na krivična djela iz mržnje. Situacija u kojoj se nalaze žrtve krivičnih djela iz mržnje će se značajno poboljšati ako i drugi komadići tog mozaika također dođu na svoje mjesto. ODIHR može pružiti podršku državama članicama OSCE-a u ispunjavanju svih njihovih obaveza u vezi sa krivičnim djelima iz mržnje putem korištenja alata spomenutih u ovom uvodu ili drugdje u Vodiču.

Napori usmjereni ka rješavanju krivičnih djela iz mržnje trebaju biti sveobuhvatni da bi bili djelotvorni. To znači da agencije moraju koordinirati i ujediniti svoje pristupe i koncepte, u idealnom slučaju u okviru multisektorske vladine politike djelovanja u vezi sa krivičnim djelima iz mržnje.

Iako ovaj Vodič omogućava korisnicima da odaberu kombinaciju ponuđenih rješenja, snažan sistem pružanja podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje ne može biti izgrađen bez jednog sveobuhvatnog okvira borbe protiv krivičnih djela iz mržnje. Podstičemo korisnike Vodiča da razmotre praktičnost odabranih rješenja u odnosu na njihov državni okvir borbe protiv krivičnih djela iz mržnje.

Za izgradnju institucija koje pružaju specijaliziranu podršku žrtvama potreban je strateški pristup. Iako se ovaj Vodič ne bavi formalnim aspektima međuagencijske saradnje koju takav pristup zahtijeva, dobri primjeri iz prakse država članica OSCE-a pokazuju da bi integriranje škola, bolnica ili socijalnih radnika sa mehanizmima pružanja podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje također bilo korisno. Pogotovo bi integriranje organizacija civilnog društva koje pružaju podršku žrtvama krivičnih djela iz mržnje moglo biti od naročite važnosti u državama članicama OSCE-a u kojima se sistemi pružanja podrške žrtvama tek razvijaju, rascjepkani su ili uopšte ne postoje.

Podstiču se kreatori politika da prilikom provedbe preporuka datih u Vodiču detaljno procijene njihove sadašnje sisteme pružanja podrške žrtvama. Snažnija pomoć postoji u mnogim državama članicama OSCE-a za određene žrtve, na primjer, za žrtve nasilja nad ženama, trgovine ljudima ili terorizma. Korištenje, prilagođavanje ili ponavljanje takvog pristupa u korist žrtava krivičnih djela iz mržnje može pomoći u provedbi mnogih preporuka datih u Vodiču.

Strateški pristup pružanju podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje također zahtijeva da konkretne mjere budu dio državne strategije pružanja podrške žrtvama. Jedna od njih je potreba za kontinuiranom specijaliziranom

obukom za zvaničnike i organizacije civilnog društva, a u tu svrhu mogu biti modificirani sistemi obuke i nastavni planovi i programi koji se koriste u policijskim ili pravosudnim akademijama da bi se integriralo učenje o žrtvama krivičnih djela iz mržnje, njihovim potrebama, mehanizmima zaštite i podrške i korespondirajućim dužnostima zvaničnika.

Odgovornost za provedbu principa sadržanih u ovom Vodiču je prvenstveno na tijelima vlasti. Iako neke promjene može biti relativno lako provesti u praksi, druge promjene mogu zahtijevati izmjene i dopune zakona, izradu politika djelovanja, ili dodjeljivanje finansijskih i drugih resursa. U skladu sa svojim mandatom, ODIHR stoji na raspolaganju državama članicama OSCE-a u provedbi preporuka datih u Vodiču.

U procesu izrade ovog Vodiča, identificirana su sljedeća prioritetna pitanja koja će biti u fokusu ODIHR-ovog rada na izgradnji kapaciteta:

1. Procijeniti potrebe svake od žrtava, kao i rizike sa kojima se suočavaju, od slučaja do slučaja, istovremeno uzimajući rod u obzir;
2. Osnajiti upućivanje žrtava ka pružateljima specijalističkih usluga;
3. Osnajiti obuku i smjernice za policiju o tretmanu žrtava krivičnih djela iz mržnje na način koji iskazuje poštovanje i uvažavanje, uključujući rodno osjetljivi pristup;
4. Razviti, finansirati i standardizirati specijalističke usluge pružene žrtvama krivičnih djela iz mržnje;
5. Bolje integrirati pružatelje specijalističke podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje, koji dolaze iz civilnog društva, sa krivičnopravnim tijelima; i
6. Baviti se strukturalnim aspektima sistema pružanja podrške žrtvama.

ODIHR-ov projekt pod nazivom „Podizanje nivoa svijesti aktera i nivoa resursa za podršku žrtvama krivičnih djela iz mržnje“, koji se provodi u velikom broju država članica OSCE-a tokom 2020. godine i 2021. godine, ima za cilj da razvije praktične alate koji će pomoći akterima da se bave tim prioritetnim oblastima.

1.

Viktimizacija i žrtve krivičnih djela iz mržnje

1.1. Krivično djelo iz mržnje i njegov uticaj

Krivično djelo iz mržnje je krivično djelo počinjeno uz motiv zasnovan na predrasudama.²¹ Krivična djela iz mržnje se sastoje od dva elementa. Prvi element krivičnog djela iz mržnje je da je počinjeno krivično djelo. Za krivična djela iz mržnje uvijek je potrebno da postoji neko krivično djelo. Ako u osnovi nema krivičnog djela, nema ni krivičnog djela iz mržnje. Krivična djela iz mržnje mogu uključivati ubistvo, djela zastrašivanja, prijetnje, oštećenje imovine, fizičke napade, podmetanje požara, pljačku ili bilo koje drugo krivično djelo za čije je počinjenje potrebna namjera. Drugi element krivičnog djela iz mržnje je da počinilac mora da počini to krivično djelo sa određenim motivom – tj. predrasudom. Taj motiv počinioca zasnovan na predrasudama razlikuje krivična djela iz mržnje od drugih krivičnih djela.

U praktičnom smislu, motiv zasnovan na predrasudama znači da je: (i) počinilac namjerno odabrao metu napada tog krivičnog djela zbog neke zaštićene karakteristike; ili je (ii) u toku počinjenja nekog krivičnog djela, neposredno prije ili poslije toga, počinilac izrazio neprijateljski stav prema zaštićenoj karakteristikici osobe, grupe ili imovine koji su bili meta napada. Zaštićena karakteristika je osobina koja je zajednička za grupu ljudi, kao što je rasa, etnička pripadnost, jezik, religija, nacionalnost, seksualna orijentacija, rodni identitet ili bilo koji drugi sličan zajednički faktor koji je od fundamentalne važnosti za njihov identitet. Pošto svi ljudi imaju zaštićene karakteristike, bilo ko – i članovi većinske i manjinske grupe – može postati meta napada krivičnog djela iz mržnje.

Meta napada krivičnog djela iz mržnje može biti jedna osoba, više osoba ili imovina koja se povezuje sa grupom koja ima neku zajedničku karakteristiku. Žrtva može biti meta napada počinioca zbog stvarne ili čak percipirane pripadnosti grupi, ili povezanosti sa njom. Na primjer, počinilac može napasti nekoga zato što misli da je žrtva Jevrej. Taj napad može biti procesuiran kao krivično djelo iz mržnje, čak i ako žrtva nije bila Jevrej, jednostavno zato jer je počinilac odabrao žrtvu zbog percipirane vjerske ili etničke pripadnosti.

Za razliku od drugih oblika iskazivanja netolerancije (npr. nekih krivičnih oblika govora mržnje), krivična djela iz mržnje obično imaju direktnu žrtvu – osobu po koju su nastupile štetne posljedice kao rezultat tog krivičnog djela. Zbog diskriminatorne prirode krivičnih djela iz mržnje i činjenice da višestruke identitetske karakteristike mogu biti meta napada odjednom, žrtve krivičnih djela iz mržnje imaju drugačije potrebe od žrtava drugih krivičnih djela.

---

21 U Odluci Ministarskog vijeća OSCE-a br. 9/09, *op. cit.*, fusnota br. 2, o kojoj su se složile sve države članice OSCE-a, se navodi da su „krivična djela iz mržnje krivična djela počinjena uz motiv zasnovan na predrasudama.“

Krivična djela iz mržnje su krivična djela velikog uticaja. Njihov uticaj na individualne žrtve je teži nego uticaj uobičajenih krivičnih djela. Krivična djela iz mržnje žrtvama uzrokuju veću psihološku bol jer je jedan ili više aspekata njihovog identiteta bio meta napada.²²

Pored destruktivnog efekta na direktne žrtve, krivična djela iz mržnje su krivična djela kojima se šalje određena poruka. Počinioci biraju individualnu žrtvu ili imovinu – često anonimnu, nepoznatu i slučajno odabranu – kao predstavnika neke grupe, da bi toj grupi poslali poruku odbacivanja ili superiornosti. Krivična djela iz mržnje, stoga, pogađaju više od individualnih žrtava i uključuju porodicu, prijatelje i sve druge članove zajednice koji imaju istu zaštićenu karakteristiku kao i žrtva.

Ovaj mehanizam objašnjava opasnost koju krivična djela iz mržnje predstavljaju za društvo. Ako se ne rješavaju na adekvatan način, krivična djela iz mržnje mogu da se multipliciraju i eskaliraju, okrećući jednu grupu protiv druge i vodeći do odmazde, građanskih nemira ili čak do šireg sukoba. Kao takva, krivična djela iz mržnje predstavljaju ozbiljnu prijetnju principima ravnopravnosti i nediskriminacije, ali i društvenoj koheziji.

Da bi se umanjili ti rizici, tijela vlasti treba da rade na prevenciji krivičnih djela iz mržnje, a snažan odgovor je ključan. Tijela vlasti treba da djeluju brzo protiv krivičnih djela iz mržnje i da prepoznaju da je predrasuda u osnovi tih krivičnih djela, kako bi poslali poruku zajednici koja je bila meta napada da krivična djela iz mržnje neće biti tolerirana.

1.2.   Žrtve i viktimizacija

Viktimološki diskurs i neke organizacije žrtava sve više koriste pojam „preživjeli“ umjesto „žrtva“, zastupajući stav da prvi pojam bolje oslikava preživljenu traumu, dok drugi pojam može biti percipiran kao obeshrabrujući. Ovaj Vodič naziva osobe pogođene krivičnim djelima „žrtvama“. Ova terminologija je u skladu sa glavnim međunarodnim dokumentima. Riječ „žrtva“ je također prikladnija za diskusiju o proceduralnim i materijalnim pravima u krivičnopravnom postupku, koja su jedna od tema u fokusu ovog Vodiča. Referiranje na žrtve ili „potencijalne žrtve“ također omogućava da se razmotre situacije koje prethode incidentu.

---

22 Vidjeti na primjer: Paul Iganski, Abe Sweiri, *How 'hate' hurts globally* (Kako „mržnja“ globalno boli), u Jennifer Scheppe, Mark Walters (urednici) *The globalisation of hate: internationalising hate crime?* (Globalizacija mržnje: internacionalizacija krivičnih djela iz mržnje) (Oxford: Oxford University Press, 2016. godine).

Bilo ko može da postane žrtva krivičnog djela iz mržnje. U zavisnosti od demografskih karakteristika na državnom i lokalnom nivou, vjerovatnije je da će pripadnici grupa koji su već marginalizirane ili diskriminirane biti meta napada nego neki drugi.

Svaka žrtva krivičnog djela je različita – pretrpjela je drugačije štetne posljedice i potrebna joj je drugačija pomoć. Žrtve krivičnih djela iz mržnje opisuju svoju viktimizaciju po različitim osnovama: kao pojedinci (ali također zahvaljujući grupi iz koje dolaze), prema tipu incidenta zbog koga su bili meta napada, prema svom prethodnom iskustvu sa diskriminacijom i mržnjom, kao i prema drugim faktorima. Međutim, postoje i zajedničke karakteristike. U središtu svih oblika viktimizacije zbog krivičnih djela iz mržnje je činjenica da je žrtva bila meta napada zbog onoga ko ona jeste i šta ona predstavlja za počinioca, a ne zbog onoga što je ona rekla ili učinila. Shvatanje rodni implikacija krivičnih djela iz mržnje je naročito važno da se žrtva krivičnog djela iz mržnje dalje ne viktimizira, stigmatizira i marginalizira.

Ispitivanje stavova i mišljenja žrtava krivičnih djela iz mržnje provedeno u Ujedinjenom Kraljevstvu je pokazalo da je 95 procenata žrtava smatralo da je njihov kvalitet života pogoršan kao rezultat napada. Isti projekt²³ je prezentirao četiri glavna načina na koje krivična djela iz mržnje pogađaju žrtve:

Strah od viktimizacije – Shvatanje da su bili meta napada zbog karakteristika koje ne mogu promijeniti, žrtve zaključuju da se to može dogoditi ponovo, u bilo kom trenutku;

Emocionalni i fizički uticaj – Žrtve su izjavile da ih viktimizacija zbog krivičnih djela iz mržnje čini uznemirenima, uplašenima, tjeskobnima, ranjivima, ljutima ili nepovjerljivima prema drugim ljudima;

Širi uticaj – Neke žrtve konstatiraju da su njihovi rođaci također bili meta napada u istom ili drugim incidentima. Mnogi svjedoče da je taj incident uzrokovao svađe u porodici, dok drugi opisuju emocionalne posljedice po svoje roditelje i djecu.

Strategije suočavanja – Žrtve često koriste mehanizme suočavanja sa krivičnim djelima iz mržnje.

---

23 „Leicester Hate Crime Project“, Univerzitet u Leicesteru, 2012.-2014. godine <<https://le.ac.uk/hate-studies/research/the-leicester-hate-crime-project>>.

Najčešće opisuju sljedeće mehanizme:

- Normalizacija mržnje – neke žrtve percipiraju umanjanje njihove vrijednosti, diskriminaciju i netoleranciju kao svakodnevno i „normalno“ stanje stvari;
- Uzvratanje – mnogi opisuju da su reagovali agresivno (verbalno ili fizički) na napad;
- Sakrivanje identiteta ili promjena ličnog opisa – to može ići od nenošenja vjerskih ili kulturoloških simbola, preko promjene načina odijevanja, do nespominjanja rodnog mjesta ili seksualne orijentacije u neobaveznim razgovorima;
- Izbjegavanje određenih područja u određeno vrijeme – žrtve se plaše da izađu u grad noću ili na zabavu, izbjegavajući mjesta na kojima se mogu okupljati napadači;
- Poboljšavanje sigurnosti svog doma ili nošenje ličnih sredstava zaštite; i
- Odavanje alkoholu ili drogama.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje često smatraju da tijela vlasti ne čine dovoljno da odgovore na krivična djela iz mržnje i mogu ih ponekad percipirati kao potpuno neprijateljski raspoložene prema njihovoj grupi. Ta percepcija se može, sa druge strane, pretvoriti u izuzetno oprezan pristup tijelima vlasti od strane samih žrtava, njihovog neposrednog okruženja i zajednica koje su redovno izložene viktimizaciji.

Kao rezultat toga, krivična djela iz mržnje se izuzetno malo prijavljuju tijelima vlasti. Ispitivanja stavova i mišljenja žrtava krivičnih djela iz mržnje trebaju biti provedena sa ciljem da se dođe do tačnih procjena, ali neka ispitivanja sugeriraju da 50 do 80 procenata svih krivičnih djela iz mržnje nikada ne bude prijavljeno policiji.²⁴

---

24 Na primjer, Drugo ispitivanje Agencije Evropske unije za temeljna prava (FRA) na temu „Manjine i diskriminacija“ (EU-MiDis II) iz septembra 2017. godine je pokazalo da 77 procenata muslimanskih žrtava nasilnog krivičnog djela iz mržnje iz svih država članica EU nikada nisu bilo gdje prijavili takav incident. „Drugo ispitivanje Evropske unije na temu „Manjine i diskriminacija“: Muslimani – odabrani rezultati“, Agencija Evropske unije za temeljna prava (FRA), septembar 2017. godine, str. 41, <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-minorities-survey-muslims-selected-findings_en.pdf>. Ispitivanje o krivičnim djelima u Engleskoj i Velsu (2014.-2016. godine) je pokazalo da oko 50 procenata krivičnih djela iz mržnje nije bilo prijavljeno. „Broj incidenata krivičnih djela iz mržnje, po vrsti krivičnog djela iz mržnje i procenat tih incidenata prijavljenih policiji, između marta 2014. godine i marta 2016. godine, kombinirani rezultati“, Ispitivanje o krivičnim djelima u Engleskoj i Velsu, 25. septembar 2017. <<https://www.ons.gov.uk/file?uri=/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/adhocs/007533numberofincidentsofhatecrimebystrandofhatecrimeandpercentageofthoseincidentsreportedtothepolicecrimesurveyforenglandandwalesyearsendingmarch-2014tomarch2016combined12monthaverages/final.xls>>. ODIHR-ovo ispitivanje o viktimizaciji provedeno u Poljskoj između 2018. i 2019. pokazalo je i veći procenat neprijavlivanja, vidjeti <<http://hatecrime.osce.org/infocus/new-study-reveals-scale-underreporting-hate-incidents-poland>>.

Tretman žrtava krivičnih djela iz mržnje koje prijave takva djela je također od ogromne važnosti, imajući u vidu uticaj krivičnog djela iz mržnje na žrtve i strah od prijavljivanja. Kao što je detaljno objašnjeno u ovom Vodiču, države treba da daju prioritet boljem shvatanju viktimizacije zbog krivičnih djela iz mržnje, postupanju prema žrtvama krivičnih djela iz mržnje sa uvažavanjem i poštovanjem, kao i prevenciji sekundarne viktimizacije od strane tijela vlasti.

Organizacije žrtava – bez obzira da li su to organizacije civilnog društva ili organizacije utemeljene u određenoj zajednici – često imaju ogromno iskustvo i znanje, kapacitet da pruže podršku žrtvama te uživaju više povjerenja žrtava nego policija. Iz tih razloga, saradnja između tijela vlasti i civilnog društva je od vitalne važnosti za povećanje broja prijava krivičnih djela iz mržnje, izradu politika djelovanja zasnovanih na dokazima i pružanje adekvatne podrške.

1.3. Žrtve krivičnih djela iz mržnje

Žrtve krivičnih djela su ljudi koji su, individualno ili kolektivno, pretrpjeli štetne posljedice, uključujući fizičke ili psihičke povrede, emocionalnu patnju, ekonomski gubitak ili značajno kršenje njihovih osnovnih prava, putem djelovanja ili propusta kojima se krše krivični zakoni. Osoba može biti smatrana žrtvom bez obzira na to da li je počinitelj identificiran, uhapšen, procesuiran ili osuđen. Pojam „žrtva“ također uključuje, po potrebi, užu porodicu ili osobe izdržavane od strane direktne žrtve i osobe koje su pretrpjele štetne posljedice.²⁵

Direktiva EU o pravima žrtava definiše žrtvu kao: „(i) fizičku osobu koja je pretrpjela štetne posljedice, uključujući fizičke, psihičke ili emocionalne štetne posljedice ili ekonomski gubitak koji je direktno uzrokovan krivičnim djelom; (ii) članove porodice osobe čija je smrt direktno uzrokovana krivičnim djelom i koji su pretrpjeli štetne posljedice kao rezultat smrti te osobe.“²⁶

U skladu sa tom definicijom, žrtva krivičnog djela iz mržnje, u svrhu definiranja tog pojma u ovom Vodiču, je fizička osoba koja je pretrpjela štetne posljedice kao rezultat krivičnog djela iz mržnje. Shodno tome, žrtvama krivičnih djela iz mržnje je potrebna zaštita i podrška, a trebale bi biti u mogućnosti da dobiju odštetu za pretrpljene štetne posljedice.

---

25 Ujedinjene nacije, Rezolucija Generalne skupštine br. 40/34, *op. cit.*, fusnota br. 11.

26 Direktiva EU o pravima žrtava, *op. cit.*, fusnota br. 15, član 2.

Te „štetne posljedice“ mogu uključivati povredu ili gubitak života, materijalnu (imovinsku) i moralnu štetu (uključujući bol, fizičku, psihičku ili emocionalnu patnju), ekonomski gubitak i gubitak prihoda, kao i gubitak mogućnosti da se povede briga o izdržavanim osobama.

U ovom Vodiču nije definirano koje članove porodice treba automatski smatrati žrtvama krivičnog djela iz mržnje.²⁷ Međutim, u onoj mjeri u kojoj su propatili kao rezultat incidenata, članovi porodice treba da budu u mogućnosti da traže odgovarajuću zaštitu i podršku.

Krivična djela iz mržnje također uključuju krivična djela čija je meta napada imovina, uključujući onu čiji su vlasnici ili koju iznajmljuju pravna lica, kao što je centar koji je u vlasništvu LGBTI udruženja. Napad motiviran predrasudama na neku organizaciju može da viktimizira njene članove ili osobe koje se povezuju sa njom i da ima obeshrabrujući efekat na rad te organizacije. Međutim, organizacija ne može iskusiti karakteristične oblike štetnih posljedica koje pretrpe pojedinci kao rezultat krivičnog djela iz mržnje (kao što je emocionalna ili psihološka patnja). Iz tog razloga, ovaj Vodič ne uključuje pravna lica u definiciju žrtve krivičnog djela iz mržnje.²⁸

Kada žrtva ima najveću potrebu da joj se pruži pomoć (odmah nakon incidenta i u početnim fazama interakcije sa tijelima vlasti), obično je najmanje informacija dostupno o tom krivičnom djelu i njegovom počiniocu (pošto je istraga tek na početku). Zbog toga zaštita i podrška ne može biti uslovljena uzročno-posljedičnim odnosom između krivičnog djela, prijave krivičnog djela, identifikacije ili hapšenja počinioca i štetnih posljedica koje je pretrpjela žrtva. Učešće žrtve u postupku, sa druge strane, je obično podložno dodatnim kriterijima. Iz tih razloga, ovaj Vodič pravi razliku između, sa jedne strane, statusa žrtve krivičnog djela iz mržnje u svrhu zaštite i podrške, i sa druge strane, statusa učesnika u postupku.

---

27 Neki državni zakoni uključuju takve definicije, kojima se identificiraju članovi porodice koji ispunjavaju uslove da im se dodijeli status žrtve. Vidjeti, na primjer, Zakon o žrtvama krivičnih djela Češke Republike, član 2. stav 3., <<https://www.zakonyprolidi.cz/print/cs/2013-45/zneni-20170401.htm?sil=1>> (na češkom jeziku).

28 Iako se pravna lica ne smatraju „žrtvama krivičnih djela iz mržnje“ u svrhu pružanja zaštite i podrške, ona trebaju biti u mogućnosti da učestvuju u postupku kao „oštećena strana“ u svrhu potraživanja odštete. Razlika između ova dva statusa žrtava krivičnih djela iz mržnje je detaljno razmotrena u Poglavlju 3. To je također pristup Suda pravde EU, čiji je stav bio da koncept „žrtve“ ne uključuje pravna lica koja su pretrpjela direktne štetne posljedice zbog kršenja krivičnog zakona i Direktive EU o pravima žrtava. Vidjeti „Smjernice Glavne uprave za pravosuđe i potrošače u vezi sa prenosom i provedbom Direktive 2012/29/EU“, 2013. godine, *op. cit.*, fusnota br. 16.

Iako žrtve krivičnih djela iz mržnje imaju slične potrebe za uživanjem zaštite i podrške u svim državama članicama OSCE-a, proceduralna pravila za njihovo učešće u krivičnopravnom postupku se fundamentalno razlikuju između angloameričkih i evropsko-kontinentalnih pravnih sistema. Te razlike su razmotrene u Poglavlju 3.

Ovaj Vodič se bavi žrtvama krivičnih djela iz mržnje, isključujući incidente koji nisu okarakterizirani kao krivično djelo. Ipak, „žrtve“ „prekršaja“ ili „upravnih kršenja zakona“ motiviranih predrasudama se mogu suočiti sa sličnom realnošću i imati slične potrebe kao žrtve kriminalnog ponašanja. Iako ovo nije izričito spomenuto u Vodiču, tijela vlasti trebaju razmotriti proširenje zaštite žrtava krivičnih djela iz mržnje na one koji trpe štetne posljedice kao rezultat incidenata počinjenih iz mržnje.

1.4. Potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje

Državne vlasti trebaju razmotriti i baviti se sljedećim potrebama prilikom provedbe preporuka navedenih u ovom Vodiču:

- Policija i krivično pravosuđe treba da prepoznaju i vrednuju iskustvo žrtava. Žrtvama treba vjerovati, a njihova iskustva evidentirati u spis predmeta. Žrtve treba da vide da se motiv, zasnovan na predrasudama, pominje u postupku i u obraćanju javnosti;
- Lična sigurnost i dobrobit žrtava moraju biti garantirani. Tijela vlasti trebaju osigurati zaštitu od počinioca, uključujući minimalan kontakt između žrtve i osumnjičenog ili, po potrebi, smještaj u sigurnoj kući. Treba pružiti psihološko savjetovanje za žrtve i za druge pogođene osobe, kao što su članovi porodice;
- Žrtve trebaju biti zaštićene od ponovne viktimizacije. Tijela vlasti treba da izbjegavaju pokazivanje istih predrasuda koje je žrtva iskusila u toku incidenta;
- Postupati prema žrtvama krivičnih djela iz mržnje sa uvažavanjem i poštovanjem. Principi senzibilnog saslušavanja, uzimajući u obzir identitet žrtve, treba da se primjenjuju i ne treba prečesto saslušavati žrtve;
- Potrebe žrtava moraju biti procijenjene od slučaja do slučaja da bi bile identificirane odgovarajuće mjere zaštite i podrške. Svi aspekti identiteta žrtve i rezultirajuće razlike u potrebama za podrškom trebaju biti razmotreni u tom procesu;
- Potrebe za privatnošću žrtava moraju biti ispunjene. Tijela vlasti naročito ne bi trebala, na primjer, objelodaniti vjeroispovijest, etničku pripadnost,

imigrantski status, seksualnu orijentaciju ili rodni identitet žrtve bez izričitog odobrenja zasnovanog na potpunim informacijama;

- Žrtve trebaju biti informirane i uključene. Tijela vlasti trebaju informirati žrtve o glavnim dešavanjima u njihovom predmetu i konsultirati ih o određenim odlukama, na primjer, o izjašnjenju o krivici, prelasku na postupak restorativne pravde ili ako motiv, zasnovan na predrasudama, bude odbačen;
- Jezičke potrebe žrtava moraju biti ispunjene, uključujući korištenje prevodilaca, jednostavne terminologije i posrednika, ili prevoda važnih dokumenata na jezik kojim one govore i razumiju; i
- Žrtve moraju imati pristup postupku i proceduralno i fizički. Tijela vlasti trebaju definirati pravo učešća žrtava krivičnih djela iz mržnje, osigurati pristup žrtvama sa invaliditetom i osigurati finansijska sredstva za njihova putovanja na ročišta.

Stavovi tijela vlasti o žrtvama krivičnih djela iz mržnje također treba da budu zasnovani na prepoznavanju traume sa kojom se žrtve krivičnih djela iz mržnje mogu suočavati tokom čitavog krivičnog postupka. Duboka traumatizacija se može pokazati ili protumačiti kao nedostatak povjerenja, neodlučnost, nekooperativnost, ili „pravljenje problema“. Važno je da tijela vlasti to prepoznaju kao simptome procesa suočavanja.

1.5. Žrtva u centru pristupa rješavanju krivičnih djela iz mržnje

Ovaj Vodič zastupa princip da žrtve krivičnih djela iz mržnje trebaju uvijek da budu u centru bilo kog djelovanja, pristupa ili mjere koju preduzimaju krivičnopravna tijela do zaključenja pravosudnog predmeta o krivičnom djelu iz mržnje.

Prepoznavanje i izlaženje u susret potrebama žrtava krivičnih djela iz mržnje je važan, ali nedovoljan dio toga. U državama članicama OSCE-a, žrtve krivičnih djela iz mržnje traže svoja prava i treba ih tretirati kao osobe koje su samostalne i koje mogu igrati aktivnu ulogu kojom će osnažiti same sebe u toku cjelokupnog krivičnog postupka.

2.

Prijavljivanje i evidentiranje
krivičnih djela iz mržnje

Vodeći principi

Tijela vlasti trebaju:

- ✓ Evidentirati krivična djela iz mržnje prilikom prvog kontakta sa žrtvama;
- ✓ Omogućiti žrtvama da prijave krivična djela iz mržnje; i
- ✓ Raditi proaktivno na angažiranju zajednica iz kojih dolaze žrtve.

Pregled preporuka datih u ovom poglavlju:

- Uspostaviti sistem standardiziranih procedura za evidentiranje krivičnih djela iz mržnje (kao što je detaljno opisano u ODIHR-ovoj publikaciji pod nazivom *Prikupljanje podataka o krivičnim djelima iz mržnje i mehanizmi monitoringa: praktični vodič*);
- Aktivirati protokol ili mehanizam postupanja prema žrtvi krivičnog djela iz mržnje čim potencijalno krivično djelo iz mržnje prvi put bude identificirano;
- Omogućiti dodatne mehanizme prijavljivanja koji ne zahtijevaju direktan kontakt sa policijom, kao što je prijavljivanje putem online formulara ili u pisanom obliku. Omogućiti prijavljivanje krivičnog djela iz mržnje od strane trećih osoba, kao što su organizacije civilnog društva ili tijela za zaštitu ravnopravnosti. Istražiti mogućnost dopuštanja žrtvama da prijave krivična djela iz mržnje bez otkrivanja svog identiteta (anonimno prijavljivanje);
- Objaviti informacije o politikama i procedurama borbe protiv krivičnih djela iz mržnje, kao i statističke podatke razvrstane prema vrstama krivičnih djela iz mržnje;
- Proaktivno i pravilno informirati o predmetima krivičnih djela iz mržnje koji prolaze kroz sistem krivičnog pravosuđa; i
- Uključiti zajednice i organizacije civilnog društva u djelovanje policije, krivičnopravne postupke, edukaciju i podizanje svijesti o krivičnim djelima iz mržnje. Uvesti službenike za rad na krivičnim djelima iz mržnje odnosno službenike za vezu sa zajednicom u policiju na lokalnom ili regionalnom nivou.

Podaci prikupljeni na ODIHR-ovoj internet stranici „Prijavljivanje krivičnih djela iz mržnje“ ukazuju na to da se krivična djela iz mržnje često nedovoljno prijavljuju.²⁹ Kada krivično djelo iz mržnje bude prijavljeno, tijela vlasti ga ne evidentiraju uvijek kao krivično djelo iz mržnje ili izostave ključne pokazatelje predrasude u procesu evidentiranja. To se naziva „nedovoljno evidentiranje“. I nedovoljno prijavljivanje i nedovoljno evidentiranje predstavljaju velike prepreke ka tome da se osigura da oni koji počine krivična djela iz mržnje budu procesuirani i kažnjeni.

Žrtve će možda nerado pristupiti i prijaviti krivična djela iz mržnje iz nekoliko razloga. Ključni razlog je nedostatak povjerenja u sposobnost policije i tužilaca da prepoznaju motiv zasnovan na predrasudama.³⁰ Možda je vjerovatnije da će žrtve prijaviti krivična djela iz mržnje kada je njihov kontakt sa policijom indirektan ili uz posredovanje treće strane.

Saradnja sa zajednicama koje su često meta napada u krivičnim djelima iz mržnje može pomoći da se izgradi povjerenje i poveća broj prijava krivičnih djela iz mržnje. Tijela vlasti se trebaju angažirati u proaktivnoj komunikaciji sa zajednicama koje su meta napada, u vezi sa politikama borbe protiv krivičnih djela iz mržnje i pojedinačnim predmetima krivičnih djela iz mržnje, istovremeno istražujući druge načine saradnje sa tim zajednicama.

Prava i potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje mogu se ostvariti samo ako tijela vlasti prepoznaju motive zasnovane na predrasudama i evidentiraju ta krivična djela kao krivična djela iz mržnje. Čineći to, tijela vlasti mogu pomoći da se iskaže vrijednost iskustava koje imaju žrtve i da se žrtvama pruži neophodna podrška.

U ovom poglavlju se daju smjernice tijelima vlasti u vezi sa evidentiranjem krivičnih djela iz mržnje. Sugeriraju se načini kako da se poveća broj prijava krivičnih djela iz mržnje, uključujući poboljšanje komunikacije o tome kako su tijela vlasti odgovorila na krivična djela iz mržnje i uključivanje zajednica pogođenih krivičnim djelima iz mržnje. Te informacije su ključne za uspostavljanje okvira za ostvarenje potreba žrtava krivičnih djela iz mržnje u toku cijelog krivičnog postupka.

---

29 „Prijavljivanje krivičnih djela iz mržnje“, *op. cit.*, fusnota br. 7.

30 „Osiguranje pravde za žrtve krivičnih djela iz mržnje“, FRA, *op. cit.*, fusnota br. 9, str. 29-30.

2.1. Evidentiranje krivičnih djela iz mržnje

Pravilna identifikacija i evidentiranje krivičnih djela iz mržnje od strane policije i drugih tijela vlasti je od centralne važnosti za borbu protiv krivičnih djela iz mržnje. ODIHR-ova publikacija, *Prikupljanje podataka o krivičnim djelima iz mržnje i mehanizmi monitoringa: praktični vodič*, se detaljno bavi problemom nedovoljnog evidentiranja.³¹ Od 2014. godine, ODIHR pruža državama članicama OSCE-a tehničku pomoć sa ciljem da poboljšaju prepoznavanje i evidentiranje krivičnih djela iz mržnje, razvijajući program pomoći da bi im pružio podršku.³² Oslanjajući se na te resurse, u ovom odjeljku se bavimo samo onim aspektima koji su ključni za identifikaciju žrtava krivičnih djela iz mržnje.

Postoje tri glavna razloga za evidentiranje krivičnih djela iz mržnje kao specifične kategorije krivičnog djela:

- Prvo, pravilno evidentiranje krivičnih djela iz mržnje omogućava primjenu relevantnih zakonskih odredaba o krivičnim djelima iz mržnje i kažnjavanje počinitelaca;
- Drugo, pravilno evidentiranje krivičnih djela iz mržnje pomaže tijelima vlasti da bolje razumiju taj problem i pruža informacije neophodne za prevenciju krivičnih djela iz mržnje, praćenje trendova i mjerenje efekata napora uložениh u suprotstavljanje krivičnim djelima iz mržnje; i
- Posljednje, ali ne i manje važno, pravilno evidentiranje krivičnih djela iz mržnje je neophodno da bi se identifikovale žrtve takvih krivičnih djela i ostvarile specifične potrebe žrtava.

Motiv počinioaca, zasnovan na predrasudama, je ono što razlikuje krivična djela iz mržnje od drugih krivičnih djela, kao što je to prepoznato u Odluci Ministarskog vijeća OSCE-a br. 9/09. Iz tog razloga, Evropski sud za ljudska prava je uspostavio specifičnu dužnost da se „preduzmu svi razumni koraci da se demaskira“ motiv, zasnovan na predrasudama, prilikom istrage krivičnih djela. Sličan pristup je također prisutan u odlukama Komisije za uklanjanje rasne diskriminacije.³³ Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava je također prepoznala indikatore predrasuda kao glavni instrument koji policija koristi da bi prepoznala potencijalni motiv, zasnovan

---

31 *Prikupljanje podataka o krivičnim djelima iz mržnje i mehanizmi monitoringa: praktični vodič* (Varšava: OSCE/ODIHR, 2014. godine), <https://www.osce.org/odihr/datacollectionguide>

32 *INFAHCT: Opis programa, op. cit.*, fusnota br. 8.

33 Vidjeti, na primjer: *Angelova i Iliev protiv Bugarske*, Evropski sud za ljudska prava, Aplikacija br. 55523/00, 26. juli 2007. godine. Vidjeti također odluku Komisije za ukidanje rasne diskriminacije u predmetu *Mahali Dawas i Yousef Shava protiv Danske*, CERD/C/80/D/46/2009, 2. april 2012. godine.

na predrasudama, u krivičnom djelu.³⁴ Indikatori predrasuda su „objektivne činjenice, okolnosti, ili obrasci ponašanja u vezi sa krivičnim djelom ili djelima, koji, pojedinačno ili zajedno sa drugim činjenicama ili okolnostima, sugeriraju da je djelovanje počinioca bilo motivirano, u cjelini ili djelimično, bilo kojim oblikom predrasude.“³⁵ Kao takvo, evidentiranje krivičnih djela iz mržnje znači evidentiranje indikatora predrasuda. Indikator koji je odmah vidljiv i koga treba posebno uzeti u obzir u procesu evidentiranja je žrtvina percepcija incidenta kao krivičnog djela iz mržnje.

Evidentiranje krivičnih djela iz mržnje na osnovu percepcije

U Ujedinjenom Kraljevstvu sama percepcija žrtve treba voditi policiju ka tome da evidentira neki incident kao potencijalno krivično djelo iz mržnje. To je zasnovano na definiciji krivičnog djela iz mržnje o kojoj su se dogovorile policija i Kraljevsko tužilaštvo u svrhu evidentiranja:

„Bilo koje krivično djelo koje žrtva ili neka druga osoba percipira kao motivirano neprijateljstvom ili predrasudom, na osnovu invaliditeta ili percipiranog invaliditeta; rase ili percipirane rase; ili vjeroispovijesti ili percipirane vjeroispovijesti; ili seksualne orijentacije ili percipirane seksualne orijentacije ili transrodnog identiteta ili percipiranog transrodnog identiteta.“

Izvor: Krivična djela iz mržnje“, internet stranica Kraljevskog tužilaštva, <https://www.cps.gov.uk/hate-crime>

Tijela vlasti mogu doznati za incident iz mržnje putem raznih kanala, uključujući prijave koje podnose žrtve, medijske izvještaje ili informacije koje tijelima vlasti pružaju organizacije civilnog društva. Evidentiranje krivičnog djela iz mržnje pokriva nekoliko različitih faza krivičnog postupka, od početnog policijskog evidentiranja i istrage potencijalnog predmeta krivičnog djela iz mržnje do tužilačke odluke o tome da li postoji dovoljno dokaza za podizanje optužnice u vezi sa krivičnim djelom iz mržnje. Stoga je od ključne važnosti da krivična djela iz mržnje budu evidentirana sistematski i koherentno i da podaci o krivičnim djelima iz mržnje budu iskomunicirani kroz čitav sistem krivičnog pravosuđa. U tu svrhu se preporučuje izrada sveobuhvatne politike evidentiranja i prikupljanja podataka.

34 *Balázs protiv Mađarske*, Evropski sud za ljudska prava, Aplikacija br. 15529/12, 20. oktobar 2015. godine

35 Vidjeti diskusiju o konceptu i upotrebi indikatora predrasuda u publikaciji *Procesuiranje krivičnih djela iz mržnje: praktični vodič* (Varšava: OSCE/ODIHR, 2014. godine), str. 46, <https://www.osce.org/odihr/prosecutorsguide>

Interresorna politika za suočavanje sa krivičnim djelima iz mržnje

U Grčkoj je izrađen *Sporazum o interresornoj saradnji u borbi protiv rasističkih krivičnih djela u Grčkoj* od strane javnih tijela odgovornih za evidentiranje, istraživanje, procesuiranje i prikupljanje podataka o krivičnim djelima iz mržnje, kao i od strane civilnog društva i uz podršku ODIHR-a. Sporazumom se uspostavljaju procedure kojima se osigurava da krivična djela iz mržnje budu prepoznata i evidentirana na koherentan način i da prikupljanje podataka o krivičnim djelima iz mržnje u državi bude centralizirano. Sporazum su potpisali 6. juna 2018. godine predstavnici Ministarstva pravde, transparentnosti i ljudskih prava, Ministarstva unutrašnjih poslova, predsjednik Vrhovnog suda Grčke, tužilac Vrhovnog suda Grčke, Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo migracijske politike, Pravosudna akademija, Mreža za evidentiranje rasističkog nasilja, kao i državna kontakt osoba za krivična djela iz mržnje Grčke sa OSCE/ODIHR-om na temu rasističkih krivičnih djela. Njegovu provedbu nadzire radna grupa koju predvodi Ministarstvo pravde, transparentnosti i ljudskih prava.

Izvor: „Sporazum o interresornoj saradnji u borbi protiv rasističkih krivičnih djela u Grčkoj“, <https://www.osce.org/odhr/402260>

Potrebe žrtve krivičnog djela iz mržnje jedino mogu biti identificirane i ostvarene ako su tijela vlasti sposobna da prepoznaju incident kao krivično djelo iz mržnje. Prvo evidentiranje incidenta kao potencijalnog krivičnog djela iz mržnje je odlučujući momenat, pošto je to trenutak u kome se identificiraju žrtve krivičnog djela iz mržnje. Od tog trenutka, tijela vlasti trebaju promatrati tu žrtvu kao potencijalnu žrtvu krivičnog djela iz mržnje i odnositi se prema njoj sa uvažavanjem i poštovanjem i u smislu roda i drugih karakteristika žrtve, procijeniti potrebe žrtve i uputiti je ka odgovarajućim pružateljima usluga podrške. Takva odgovornost se obično ispunjava kroz niz standardiziranih koraka koje preduzimaju policija, službe za podršku žrtvama ili drugi. Ti naknadni koraci procjene, upućivanja, zaštite i podrške mogu biti uspostavljeni protokolom ili mehanizmom postupanja prema žrtvi krivičnih djela iz mržnje koji se pokreće čim se evidentira potencijalni predmet krivičnog djela iz mržnje. Više informacija o podršci koju tijela vlasti treba da pruže žrtvama krivičnih djela iz mržnje se nalazi u narednim poglavljima.

Preporuka 1:

Uspostaviti sistem standardiziranih procedura za evidentiranje krivičnih djela iz mržnje (kao što je detaljno opisano u ODIHR-ovoj publikaciji pod nazivom *Prikupljanje podataka o krivičnim djelima iz mržnje i mehanizmi monitoringa: praktični vodič*).³⁶

Aktivirati protokol ili mehanizam postupanja prema žrtvi krivičnog djela iz mržnje čim potencijalno krivično djelo iz mržnje prvi put bude identificirano.

2.2. Omogućavanje prijavljivanja krivičnih djela iz mržnje

Krivična djela iz mržnje su među najmanje prijavljivanim krivičnim djelima.³⁷ Nedostatak prijave krivičnih djela iz mržnje od strane žrtava može značiti da je obim tog problema podcijenjen, što rezultira nedovoljno razvijenim mehanizmima podrške i predstavlja prepreku pristupu žrtava dostupnoj podršci. Kao što je ranije konstatirano, nedostatak povjerenja u sposobnost i volju policije da ozbiljno pristupi prijavi o krivičnom djelu iz mržnje – kao i strah od ponovne viktimizacije – je najčešći razlog zbog čega žrtve krivičnih djela iz mržnje ne prijavljuju takva krivična djela tijelima vlasti. Žrtve su naročito opisale svoj početni kontakt sa policijom kao najstresnije iskustvo u krivičnopravnom postupku.³⁸ Iz tog razloga, povećanje broja prijavljenih incidenata iz mržnje je često rezultat povećanog povjerenja u tijela vlasti, a ne povećanja broja krivičnih djela iz mržnje.

Da bi se povećao broj prijava, dobra praksa je da se omogući žrtvama da prijave krivično djelo iz mržnje bez potrebe dolaženja u policijsku stanicu ili

---

36 *Prikupljanje podataka o krivičnim djelima iz mržnje i mehanizmi monitoringa, op. cit.*, fusnota br. 31. Države se također podstiču da koriste ODIHR-ov program za poboljšanje evidentiranja i prikupljanja podataka (INFACHT) o krivičnim djelima iz mržnje. INFACHT: *Opis programa, op. cit.*, fusnota br. 8

37 U rezultatima objavljenim 2017. godine, Agencija Evropske unije za temeljna prava (FRA) je konstatirala da 77 procenata muslimana koji žive u Evropskoj uniji i koji su pretrpjeli nasilni napad u proteklih 12 mjeseci nikada nisu prijavili takav incident, dok ih je samo 14 procenata to prijavilo policiji. Vidjeti „Drugo ispitivanje Evropske unije na temu „Manjine i diskriminacija“, *op. cit.*, fusnota br. 24.

38 Za više informacija o uzrocima nedovoljnog prijavljivanja, vidjeti *Prikupljanje podataka o krivičnim djelima iz mržnje i mehanizmi monitoringa, op. cit.*, fusnota br. 31, str. 5.

direktnog pristupa policijskom službeniku. Drugi mehanizmi prijavljivanja mogu uključivati sljedeće:³⁹

- (1) Prijavljivanje putem online formulara ili u pisanom obliku (na primjer, putem emaila ili pisma). Možda će se od žrtve ili osobe koja podnosi prijavu tražiti da pruži detaljne informacije o žrtvi.
- (2) Prijava koju podnosi treća strana, kada žrtva prijavljuje krivično djelo iz mržnje organizaciji civilnog društva, grupi koja predstavlja određenu zajednicu, tijelu za zaštitu ravnopravnosti ili nekom drugom subjektu, koji onda komunicira sa policijom u ime žrtve. Ti subjekti, a naročito organizacije civilnog društva, mogu također pružiti žrtvi drugu vrstu podrške, kao što je pravna pomoć ili zastupanje.

Prijavljivanje krivičnih djela iz mržnje koje uključuje tijela za zaštitu ravnopravnosti

U Belgiji žrtve mogu prijaviti krivično djelo iz mržnje nadležnom tijelu za zaštitu ravnopravnosti koje se bavi konkretnim tipom krivičnog djela motiviranog predrasudama. Ta tijela se bave predmetom nezavisno i povjerljivo i, zajedno sa žrtvom, odlučuju o sljedećim koracima. Ako se dogodilo krivično djelo iz mržnje, tijela za zaštitu ravnopravnosti mogu, između ostalog:

- Dati savjet za svaki pojedinačni predmet, na osnovu individualne situacije;
- Podnijeti prijavu;
- Pokrenuti postupak (parnični ili krivični), zajedno i uz odobrenje žrtve; i
- Savjetovati žrtvu o mogućim pravosudnim procedurama.

Po potrebi, tijela za zaštitu ravnopravnosti mogu uputiti žrtvu ka organizacijama ili pružateljima specijaliziranih socijalnih ili pravnih usluga.

Izvor: „Odgovor Belgije na upitnik ODIHR-a, primljen 10. jula 2018. godine

39 U Direktivi EU o pravima žrtava se navodi sljedeće: „Djelatnici za koje je vjerojatno da će od žrtava primati prijave kaznenih djela trebali bi biti odgovarajuće osposobljeni za olakšavanje prijavljivanja kaznenih djela te bi trebalo uspostaviti mjere za omogućivanje trećim stranama da podnose prijave, uključujući i organizacijama civilnog društva. Trebalo bi biti moguće za podnošenje prijave koristiti komunikacijske tehnologije, poput elektroničke pošte, video snimanja ili internetskih elektroničkih obrazaca.“ Vidjeti Direktivu EU o pravima žrtava, *op. cit.*, fusnota br. 15.

Treba spomenuti da će, u oba gore opisana slučaja prijavljivanja, policija pokušati da identificira žrtvu krivičnog djela. Zapravo, policija će možda morati da zna identitet žrtve da bi otvorila istragu.

Anonimna prijava – koju podnosi treća strana, žrtva ili neka druga osoba – koja omogućava da informacija o žrtvi bude uskraćena policiji.⁴⁰ Ta praksa može biti korisna kada policija traži informacije o krivičnim djelima iz mržnje da bi poboljšala politiku prevencije, ali ne insistira na procesuiranju počinitelja. Iako ovaj scenario može biti preporučen u nekim kontekstima, policija obično ima pravnu obavezu da istraži potencijalno krivično djelo, a nedostatak informacija o žrtvi će komplicirati njihove napore da procesuiraju predmet.

Sporazumi o razmjeni podataka

Policija u Ujedinjenom Kraljevstvu je 2015. godine potpisala sporazume o razmjeni informacija sa dvije organizacije koje dolaze iz reda određenih zajednica i koje prate antisemitska i antimuslimanska krivična djela iz mržnje i pružaju podršku žrtvama takvih krivičnih djela — „Community Security Trust“ i „Tell MAMA“ — kao i sa organizacijom GALOP. Četvrti sporazum je 2018. godine potpisan sa organizacijom „Stop Hate UK“. Ta četiri sporazuma uspostavljaju procedure za razmjenu podataka i prijavljivanje incidenata i krivičnih djela iz mržnje između tih organizacija i nadležnih policijskih službi. To uključuje, između ostalog, razmjenu anonimnih informacija o incidentima i krivičnim djelima u svrhu identificiranja trendova i mjerenja uticaja politika prijavljivanja.

Izvor: „Sporazumi o razmjeni informacija“, internet stranica True Vision, <http://www.report-it.org.uk/information_sharing_agreements>. Internet stranica True Vision je zvanični policijski portal u Ujedinjenom Kraljevstvu o krivičnim djelima iz mržnje, koji također služi kao biblioteka resursa o krivičnim djelima iz mržnje, pružajući sigurnu online mogućnost za prijavljivanje incidenata (uključujući anonimno prijavljivanje). Viđjeti „Drugi načini prijavljivanja (Other Ways to Report)“, internet stranica True Vision, <http://www.report-it.org.uk/report_a_hate_crime>.

---

40 To se može omogućiti proširivanjem liste profesija koje imaju zakonsko pravo da uskrate tijelima vlasti identitete svojih klijenata, tako da to uključuje novinare, advokate i vjerske službenike, u skladu sa relevantnim kontekstom neke države.

Preporuka 2:

Omogućiti dodatne mehanizme prijavljivanja koji ne zahtijevaju direktan kontakt sa policijom, kao što je prijavljivanje putem online formulara ili u pisanom obliku. Omogućiti prijavljivanje krivičnog djela iz mržnje od strane trećih osoba, kao što su organizacije civilnog društva ili tijela za zaštitu ravnopravnosti. Istražiti mogućnost dopuštanja žrtvama da prijave krivična djela iz mržnje bez otkrivanja svog identiteta (anonimno prijavljivanje).

2.3. Komuniciranje sa zajednicom

Da bi se osiguralo djelotvorno prijavljivanje, istraga i procesuiranje predmeta krivičnih djela iz mržnje, korisno je promovirati redovnu razmjenu informacija i odnos povjerenja između tijela vlasti, javnosti i zajednica koje su meta napada krivičnih djela iz mržnje. Saradnja između tijela vlasti i zajednica koje su meta napada može poboljšati kvalitet pruženih dokaza, omogućiti pronalazak svjedoka, spriječiti potencijalnu odmazdu i pružiti policiji informacije koje su neophodne da obavi svoju dužnost. U ovom odjeljku se razmatraju mjere i pristupi koje tijela vlasti mogu provesti sa ciljem jačanja njihove saradnje sa zajednicama i bolje zaštite žrtava krivičnih djela iz mržnje. Konkretno, naglašava se važnost informiranja o vladinim politikama borbe protiv krivičnih djela iz mržnje i informacija o pojedinačnim predmetima krivičnih djela iz mržnje, kao i načina da se angažiraju zajednice koje su meta napada krivičnih djela iz mržnje.⁴¹ Pošto neke zajednice mogu imati vrlo specifičnu internu dinamiku rukovođenja, preporučuje se da se u takvu komunikaciju uključe, pored vođa, i drugi članovi zajednice, osiguravajući da i žene i muškarci budu konsultirani.

---

41 U cijelom ovom Vodiču, pojam „zajednica“ se odnosi na one segmente javnosti—organizirane ili ne—koji dijele identitetske markere odnosno karakteristike koje su zaštićene odredbama državnih zakona koje se odnose na krivična djela iz mržnje i koji su često meta napada krivičnih djela iz mržnje. Taj pojam je uveden bez obzira na državne zakone, koji mogu ili ne moraju formalno priznavati ovu definiciju „zajednice“. Čak i tamo gdje ustavni ili pravni principi ne koriste formalno ovaj pojam, de facto postojanje gore opisanih zajednica još uvijek može biti uzeto u obzir u svakodnevnom policijskom radu i saradnji sa javnošću.

2.3.1. Informiranje o politici borbe protiv krivičnih djela iz mržnje

Znanje o postojanju vladinih politika o borbi protiv krivičnih djela iz mržnje može biti ključan faktor u odlučivanju da li će žrtva prijaviti incident tijelima vlasti ili ne. Iz tog razloga je važno da informacije koje odslikavaju vladine napore u ovoj oblasti budu objavljene, uključujući nove politike djelovanja, izmjene i dopune zakona ili izvještaje o krivičnim djelima iz mržnje. To može pokazati odlučnost vlade da se ozbiljno pozabavi krivičnim djelima iz mržnje – i na nivou zakona i na nivou politike djelovanja i pojedinačnih incidenata – i pomoći da se poveća povjerenje javnosti u sposobnost vlasti da se na pravilan način suoči sa incidentima iz mržnje.

Mnoge države članice OSCE-a objavljuju periodične izvještaje o krivičnim djelima iz mržnje. Takvi izvještaji često uključuju analizu uzroka i trendova krivičnih djela iz mržnje koja detaljno opisuje napore vlasti usmjerene ka prevenciji i odgovoru na krivična djela iz mržnje.

Objavljivanje podataka i trendova o krivičnim djelima iz mržnje

U Španiji, Ministarstvo unutrašnjih poslova objavljuje godišnji izvještaj o krivičnim djelima iz mržnje. Izvještaj iz 2017. godine je uključivao sljedeće: pregled državnih podataka o krivičnim djelima iz mržnje, razvrstanih prema motivu zasnovanom na predrasudama, razvrstavanje podataka o krivičnim djelima iz mržnje po regionima, informacije o žrtvama krivičnih djela iz mržnje, informacije o počiniocima krivičnih djela iz mržnje, odjeljak o govoru mržnje i sažetak o glavnim trendovima u vezi sa krivičnim djelima iz mržnje. Detaljni statistički podaci i pregled metodologije se nalaze u aneksu javnog izvještaja.

Izvor: „Informe sobre la evolución de los incidentes relacionados con los delitos de odio en España”, Ministarstvo unutrašnjih poslova Španije, 2017. godine, <<http://www.interior.gob.es/documents/10180/7146983/ESTUDIO+INCIDENTES+DELITOS+DE+ODIO+2017+v3.pdf/5d9f1996-87ee-4e30-bff4-e2c68fade874>>.

Neke države su se odlučile da objave politike djelovanja, metodologije i smjernice o suprotstavljanju krivičnim djelima iz mržnje. Čineći to, vlast ima za cilj da uvjeri javnost i zajednice koje su meta napada da se ozbiljno bavi krivičnim djelima iz mržnje i da precizno objasni na koji način to radi.

Objavljivanje politika borbe protiv krivičnih djela iz mržnje

Kraljevsko tužilaštvo Ujedinjenog Kraljevstva ima posebnu internet stranicu na kojoj su definirana i objašnjena krivična djela iz mržnje i koja uključuje video poruku glavnog tužioca. Ta stranica prikazuje godišnju statistiku o krivičnim djelima iz mržnje koje je procesuiralo Kraljevsko tužilaštvo. Ona također omogućava pristup smjernicama za tužioce o relevantnim elementima krivičnih djela iz mržnje i linkove ka partnerskim organizacijama i projektima

Izvor: „Krivična djela iz mržnje“, internet stranica Kraljevskog tužilaštva,
<https://www.cps.gov.uk/hate-crime>

Sve srodne informacije i dokumenti mogu biti skoncentrirani na jednoj lokaciji, kao što je vladin portal ili internet stranica o krivičnim djelima iz mržnje.

Preporuka 3:

Objaviti informacije o politikama i procedurama borbe protiv krivičnih djela iz mržnje, kao i statističke podatke.

2.3.2. Informiranje o predmetima krivičnih djela iz mržnje

Objavljivanje informacija o tekućim ili završenim istragama krivičnih djela iz mržnje, kao i o ishodima takvih predmeta, može pomoći da se izgradi povjerenje javnosti u sistem krivičnog pravosuđa. Takve informacije mogu uključivati priče o uspješno riješenim predmetima, primjere rješenja restorativne pravde ili druge pozitivne primjere.

Krivična djela iz mržnje su krivična djela kojima se šalje poruka, a njihov uticaj ima odjeka u cijeloj zajednici iz koje žrtva dolazi, kao i u široj zajednici. Kao takva, ona često privlače medijsku pažnju. Zajednice očekuju informacije o reakciji tijela vlasti. Neinformiranje javnosti o naporima usmjerenim ka borbi protiv krivičnih djela iz mržnje podgrijava klimu nekažnjivosti, što može voditi povećanom broju krivičnih djela iz mržnje. Ćutanje tijela vlasti također može voditi ka tome da se zajednice okrenu ka odmazdi protiv percipiranih počinilaca ili njihove zajednice, ili rezultirati drugim negativnim posljedicama.

U nekim slučajevima, naročito kod krivičnih djela iz mržnje zasnovanih na predrasudama protiv roda, seksualne orijentacije, ili rodnog identiteta, žrtve mogu proći kroz ponovnu viktimizaciju kada njihov identitet postane javan nakon napada. Angažman i komunikacija tijela vlasti mogu pomoći da se to spriječi.

Istovremeno, zadržavanje integriteta istrage – uključujući neobjelodanjivanje određenih činjenica – može biti od vitalnog značaja za uspješno formiranje krivičnog predmeta. Prenošnje nepreciznih ili pristranih informacija o nekom predmetu može također biti u suprotnosti sa svrhom komunikacije i može imati pravne posljedice i za glasnogovornika i za ishod predmeta.

Objavljivanje informacija o predmetima u postupku

U skladu sa Zakonom o krivičnom postupku Francuske (član 11. stav 3), tužiocima mogu da odstupe od principa tajnosti i da objave neke informacije o istragama „da bi spriječili širenje djelimičnih ili netačnih informacija ili da bi zaustavili narušavanje javnog reda i mira.“

Izvor: Odgovor Francuske na upitnik ODIHR-a, primljen 23. jula 2018. godine.

Stoga tijela vlasti trebaju imati na umu potencijalne rizike kod prenošenja informacija o predmetima krivičnih djela iz mržnje. Ti rizici mogu biti umanjeni putem izrade komunikacijskih strategija ili politika djelovanja koje se sveobuhvatno bave informiranjem javnosti o predmetima krivičnih djela iz mržnje. Takve politike djelovanja treba da obuhvate saradnju sa medijima i da daju smjernice o tome koje informacije mogu biti prenesene i na koji način. U nastavku se nalaze neki od koraka koje treba i koje ne treba činiti prilikom komuniciranja o predmetima krivičnih djela iz mržnje:

- Treba informirati javnost o predmetima o kojima se već izvještava u medijima, predmetima koji imaju naročito značajan uticaj, ili u slučaju kada nedostatak komunikacije o predmetima predstavlja visoki rizik;
- Treba incidente zvati „potencijalno krivično djelo iz mržnje“ dok sudovi ne utvrde motiv osumnjičenog. Može se zvati „krivično djelo iz mržnje“ dokle god govornik jasno ukazuje na to koje je tijelo odredilo takvu klasifikaciju i u kojoj fazi krivičnog postupka;
- Treba biti svjestan potencijalnih negativnih posljedica ako se iznijete činjenice ne budu kasnije mogle potvrditi (izbjegavati da se prerano daje previše informacija);

- Treba koristiti terminologiju i rječnik svojstven krivičnim djelima iz mržnje kada se govori o potencijalnom motivu zasnovanom na predrasudama, umjesto da (ili uz to što) se govori o relevantnim zakonskim odredbama;
- Treba spomenuti ozbiljnost krivičnog djela i naglasiti njegove štetne posljedice;
- Treba uvjeriti javnost da se incident istražuje i tretira s ozbiljnošću; i
- Treba zaštititi žrtvu i njenu privatnost. Primijeniti propise o zaštiti ličnih podataka i ne razgovarati o identitetu žrtve, osim ako je to neophodno, i to samo uz konkretno odobrenje žrtve. Fokusirati se umjesto toga na potencijalni motiv osumnjičenog.

Preporuka 4:

Proaktivno i pravilno informirati o predmetima krivičnih djela iz mržnje koji prolaze kroz sistem krivičnog pravosuđa.

2.3.3. Dodatni načini da se angažiraju zajednice

Iako je već objašnjeno koja je korist od proaktivnog angažiranja zajednica čiji su članovi, statistički promatrano, češće meta krivičnih djela iz mržnje, u ovom odjeljku se navode neki dobri primjeri iz prakse.

Čest i sveobuhvatan kontakt između tijela vlasti (naročito policije) i zajednica koje su meta napada predstavlja suštinski dio djelotvornog odgovora na krivična djela iz mržnje. Provedba modela rada policije u zajednici ili rada policije u bliskoj saradnji sa stanovništvom, koji se fokusira na uspostavljanje partnerstava između policije i lokalne zajednice sa ciljem prevencije i borbe protiv krivičnih djela, može povećati broj prijava te omogućiti istrage (na primjer, pronalazak svjedoka) i ciljani preventivni rad.⁴²

⁴² „Rad policije u zajednici, ili partnerstvo između policije i društvene zajednice, može se definirati kao filozofija i organizaciona strategija koja promovira napore zasnovane na partnerstvu i saradnji između policije i zajednice radi efektivnije i efikasnije identifikacije, sprječavanja i rješavanja problema kriminala, straha od kriminala, fizičke sigurnosti i zaštite, društvenog nereda i propadanja zajednice kako bi se poboljšala kvaliteta života za sve.“ Sprečavanje terorizma i suzbijanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu: Pristup kroz rad policije u zajednici (Varšava: OSCE/ODIHR, 2014. godine), <https://www.osce.org/atu/111438>.

Rad policije u bliskoj saradnji sa stanovništvom

Kao dio jednog projekta koga je finansirala EU, opštinske policijske uprave i druga lokalna tijela vlasti u osam država članica EU (Bugarska, Estonija, Finska, Italija, Latvija, Portugal, Španija i Ujedinjeno Kraljevstvo) su pokušali da se bore sa krivičnim djelima iz mržnje u svojim područjima nadležnosti primjenjujući modele rada policije u bliskoj saradnji sa stanovništvom. Taj projekt je uključivao objavljivanje komparativnog izvještaja o postojećoj praksi rada policije u bliskoj saradnji sa stanovništvom, u kome se razmatraju najbolji primjeri struktura, usluga, strategija i metodologija za rad policije u bliskoj saradnji sa stanovništvom u svrhu suprotstavljanja krivičnim djelima iz mržnje.

Izvor: „Najbolji primjeri iz prakse i komparativna studija: usluge, strukture, strategije i metodologije o radu policije u bliskoj saradnji sa stanovništvom protiv rasizma, ksenofobije i drugih oblika netolerancije“, Program o pravima, jednakosti i građanstvu Evropske unije, 2015. godine, http://www.proximitypolicing.eu/sites/default/files/files/Report_EN.pdf

Zajednice i organizacije civilnog društva mogu također biti važni partneri u izradi politika borbe protiv krivičnih djela iz mržnje.

Sastanci između policije i zajednica

U Finskoj, policija redovno kontaktira sa različitim etničkim i vjerskim zajednicama, kao i sa seksualnim manjinama, da bi ih potakla da podnose prijave i ojačala prevenciju i podizanje svijesti o krivičnim djelima iz mržnje. To se radi na regionalnom i državnom nivou, kao i putem organizacija koje predstavljaju takve zajednice. Državni policijski odbor predsjedava forumom za diskusiju, u kojem učestvuju različite etničke i vjerske zajednice, da bi dobio informacije iz prve ruke o njihovim potrebama i da bi ispravno razumio situaciju u vezi sa krivičnim djelima iz mržnje.

Koristeći te kanale, zajednice su također konsultirane o *Strategiji preventivnog rada policije* koju su izradili Ministarstvo unutrašnjih poslova i Uprava policije 2018. godine. Ciljevi strategije uključuju poboljšanje podrške za žrtve krivičnih djela iz mržnje i jačanje prevencije.

Izvor: Odgovor Finske na upitnik ODIHR-a, primljen 25. juna 2018. godine.

Imenovanje policijskih službenika koji su prošli specijalističku obuku za krivična djela iz mržnje, službenika za vezu sa zajednicom ili koordinatora za ljudska prava u lokalnim ili regionalnim policijskim snagama će također pomoći u približavanju policije i zajednice. U međuvremenu, organizacije civilnog društva, grupe i vođe koje predstavljaju određenu zajednicu mogu poslužiti kao važni kontakti i izvori informacija o zajednici. Ovdje je važno uzeti u obzir rod, a u okviru tog kontakta treba osigurati da se čuje glas i žena i muškaraca. Uspostavljajući kontakt sa tim grupama i pojedincima, policija može iskoristiti vrijedne informacije dobijene iz tih izvora, istovremeno olakšavajući zajednicama, kojima policija služi, da sa njom stupi u kontakt.

Službenici za vezu sa zajednicom i stručnjaci za krivična djela iz mržnje

Državna policija Ukrajine je regionalnoj kriminalističkoj policiji omogućila dodatnu specijalizaciju iz krivičnih djela iz mržnje. Odgovornosti policijskih službenika koji su prošli specijalističku obuku za krivična djela iz mržnje uključuju praktične mjere za otkrivanje, dokumentiranje i procesuiranje osoba koje se pripremaju da počine ili koje su počinile krivična djela iz mržnje.

U područjima u kojima žive nacionalne manjine, imenovani su službenici za vezu sa zajednicom da bi osnažili prevenciju i prijavljivanje krivičnih djela iz mržnje.

Izvor: Odgovor Ukrajine na upitnik ODIHR-a, primljen 4. jula 2018. godine.

Određeni broj država članica OSCE-a je pokrenuo državne, regionalne ili lokalne kampanje podizanja svijesti o krivičnim djelima iz mržnje, dostupnim vladinim resursima i načinima prijavljivanja takvih krivičnih djela. Važno je da civilno društvo odnosno lokalne zajednice budu angažirane u inicijativama podizanja svijesti da bi se osiguralo da ti napori budu ciljani i djelotvorni.

Kampanja podizanja svijesti

Tijela vlasti u Poljskoj su 2014. godine saradivala sa civilnim društvom na tromjesečnoj kampanji podizanja svijesti o krivičnim djelima iz mržnje. Namjera te kampanje, pod nazivom „Rasizam – prijavi ga policiji“, je bila da informira manjinske grupe — a naročito one porijeklom izvan EU — o državnim mehanizmima prijave krivičnih djela iz mržnje.

Kampanja se odvijala različitim kanalima, uključujući internet stranicu, letke, reklamne panoje, postere i televizijske reklame. Leci i internet stranica su bili prevedeni na strane jezike koji se najčešće mogu čuti u Poljskoj: arapski, armenski, engleski, francuski, mandarinski kineski, ruski, turski, ukrajinski i vijetnamski. Organizacije civilnog društva, univerziteti i javne institucije su distribuirali letke među grupama koje su meta napada. Internet stranica je sadržavala formular za prijavu krivičnih djela iz mržnje direktno Uredu za Evropsku migracijsku mrežu i borbu protiv trgovine ljudima Ministarstva unutrašnjih poslova i uprave.

Izvor: „Imigranti protiv krivičnih djela iz mržnje: Projekt o tome kako da djelotvorno zahtijevate svoja prava“, internet stranica Agencije Evropske unije za temeljna prava (FRA), <http://fra.europa.eu/en/promising-practices/immigrants-against-hate-crimes-how-effectively-assert-your-rights-project>; “Zgłoś rasizm na policję!”, internet stranica Ministarstva unutrašnjih poslova i uprave Poljske, <<https://mswia.gov.pl/pl/aktualnosci/11850,Zglos-rasizm-na-policje.html>>.

U svjetlu šireg uticaja krivičnih djela iz mržnje, zajednice koje su meta napada mogu također biti direktno uključene u krivični postupak, uključujući osmišljavanje ili provedbu programa restorativne pravde. U nekim državama, kao što je Kanada, zajednice pogođene krivičnim djelom iz mržnje mogu tokom krivičnog postupka dati izjavu o uticaju tog krivičnog djela na zajednicu.⁴³

---

43 Odgovor Kanade na upitnik ODIHR-a, primljen 5. jula 2018. godine.

Preporuka 5:

Uključiti zajednice i organizacije civilnog društva u djelovanje policije, krivičnopravne postupke, edukaciju i podizanje svijesti o krivičnim djelima iz mržnje. Uvesti službenike za rad na krivičnim djelima iz mržnje odnosno službenike za vezu sa zajednicom u policiju na lokalnom ili regionalnom nivou.

3.

Status žrtava

krivičnih djela iz mržnje

Vodeći principi

Tijela vlasti trebaju osigurati da:

- ✓ Žrtve krivičnih djela iz mržnje budu prepoznate kao žrtve takve vrste kriminala;
- ✓ Žrtve krivičnih djela iz mržnje mogu zatražiti zaštitu i podršku kao rezultat štetnih posljedica koje su pretrpjele; i
- ✓ Žrtve krivičnih djela iz mržnje mogu učestvovati u krivičnom postupku, ili mu imati pristup, da bi mogle podnijeti odštetni zahtjev i predstaviti uticaj koji je to krivično djelo imalo na njih.

Pregled preporuka datih u ovom poglavlju:

- Prepoznati žrtve krivičnih djela iz mržnje kao posebnu i naročito ranjivu kategoriju žrtava, u zakonu odnosno politici djelovanja;
- Uspostaviti definiciju žrtve krivičnog djela iz mržnje i definirati relevantne kriterije za rani pristup relevantnoj zaštiti i specijalističkoj podršci. Razdvojiti dobijanje statusa žrtve u svrhu pružanja zaštite i podrške od čina prijavljivanja krivičnog djela tijelima vlasti i od učešća žrtve u krivičnom postupku; i
- Definirati žrtvu krivičnog djela iz mržnje u svrhu njenog djelotvornog učešća u krivičnom postupku. Dati žrtvama krivičnih djela iz mržnje djelotvoran i rani pristup krivičnom postupku da bi im se omogućilo, u najmanju ruku, da predstave štetne posljedice koje su pretrpjele i da dobiju odštetu.

S obzirom na širi uticaj krivičnih djela iz mržnje i trajne štetne posljedice koje ta krivična djela uzrokuju pojedincima i zajednicama, kao i na srodni rizik od ponovne viktimizacije, žrtve krivičnih djela iz mržnje su često naročito ranjive. Shodno tome, potrebna im je pojačana zaštita i specifična podrška. Da bi se ispunile te potrebe, pravila kojima se regulira podrška žrtvama, kao i krivični postupci, moraju da prepoznaju žrtve krivičnih djela iz mržnje kao specifičnu kategoriju žrtava.

Većina država članica OSCE-a prepoznaje oštećenu stranu, propisuje njeno učešće u krivičnom postupku i omogućava žrtvi da traži odštetu kroz formalne procese. Međutim, u mnogim državama članicama OSCE-a status žrtve se dodjeljuje prekasno. To negativno utiče na djelotvornu istragu i slabi poziciju žrtava u krivičnom postupku, ograničavajući njihov pristup materijalima iz krivičnog spisa, njihovu sposobnost da ulažu podneske ili da se žale na tužilačke odluke itd. Nedostatak statusa učesnika u postupku također utiče na šanse žrtava da dobiju potpunu odštetu. Pored toga, specifičan uticaj krivičnih djela iz mržnje se često ne odslikava u iznosu odštete ili nivou podrške koju žrtve dobijaju u toku cijelog postupka.

Mnoge države su uvele pravila u svrhu omogućavanja pristupa žrtava uslugama zaštite i podrške, od kojih su neke besplatne. Međutim, time se često ne ispunjavaju potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje kojima je, pored podrške koja se pruža žrtvama drugih krivičnih djela, potrebna specifična zaštita i pomoć odmah nakon incidenta, tokom cijelog krivičnog postupka i poslije njegovog završetka.

U ovom poglavlju se razmatra važnost prepoznavanja žrtava krivičnih djela iz mržnje kao posebne kategorije žrtava i kao ranjive grupe žrtava. To će pomoći da se osigura da žrtvama krivičnih djela iz mržnje bude pružena zaštita i podrška koja im je neophodna i da one mogu da efikasno učestvuju u krivičnom postupku.

3.1. Definiranje žrtava krivičnih djela iz mržnje

Kao što je konstatirano u prethodnom poglavlju, žrtve krivičnih djela iz mržnje formalno postoje samo onda kada krivična djela iz mržnje budu evidentirana. Prepoznavanje specifične situacije u kojoj se nalaze žrtve krivičnih djela iz mržnje je jedan od preduslova za ispunjavanje njihovih potreba u krivičnopravnom postupku. Žrtve krivičnih djela iz mržnje mogu se samo onda razlikovati od žrtava drugih krivičnih djela ako sistem omogućava posebnu kategorizaciju žrtava krivičnih djela iz mržnje. Potražiti u Poglavlju 1 definiciju žrtve krivičnog djela iz mržnje koja se koristi u ovom Vodiču.

Međunarodni dokumenti prepoznaju žrtve krivičnih djela iz mržnje kao posebnu kategoriju. Vijeće Evrope pominje „žrtve posebnih kategorija krivičnih djela, na primjer [...] krivičnih djela motiviranih rasnom, vjerskom, ili nekom drugom predrasudom.“⁴⁴ U svrhu utvrđivanja „posebnih potreba zaštite“, Direktiva EU o pravima žrtava izdvaja „žrtve koje su pretrpjele krivično djelo počinjeno zbog neke osobine osobe ili diskriminatornog motiva koji bi mogli biti naročito povezani s njihovim ličnim karakteristikama“ kao primjer žrtava koje su „naročito ranjive na sekundarnu i reviktimizaciju, zastrašivanje i odmazdu u toku krivičnog postupka.“⁴⁵

Četiri glavna pristupa u zakonu i politici djelovanja se koriste prilikom razlikovanja kategorija žrtava i uspostavljanja različitih nivoa zaštite. Takve kategorizacije mogu biti zasnovane na: (i) navođenju posebno ozbiljnih tipova krivičnih djela, sa značajnim uticajem na žrtve; (ii) razlikovanju između nasilnih i nenasilnih krivičnih djela; (iii) razlikovanju između žrtava na osnovu njihove ranjivosti – zbog ličnih karakteristika ili tipa viktimizacije; i na (iv) identificiranju stepena štetnih posljedica koje je žrtva pretrpjela. Većina država kombinira nekoliko ovakvih pristupa.

Mnoge države izdvajaju žrtve **određenih krivičnih djela** kao one kojima je potrebna pojačana zaštita ili viši nivo prava. Takve kategorije, između ostalog, često uključuju žrtve trgovine ljudima, terorizma, rodno zasnovanog nasilja i nasilja u bliskim odnosima. Tamo gdje je takav pristup usvojen, preporučuje se da žrtve krivičnih djela iz mržnje budu dodate na tu listu.

Definiranje žrtava krivičnih djela iz mržnje kao kategorije zasnovane na njihovoj **ranjivosti** odslikava veće štetne posljedice koju obično pretrpe te žrtve. Međutim, time se ne uzimaju pravilno u obzir razlike u štetnim posljedicama pretrpljenim zbog različitog motiva zasnovanog na predrasudama, niti različit uticaj na različite osobe. Sistemi koji koriste taj pristup da definiraju žrtve krivičnih djela iz mržnje stoga treba da naglase procjenu individualnih potreba (vidjeti više u Poglavlju 5).

---

44 Vijeće Evrope, Preporuka Komiteta ministara br. Rec (2006)8, *op. cit.*, fusnota br. 13, član 12.3.

45 Direktiva EU o pravima žrtava, *op. cit.*, fusnota br. 15, član 22.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje definirane u skladu sa svojom ranjivošću

Zakon o krivičnom postupku Italije (član 90.) obuhvata žrtve krivičnih djela iz mržnje u definiciji statusa ranjivosti. Stoga, prilikom procjene statusa ranjivosti žrtve, „neophodno je razmotriti da li je krivično djelo počinjeno uz upotrebu nasilja ili uz rasnu mržnju prema žrtvi“ [ili] „krivično djelo karakterizira diskriminacija.“

Izvor: Odgovor Italije na upitnik ODIHR-a, primljen 19. jula 2018. godine.

U drugim državama, žrtve se kategoriziraju u skladu sa **ličnim nivoom pretrpljenih štetnih posljedica**. Takav pristup predstavlja produžetak modela ranjivosti, dodajući mu element procjene individualnih štetnih posljedica/rizika/potreba. Kao takav, on je najsveobuhvatniji od četiri ovdje predstavljena pristupa.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje definirane u skladu sa pretrpljenim štetnim posljedicama

U Francuskoj, žrtve krivičnih djela iz mržnje su prepoznate kao posebna kategorija i prolaze kroz procjenu individualnih potreba, u kojoj se razmatra nekoliko kriterija da bi se odredile konkretne zaštitne mjere koje se dodjeljuju tokom krivičnog postupka. U skladu sa članom D1-3 Zakona o krivičnom postupku, procjena potreba uzima u obzir sljedeće:

- Stepent štetnih posljedica koje je pretrpjela žrtva;
- Okolnosti krivičnog djela, a naročito postojanje motiva zasnovanog na predrasudama, ili odnosa između žrtve i počinioca;
- Naročitu ranjivost žrtve, npr. kao rezultat dobi, trudnoće ili invaliditeta; i
- Rizik od zastrašivanja ili odmazde.

Izvor: Odgovor Francuske na upitnik ODIHR-a, primljen 23. jula 2018. godine

U nekim kontekstima, pojačana zaštita je rezervirana samo za **žrtve nasilnih krivičnih djela**. Značajno je to da je u mnogim krivična djelima iz mržnje meta napada imovina i da ih karakteriziraju prijetnje ili prijeteće

ponašanje. Stoga ih nije uvijek moguće okvalificirati kao nasilne, bez obzira na rezultirajuću viktimizaciju osoba i zajednica prema definiciji korištenoj u ovom Vodiču. Iz tog razloga se preporučuje pojačana zaštita žrtava svih krivičnih djela iz mržnje.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje kao žrtve nasilja

U Portugalu, u skladu sa članom 67-A (3) Zakona o krivičnom postupku, žrtve nasilnih krivičnih djela se smatraju naročito ranjivima. Ta definicija uzima u obzir ranjivost žrtava s obzirom na njihovu dob, zdravstveno stanje ili invaliditet, kao i krivična djela u kojima su tip, stepen i trajanje viktimizacije rezultirali ozbiljnim povredama i negativnim uticajem na psihološko stanje žrtve ili na uslove društvene integracije. Naročito ranjiva žrtva mora biti podvrgnuta individualnoj procjeni da bi se odredilo da li će joj biti od koristi specifične zaštitne mjere.

Izvor: Odgovor Portugala na upitnik ODIHR-a, primljen 10. jula 2018. godine.

Preporuka 6:

Prepoznati žrtve krivičnih djela iz mržnje kao posebnu i naročito ranjivu kategoriju žrtava, u zakonu odnosno politici djelovanja.

3.2. Status žrtava krivičnih djela iz mržnje: „zaštita i podrška“ i „učesće“

Da bi se osigurao pristup pravdi, proceduralna pravila moraju dopustiti žrtvama krivičnih djela iz mržnje da učestvuju u krivičnom postupku i da podnesu odštetni zahtjev. Istovremeno, pravda ne može biti ostvarena bez pružanja sigurnosnih mjera, pravne pomoći, psihološkog savjetovanja i materijalne ili prevodilačke podrške, između ostalih oblika zaštite i pomoći. Takva podrška je ključna za oporavak žrtve i suštinska za sposobnost žrtve da pruži dokaze i učestvuje u krivičnom postupku.

Postoji važna razlika u pristupu krivičnom postupku i zaštiti koji žrtve imaju u evropsko-kontinentalnim i angloameričkim pravnim sistemima. U evropsko-kontinentalnim sistemima, žrtve često uživaju proceduralne garancije koje im omogućavaju da učestvuju u postupku kao oštećena strana. U tim evropsko-kontinentalnim pravnim sistemima, žrtvama je dopušteno da doprinesu istrazi i da na sudu daju izjavu o uticaju krivičnog djela na njih, kao dio njihovog svjedočenja. Međutim, u mnogim evropsko-kontinentalnim pravnim sistemima, proceduralna pravila i njihova provedba često predstavljaju prepreku djelotvornom učešću žrtava, na primjer kada se status žrtve dodijeli prekasno.

Angloamerički pravni sistemi, sa druge strane, primjenjuju adversarni sistem i obično ne uključuju žrtve kao stranu u postupku. Umjesto toga, država, koju predstavlja tužilaštvo, djeluje kao surogat žrtve, iako stvarnoj žrtvi može biti dopušteno da se pojavi na sudu i svjedoči o štetnim posljedicama koje je pretrpjela i da pruži informacije koje će predstavljati doprinos prilikom donošenja presude. Žrtve mogu također imati i druga prava, navedena u Povelji o pravima.

Jednoobrazna definicija žrtve – i u svrhu zaštite i prava na učešće

Kanadska Povelja o pravima žrtava definira žrtvu kao „osobu koja je pretrpjela fizičke ili emocionalne štetne posljedice, oštećenje imovine ili ekonomski gubitak kao rezultat počinjenja ili navodnog počinjenja krivičnog djela.“ Njome se daje svakoj žrtvi pravo na informacije, zaštitu, učešće i pravo na ulaganje odštetnog zahtjeva.

U skladu sa pravom na zaštitu, svaka žrtva može zatražiti pomoć prilikom svjedočenja u krivičnom postupku. Takva pomoć je propisana Krivičnim zakonom i omogućava žrtvama i svjedocima da svjedoče putem video linka ili iza zavjese, ili da osoba za podršku bude prisutna tokom svjedočenja.

Izvor: Odgovor Kanade na upitnik ODIHR-a, primljen 5. jula 2018. godine

I u evropsko-kontinentalnim i angloameričkim pravnim sistemima, žrtve krivičnih djela iz mržnje se smatraju potencijalnim izvorom dokaza i obično imaju koristi od statusa svjedoka i od zaštite dodijeljene svjedocima. Međutim, konfrontacijska priroda krivičnog postupka, koji u nekim državama može uključivati unakrsno ispitivanje žrtava od strane advokata odbrane, može biti

uznemirujuća za već ranjive žrtve. U mnogim državnim kontekstima, policija i tužiocima se bave predmetima krivičnih djela iz mržnje bez konsultiranja žrtava i bez uzimanja u obzir njihovih preferencija, osim neophodnih proceduralnih koraka za koje je neophodan takav kontakt.

Bez obzira na tip pravnog sistema koji se primjenjuje u određenoj državi, krivični zakon i politika djelovanja trebaju dodijeliti žrtvama krivičnih djela iz mržnje relevantni status koji im omogućava da (i) aktivno učestvuju u postupku, i da (ii) ispunjavaju uslove da im se dodijeli neophodna zaštita, podrška i pomoć. Oba tipa statusa žrtve – i onaj koji dodjeljuje zaštitu i pomoć, kao i onaj koji omogućava učešće u krivičnom postupku – trebaju biti izričito prepoznati, a kriteriji trebaju biti uspostavljeni za dodjelu svakog od tih statusa žrtvama. Žrtve trebaju također pružiti informacije o tome da li i na koji način žele da učestvuju u postupku.

Žrtve definirane samo u svrhu zaštite i podrške

Direktiva EU o pravima žrtava ne objašnjava izričito dvije osnove za dodjelu statusa žrtve. Paragraf 20 Direktive se osvrće na „položaj žrtava u sistemu krivičnog pravosuđa“ (što je ekvivalentno učešću žrtava u krivičnom postupku), ali ne definira bilo kakve kriterije za dodjelu ili dobijanje takvog položaja.

Član 2, sa druge strane, daje definiciju žrtve sličnu onoj koja se koristi u ovom Vodiču u svrhu zaštite i podrške.

Izvor: „Smjernice Glavne uprave za pravosuđe o prenošenju i provedbi Direktive 2012/29/EU, Evropska komisija, 19. decembar 2013. godine, <http://victimsupport.eu/activeapp/wp-content/uploads/2014/04/EC-Guidance-Document_Feb201411.pdf>.

Provedba principa „dvije funkcije-dva statusa“ može značiti da će, u nekim kontekstima, žrtve krivičnih djela iz mržnje biti definirane dva puta: jednom u svrhu pružanja zaštite i podrške, a drugi put u svrhu osiguravanja učešća u krivičnom postupku.

Dvije odvojene definicije žrtve: Žrtva kaznenog djela i oštećenik

U Hrvatskoj, prema Zakonu o kaznenom postupku (član 202.):

Žrtva kaznenog djela je fizička osoba koja je pretrpjela fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda koji su izravna posljedica kaznenog djela. Žrtvom kaznenog djela smatraju se i braćni i izvanbraćni drug, životni partner ili neformalni životni partner te potomak, a ako njih nema, predak, brat i sestra one osobe čija je smrt izravno prouzročena kaznenim djelom te osoba koju je ona na temelju zakona bila dužna uzdržavati.

Oštećenik je žrtva kaznenog djela i pravna osoba na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno koja u svojstvu oštećenog sudjeluje u postupku.

Izvor: Odgovor Hrvatske na upitnik ODIHR-a, primljen 30. jula 2018. godine

Obično se koriste odvojeni kriteriji za dodjelu svakog od tih tipova statusa žrtve. Kao rezultat toga, neke žrtve krivičnih djela iz mržnje mogu da ispunjavaju uslove da im se dodijeli pomoć, ali ne mogu da učestvuju u postupku (na primjer, kada osumnjičeni nije identificiran ili uhapšen i predmet ne može biti procesuiran), dok drugi – kao što su pravna lica – mogu učestvovati u postupku, ali im neće biti dodijeljena zaštita i podrška.

3.2.1. Status žrtve u svrhu pružanja zaštite i podrške

Zvaničnik (obično policijski službenik) koji prvi dolazi u kontakt sa žrtvom krivičnog djela iz mržnje je odgovoran za pružanje pomoći s naglaskom na potrebe žrtve. Kao što je preporučeno u prethodnom poglavlju, protokol postupanja prema žrtvi krivičnog djela iz mržnje treba biti aktiviran čim tijela vlasti identificiraju potencijalni predmet krivičnog djela iz mržnje.

Zaštita i podrška koja se nudi žrtvama krivičnih djela iz mržnje treba biti zasnovana i na njihovim potrebama kao kategoriji stanovništva i na konkretnim potrebama pojedinačnih žrtava. S obzirom na to da se potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje razlikuju od potreba žrtava drugih krivičnih djela, tijela vlasti trebaju uputiti žrtve prema odgovarajućim i relevantnim uslugama. Sa druge strane, tijela vlasti moraju osigurati da te usluge budu dostupne svim žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Više informacija o tom procesu se nalazi u poglavljima 5 i 6 ovog Vodiča.

Pristup uslugama zaštite i podrške za žrtve krivičnih djela iz mržnje treba biti uređen zakonom ili drugim propisima, a prag za dodjelu pristupa takvim uslugama ne treba biti nerazumno visok. Situacija u kojoj se nalaze žrtve krivičnih djela iz mržnje je često neizvjesna (kao u slučaju migranata bez dokumenata), a to može biti pogoršano njihovom viktimizacijom. Za pristup uslugama zaštite i podrške ne treba biti nužno definitivno uspostavljena uzročno-posljedična veza sa krivičnim djelom iz mržnje, niti da je žrtva prijavila krivično djelo tijelima vlasti,⁴⁶ niti da se žrtva prijavila da učestvuje u krivičnom postupku.

Umjesto toga, odlučivanje o tome da li dodijeliti takve usluge treba biti zasnovano na štetnim posljedicama koje je pretrpjela žrtva krivičnog djela iz mržnje kao posljedice krivičnog djela iz mržnje. Ono se može osloniti na to da žrtva samu sebe identificira kao žrtvu krivičnog djela iz mržnje, bilo u obliku jednostavne izjave ili primjenom izjave koja je dokaziva putem činjenica i logike, da bi se utvrdio takav status. Isti kriteriji treba da se primjenjuju u cijelom sistemu podrške žrtvama, bez obzira na to da li je žrtva prvo pristupila javnom centru za podršku žrtvama, policiji ili relevantnoj organizaciji civilnog društva.

---

46 Vidjeti također Direktivu EU o pravima žrtava, *op. cit.*, fusnota br. 15, paragraf 40: „pružanje potpore ne bi smjelo biti ovisno o tome da žrtve podnesu prijavu za kazneno djelo nadležnom tijelu poput policije“.

Potraživanje statusa žrtve

U Češkoj Republici, Zakon o zaštiti žrtava krivičnih djela (član 3.) daje sljedeću definiciju žrtve u svrhu pružanja zaštite i podrške: „Svaka osoba koja smatra da je žrtva krivičnog djela se smatra žrtvom osim ako se ne dokaže suprotno, ili osim u slučajevima zloupotrebe statusa žrtve u skladu sa ovim zakonom. U slučaju sumnje o statusu posebno ranjivih žrtava, žrtva će se smatrati da ima takav status. Nedostatak identifikacije ili presude protiv počinioca nema nikakav uticaj na status žrtve.“

Izvor: „Zakon o zaštiti žrtava krivičnih djela“, internet stranica Zákony pro lidi [Zakoni za narod], <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>>.

Preporuka 7:

Uspostaviti definiciju žrtve krivičnog djela iz mržnje i definirati relevantne kriterije za rani pristup relevantnoj zaštiti i specijalističkoj podršci. Razdvojiti dobijanje statusa žrtve u svrhu pružanja zaštite i podrške od čina prijavljivanja krivičnog djela tijelima vlasti i od učešća žrtve u krivičnom postupku.

3.2.2. Status žrtve u svrhu učešća u krivičnom postupku

Status žrtve kao učesnika u postupku predstavlja sposobnost žrtve da učestvuje u krivičnom postupku kao oštećena strana i da uloži odštetni zahtjev zbog štetnih posljedica pretrpljenih zbog krivičnog djela. Kriteriji za dodjelu statusa učesnika u postupku trebaju biti definirani zakonom.

Države se razlikuju u smislu toga na koji način žrtve učestvuju u krivičnom postupku. U nekim državama, od žrtava se može zahtijevati izjava ili aplikacija, koju može provjeravati zvaničnik sistema krivičnog pravosuđa (kao što je policijski istražitelj, tužilac ili sudija).

Dodjela statusa žrtve

U Armeniji, u skladu sa članom 58. Zakona o krivičnom postupku, „osoba se smatra *oštećenom stranom*, ako je protiv nje učinjena povreda časti, fizička povreda ili oštećenje imovine uzrokovana djelom zabranjenim u skladu sa Krivičnim zakonom. Osoba se također smatra *oštećenom stranom*, ako je protiv nje mogla biti učinjena povreda časti, fizička povreda ili oštećenje imovine, da je djelo zabranjeno u skladu sa Krivičnim zakonom dovedeno do kraja. Odluku o priznavanju statusa *oštećene strane* donosi istražno tijelo — istražitelj, tužilaštvo ili sud. Oštećena strana ima jasno propisana prava i dužnosti u postupku.“

Izvor: Odgovor Armenije na upitnik ODIHR-a, primljen 6. juna 2018. godine.

Pristup zaštiti i podršci ne treba biti uslovljen time da žrtvi bude dodijeljen proceduralni status učesnika u postupku i obrnuto. Međutim, status učesnika u krivičnom postupku treba biti dodijeljen što je prije moguće. Time se osigurava da žrtve imaju pristup istrazi i informacijama koje su im potrebne da zaštite svoja prava,⁴⁷ kao i da mogu predstaviti svoju percepciju krivičnog djela, pretrpljene štetne posljedice i uticaj krivičnog djela iz mržnje u ranoj fazi postupka, omogućavajući tijelima vlasti da u skladu sa tim prilagode strategiju obavljanja istrage i procesuiranja.

47 Za sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava u vezi sa pristupom žrtava i članova njihovih porodica istrazi, vidjeti na primjer: *Güleç protiv Turske*, Evropski sud za ljudska prava, Aplikacija br. 21593/93, 27. juli 1998. godine, *Hugh Jordan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Evropski sud za ljudska prava, Aplikacija br. 24746/94, 4. avgust 2001. godine, *Giuliani i Gaggio protiv Italije*, Evropski sud za ljudska prava, Aplikacija br. 23458/02, 24. mart 2011. godine, *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske*, Evropski sud za ljudska prava, Aplikacija br. 24014/05, 14. april 2015. godine.

Dodjela žrtvi statusa učesnika u postupku je uobičajena u većini evropsko-kontinentalnih sistema krivičnog pravosuđa. Međutim, to se često dešava prilično kasno u toku postupka, što predstavlja prepreku sposobnosti žrtve da učestvuje na djelotvoran način. Mogući argumenti za to kašnjenje mogu uključivati navedenu potrebu da se prvo utvrdi objektivno da je počinjeno krivično djelo. Taj pristup mora biti odbačen, pošto postojanje krivičnog djela u konačnici može odrediti samo sud.

Međutim, može se zahtijevati određena uzročno-posljedična veza između krivičnog djela, osumnjičene osobe i pretrpljenih štetnih posljedica.

Povezivanje statusa žrtve sa krivičnim djelom i počiniocem

U Češkoj Republici, Zakon o krivičnom postupku definira „oštećenu stranu“ kao osobu koja je pretrpjela štetne posljedice po zdravlje ili imovinu, ili koja je pretrpjela nematerijalne štetne posljedice, pri čemu su takve štetne posljedice uzročno-posljedično povezane sa krivičnim djelom i bile su uzrokovane od strane okrivljenog počinioca (to je drugačiji tip „žrtve“ od onoga u svrhu pružanja zaštite — vidjeti Odjeljak 3.2.1). Krivični zakon prepoznaje dvije vrste oštećene strane u krivičnom postupku — jednu koja je tražila odštetu za pretrpljene štetne posljedice i drugu koja nije – i dodjeljuje im različita prava po tom osnovu. Na primjer, oni koji traže odštetu imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć. Međutim, žrtve krivičnih djela iz mržnje imaju to pravo bez obzira na to da li su tražili isplatu odštete.

Izvor: Ured vrhovnog tužioca, <<http://www.nsz.cz/index.php/cs/ohroene-osoby-a-pokozeni/57>>.

Za dodjelu statusa učesnika u postupku može biti zahtijevana policijska ili tužilačka procjena kojom se zaključuje da je vjerovatno počinjeno krivično djelo. Također se može zahtijevati da tijela vlasti odluče da pokrenu istragu ili postupak protiv osumnjičenog, čak i u slučaju da je osumnjičeni nepoznat, ili da se poduzmu slični proceduralni koraci u ranoj fazi krivičnog postupka. Konkretna proceduralna prava žrtava krivičnih djela iz mržnje se razmatraju u Poglavlju 7.

U određenom broju evropsko-kontinentalnih pravnih sistema, postoji nekoliko načina na koji žrtve mogu biti uključene u postupak.

Načini učešća žrtve u postupku

U Belgiji žrtva može imati različit status i prava, u zavisnosti od toga da li je žrtva samo podnijela prijavu ili je podnijela izjavu da je ona „oštećena strana“ odnosno izjavu da je ona „parnična stranka“ u postupku.

Prijavitelj: U slučaju procesuiranja, ako žrtva odluči da ne poduzme bilo kakve dalje korake osim podnošenja prijave policiji, žrtvu će javni tužilac informirati samo o datumu, vremenu i mjestu sudskog ročišta. Pored toga, prijavitelj može tražiti da policija poduzme određene istražne radnje. Prijavitelj može također tražiti da određeni svjedoci budu saslušani. Međutim, podnošenje prijave nije dovoljno da se bude uključen u čitav krivični postupak.

Oštećena strana: Ako žrtva želi da dobije informacije o bilo kojoj drugoj aktivnosti u vezi sa predmetom, ona ima zakonsko pravo da se prijavi kao oštećena strana. Nakon što dobije potvrdu o tome da je njena prijava primljena, žrtva može podnijeti izjavu da je ona oštećena strana, bilo lično ili putem advokata. Kao oštećena strana, žrtva će dobiti informacije u pisanom obliku o odlukama koje je donio javni tužilac, kao i njihovo obrazloženje i datum ročišta pred sudom. Žrtva će također imati pravo da doda u spis one dokumente koje smatra korisnim. Žrtva će imati pravo da traži pristup i da dobije kopiju spisa.

Parnična stranka: Žrtva će uvijek biti pitana da li želi da podnese odštetni zahtjev, ili da dobije dodatna prava (npr. pravo na informacije). Da bi to ostvarila, žrtva bi trebala da podnese zahtjev kao parnična strana u krivičnom postupku, podnoseći izričitu izjavu u tom smislu, bilo lično ili putem advokata, u bilo kojoj fazi postupka. Kao parnična strana, žrtva može da traži pristup i da dobije kopiju spisa, da traži poduzimanje dodatnih istražnih koraka, da traži odštetu, da pravno osporava donesene odluke i da bude konsultirana i informirana o zatvorskoj presudi za počinioca.

Izvor: Odgovor Belgije na upitnik ODIHR-a, primljen 6. juna 2018. godine.

Učešće u svojstvu parnične stranke u krivičnom postupku može da nosi rizik većeg tereta dokazivanja, pošto parnični i krivični postupci koriste različite standarde.

Žrtva kao parnična stranka: prednosti i nedostaci

U Švedskoj, u predmetima koje procesuirala država, istovremeno se može, što obično i jeste slučaj, procesuirati i krivično djelo i odlučivati o odštetnom zahtjevu žrtve. To se radi u interesu ekonomičnosti i da bi se spriječilo da žrtva prolazi kroz dva suđenja. Međutim, kada se te dvije aktivnosti kombiniraju, odštetni zahtjev se često procesuirala prema istom standardu dokazivanja kao kod krivičnog predmeta — izvan svake razumne sumnje — nasuprot teretu dokazivanja kod tipičnog odštetnog zahtjeva za koji je potrebna prevaga dokaza. Ako optuženi ne bude proglašen krivim, obično nema ni odštete.

Izvor: Görel Granström i Karin Åström, „Faze rješavanja krivičnog djela iz mržnje: izvještaj o Švedskoj“, decembar 2017. godine, <<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1244821/FULLTEXT01.pdf>>.

Pored toga, žrtve mogu inicirati ili voditi procesuiranje kao privatni, supsidijarni ili pomoćni tužilac. Neki pravni sistemi dopuštaju trećoj strani da intervenira ili pokrene krivični postupak u ime žrtve, ili kao podrška žrtvi (djelovanje u javnom interesu, ili *actio popularis*).

Podrška žrtvi putem procesuiranja uz pomoć zastupnika

U Španiji, jedan od ključnih elemenata krivičnog postupka je tzv. „procesuiranje u ime naroda“, što omogućava organizacijama civilnog društva da učestvuju u pravosudnom postupku i da pruže podršku žrtvi u njihovoj privatnoj tužbi kao dio tog postupka. Međutim, ta mogućnost se rijetko koristi pošto ona uključuje značajne troškove za organizacije civilnog društva. Organizacija civilnog društva *Movimiento contra la Intolerancia* (Pokret protiv netolerancije) od 1995. godine daje doprinos i pruža podršku žrtvama krivičnih djela iz mržnje u takvim postupcima.

Izvor: Odgovor Španije na upitnik ODIHR-a, primljen 2. jula 2018. godine.

Preporuka 8:

Definirati žrtvu krivičnog djela iz mržnje u svrhu njenog djelotvornog učešća u krivičnom postupku. Dati žrtvama krivičnih djela iz mržnje djelotvoran i rani pristup krivičnom postupku da bi im se omogućilo, u najmanju ruku, da predstave štetne posljedice koje su pretrpjele i da dobiju odštetu.

4.

Kontakt tijela vlasti sa
žrtvama krivičnih djela
iz mržnje

Vodeći principi

Tijela vlasti trebaju:

- ✓ Pristupati žrtvama krivičnih djela iz mržnje uz pokazivanje poštovanja i uvažavanja, integrirajući pristup koji je rodno osjetljiv i osjetljiv na druge različite karakteristike; i
- ✓ Omogućiti učešće žrtava u krivičnom postupku i njihov pristup uslugama. i predstaviti uticaj koji je to krivično djelo imalo na njih.

Pregled preporuka datih u ovom poglavlju:

- Ukloniti prepreke i omogućiti djelotvoran pristup, kontakt i komunikaciju žrtava krivičnih djela iz mržnje sa tijelima vlasti, na primjer putem jedinstvenog izgleda objekata, korištenja dostupnog jezika, usluga prevođenja odnosno posrednika;
- Identificirati policijske službenike („dostupne stručnjake“) kojima žrtve krivičnih djela iz mržnje mogu pristupiti sa pitanjima ili u slučaju da se njihove potrebe promijene. Uspostaviti i obavijestiti o rodno osjetljivom radnom vremenu i načinima stupanja u kontakt sa tim policijskim službenicima. Usvojiti mjere kojima se podstiče raznolikost u sistemu krivičnog pravosuđa;
- Stvoriti okruženje u kojem će se žrtve krivičnih djela iz mržnje osjećati sigurno;
- Iskazati institucionalno opredjeljenje za postupanje prema žrtvama krivičnih djela iz mržnje sa uvažavanjem i poštovanjem. Rukovodstvo policije (načelnik i šef policije, zapovjednici policijskih jedinica) o tom opredjeljenju dužni su obavijestiti pripadnike policije. Uvesti mjere kojima se eliminiraju pojavni oblici predrasuda prema žrtvama među stručnim osobljem i službenicima koji obavljaju saslušanja žrtava krivičnih djela iz mržnje;

- Izraditi i u praksu uvesti smjernice, te provesti obuku policijskih službenika o postupanju prema žrtvama krivičnih djela iz mržnje sa uvažavanjem i poštovanjem. I smjernice i obuka trebaju biti usklađeni sa principima sadržanim u ovom dokumentu i ponuđeni u dvije različite verzije i to: opšte smjernice i obuka za sve policijske službenike i specijalizirane smjernice i obuka za stručne saradnike koji rade sa žrtvama i bave se pitanjima krivičnih djela iz mržnje;
- Izbjegavati prevelik broj saslušanja žrtve i koristiti tehnologiju i druga raspoloživa sredstva u cilju zaštite žrtve od ponovne viktimizacije;
- Omogućiti žrtvama da uz sebe imaju osobu od povjerenja po vlastitom izboru (zbog emocionalne/stručne podrške), uz zakonskog zastupnika, za potrebe interakcije sa nadležnim organima. Omogućiti tim osobama da prisustvuju i osigurati usluge prevođenja tokom inicijalnog saslušanja i ostalih kontakata sa policijom;
- Spriječiti objelodanjivanje ličnih podataka i identiteta žrtava krivičnih djela iz mržnje. U spisu predmeta potrebno je sakriti identitet žrtve (osim ukoliko se žrtva ne saglasi sa objelodanjivanjem podataka), njen nedokumentovani status, te kontakt informacije (ukoliko je utvrđeno da postoji rizik po sigurnost žrtve) odnosno ime i prezime (ukoliko je utvrđeno da postoji rizik po sigurnost, a žrtva je istovremeno i svjedok); i
- Pri prvom kontaktu sa žrtvom krivičnog djela iz mržnje, potrebno je pružiti inicijalne opšte informacije o pravima i narednim koracima. Pružiti informacije o raspoloživim pružateljima specijalističkih usluga. Inicijalne informacije namijenjene žrtvama krivičnih djela iz mržnje trebaju biti dostupne na svim jezicima rasprostranjenim u datom području, te prenesene na razumljiv i jasan način, uz korištenje pisane i usmene komunikacije, kao i informacija dostupnih putem interneta.

U Poglavlju 2 je predstavljen problem nedovoljnog prijavljivanja krivičnih djela iz mržnje i navedeni su neki od razloga. Neke žrtve ne mogu prijaviti krivično djelo iz mržnje zbog jezičke prepreke, njihovog neregularnog pravnog statusa, rodnih pitanja ili poteškoća u pristupu policijskim stanicama (naročito zbog invaliditeta). Druge se možda plaše – često na osnovu iskustva – da će njihov tretman od strane policije zahtijevati ponovno proživljavanje viktimizirajućeg iskustva (sekundarna viktimizacija), i da njihova privatnost, uključujući jednu ili više identitetskih karakteristika zbog kojih su bili meta napada, neće biti sačuvana. Mnoge žrtve koje prijave krivična djela iz mržnje tijelima vlasti se suočavaju sa tretmanom bez poštovanja i uvažavanja ili sa otvorenim predrasudama. Druge žrtve su se žalile na suočavanje sa neprijateljskim okruženjem, skepticizmom o onome što su prijavile ili sa prečestim saslušavanjem od strane tijela vlasti.

Takav tretman – ili strah od takvog tretmana – ne pomaže žrtvama krivičnih djela iz mržnje da svjedoče najbolje što mogu. Kao ključni svjedoci u predmetu, žrtve krivičnih djela iz mržnje mogu pružiti dokaze koji su od neprocjenjive važnosti za djelotvornu istragu i procesuiranje krivičnih djela iz mržnje.

U ovom poglavlju se uvode u razmatranje glavni principi koje tijela vlasti (obično policijski službenici) treba da ispoštuju kada po prvi put dođu u kontakt sa žrtvom krivičnog djela iz mržnje. Ovo poglavlje se bavi načinima kako da se žrtvama krivičnih djela iz mržnje omogući pristup tijelima vlasti, principima tretiranja žrtava s poštovanjem i uvažavanjem i relevantnim pravima koje žrtave imaju. Prava žrtava i dobri primjeri iz prakse koji su ovdje razmotreni (od kojih se neki ponovo spominju kasnije u ovom Vodiču) su od suštinske važnosti za stvaranje okruženja koje će biti pogodno da se žrtve obrate tijelima vlasti, prijave krivična djela iz mržnje i pruže dokaze. To ne umanjuje važnost ovih principa u kasnijim fazama krivičnopravnog postupka.

4.1. Dostupnost

Pojam dostupnosti, u ovom odjeljku, u širem smislu označava sve aspekte koji mogu predstavljati prepreku ili koji mogu omogućiti pristup žrtava krivičnih djela iz mržnje tijelima vlasti.

Udaljenost i dostupnost objekata u kojima žrtve mogu podnijeti prijavu, svjedočiti i dobiti usluge je veoma važna. Uzimajući u obzir ranjivost i traumu mnogih žrtava krivičnih djela iz mržnje, ukupna „prijateljska atmosfera“ u kojoj se odvija interakcija sa tijelima vlasti je od ključne važnosti. Tim

aspektima se bavimo u ovom dijelu ovog poglavlja u vezi sa tretmanom uz iskazivanje uvažavanja i poštovanja.

Na primjer, Evropski sud za ljudska prava je formulirao standarde o dopustivoj udaljenosti sudova. Svi objekti policije i krivičnopравниh agencija u koje dolaze žrtve krivičnih djela iz mržnje trebaju biti istovjetni (bez prepreka), omogućavajući pristup za grupe ljudi čije je kretanje otežano. Trebaju biti preduzete mjere sa ciljem poboljšanja situacija u kojima pristup nije moguć – i u smislu građevinskog prilagođavanja zgrada i putem pružanja dodatne pomoći žrtvama kojima je ona potrebna.⁴⁸ Prilikom izgradnje novih objekata treba imati te principe na umu.

Jednako važno, naročito nakon podnošenja prijave i u ranoj fazi postupka, žrtve trebaju znati kako da kontaktiraju tijela vlasti ili kako će tijela vlasti kontaktirati njih. To treba biti jasno objašnjeno tokom prvog kontakta, uključujući imenovanje kontakt osobe u policiji. Želja žrtve da ne bude kontaktirana na određeni način treba biti ozbiljno uzeta u obzir. Na primjer, žrtvi koja se plaši odmazde počinioca ili objelodanjivanja njene seksualne orijentacije možda neće biti prijatno da je policijski službenici posjećuju kod kuće. Istovremeno, određeni načini komuniciranja koje žrtva preferira trebaju biti ispoštovani koliko god je to moguće. Predvidljivost je ključna. Žrtve ne treba da jure za policijom da bi dobile informacije. One treba da budu informisane o tome kada i na koji način će od njih biti traženo da pruže dodatne informacije. Kada se zakazuje kontakt sa žrtvama ili uspostavlja „vrijeme za rad sa strankama”, tijela vlasti treba da usvoje rodno osjetljivi pristup, omogućavajući kontakt nakon redovnog radnog vremena, mogućnost da se dovedu djeca, i da se izađe u susret drugim rodno-specifičnim potrebama.

Sve žrtve imaju pravo da razumiju šta se dešava oko njih i da ih se razumije. To zahtijeva od krivičnopравниh tijela da ne komuniciraju na striktno formalan način. Korištenje jasnih, jednostavnih (nelegalističkih) izraza i kombinacije pisanog i usmenog oblika komunikacije je neophodno da bi se osiguralo razumijevanje. Za žrtve krivičnih djela iz mržnje je naročito važno da se njihove lične karakteristike uzmu u obzir, naročito one karakteristike zbog kojih je žrtva napadnuta. Neodgovarajući oblici komunikacije ili ignorisanje žrtve mogu predstavljati sekundarnu viktimizaciju.

---

48 Vidjeti također član 13. (Pristup pravdi) UN-ove Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD). <<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>>.

Neki svjedoci/žrtve možda ne govore službeni ili glavni jezik države. Žrtve krivičnih djela iz mržnje sa invaliditetom mogu imati razvojne poteškoće, imati oštećen sluh ili biti slijepi. Policijski službenici koji se suočavaju sa žrtvom trebaju biti pripremljeni za sve te scenarije i biti u mogućnosti da osiguraju usmeni prijevod, pismeni prijevod ili posrednike za usmenu ili pismenu komunikaciju, kao i za lako razumljivu komunikaciju (vidjeti dalje u pododjeljku o pravu na informiranje).

Pismeni i usmeni prijevod pri prvom kontaktu

U Njemačkoj, policijski službenici koriste posebne formulare, zakonski propisane informativne materijale i, po potrebi, druge medije (kao što su leci, brošure i QR kodovi) dostupne na mnoštvu jezika. Pri prvom kontaktu sa tijelima vlasti, žrtve trebaju biti informirane o njihovim pravima, kao i o mogućoj zaštiti i odšteti, a najkasnije ih policijski službenici moraju informirati tokom daljih istraga. U zavisnosti od pojedinačnog predmeta, policijski službenici uključuju prevodioce (pa i one za znakovni jezik) odnosno osobe od povjerenja za žrtve.

Izvor: Odgovor Njemačke na upitnik ODIHR-a, primljen 25. jula 2018. godine.

Preporuka 9:

Ukloniti prepreke i omogućiti djelotvoran pristup, kontakt i komunikaciju žrtava krivičnih djela iz mržnje sa tijelima vlasti, na primjer putem jedinstvenog izgleda objekata, korištenja dostupnog jezika, usluga prevođenja odnosno posrednika;

Svi policijski službenici mogu potencijalno doći u kontakt sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Specifičnost istraga i procesuiranja krivičnih djela iz mržnje može zahtijevati specijalizaciju unutar policijskih snaga. U određenom broju država članica OSCE-a se imenuju posebni istražitelji i tužiocima koji se bave krivičnim djelima iz mržnje. Isto se može preporučiti za kontakt sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Na opštem nivou, kao što se preporučuje u drugim poglavljima ovog Vodiča, u svakoj fazi krivičnog postupka, žrtva treba jasno znati kome da se obrati za informacije i podršku.

Telefonska linija za pomoć žrtvama

U EU postoji telefonska linija za pomoć svim žrtvama krivičnih djela u bilo kojoj državi članici. Broj 116 006 (za žrtve krivičnih djela) je uvela 2009. godine Evropska komisija. Kada se taj broj nazove, telefonske linije čiji su operateri u državama članicama treba da informiraju žrtve o njihovim pravima i o tome kako da ta prava ostvare, ponude emocionalnu podršku i upute žrtve ka relevantnim organizacijama. Kao jedinstvena tačka kontakta, oni treba da pruže informacije o lokalnoj policiji i krivičnopravnom postupku, mogućnostima za isplatu odštete i osiguranja, kao i o drugim izvorima pomoći za žrtve krivičnih djela.

Izvor: Saopštenje za medije, Evropska komisija, „Evropska komisija za područje Evrope rezervirala telefonske brojeve za žrtve krivičnih djela i za zdravstvenu pomoć za ljude koju nisu životno ugroženi”, 30. novembar 2009. godine, <https://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1842_en.htm>.

Kao dobar primjer iz prakse, tijela vlasti treba da razmotre imenovanje stručnjaka koji posjeduju znanje o viktimizaciji zbog krivičnih djela iz mržnje i o potrebama žrtava krivičnih djela iz mržnje, pozivajući te stručnjake u predmetima u kojima postoji sumnja na krivična djela iz mržnje. Takvi stručnjaci trebaju također biti dostupni žrtvama.

Dostupni stručnjaci

U Francuskoj, državna policija imenuje specijalizirane „službenike na prijemu“. Zbog njihovog stručnog znanja u pitanjima prijema i njihovog pozicioniranja unutar javne sigurnosti, službenici na prijemu također primaju prijave o rasizmu, antisemitizmu i diskriminaciji. Njihov zadatak je da pruže žrtvama neophodnu podršku i pomoć putem upućivanja ka partnerima dodijeljenim određenoj policijskoj stanici, to jest:

- 261 socijalni radnik koji prati i vodi žrtve i ljude u stanju socijalne potrebe, odgovarajući na pitanja koja se javljaju u vremenima kada standardne socijalne usluge nisu dostupne (noću i vikendima);
- 73 psihologa koji mogu da pruže podršku žrtvama;
- Profesionalci iz udruženja za pružanje podrške žrtvama koji rade u 123 ureda u policijskim stanicama.

Tokom njihove obuke, koja se obavlja zajedno sa udruženjima za pružanje podrške žrtvama, opštinama i hitnim službama, službenici na prijemu uče o tome kako da savladavaju poteškoće u odnosima i kako da se suoče sa različitim kategorijama žrtava primjenjujući odredbe *Povelje za prijem građana i pomoć žrtvama*.

Izvor: Odgovori Francuske na upitnik ODIHR-a, primljeni 9. i 23. jula 2018. godine.

Stručnjaci i službenici za vezu iz oblasti krivičnih djela iz mržnje

Tokom protekle četiri godine, policija Grada Londona je uključila preko 900 specijalnih istražitelja za krivična djela iz mržnje u sve 32 Jedinice za sigurnost zajednice od krivičnih djela iz mržnje. Podaci iz istog perioda sugeriraju da je došlo do značajnog poboljšanja u prijavljivanju, identificiranju i evidentiranju određenih krivičnih djela iz mržnje. U početku je to bio dio opšte strategije smanjenja broja krivičnih djela iz mržnje koju je izradio Gradonačelnikov ured za policijsku djelatnost i borbu protiv krivičnih djela. Policija Grada Londona je uvela službenike za vezu iz oblasti krivičnih djela iz mržnje, što uključuje intenzivnu obuku u trajanju 18 sedmica o vještinama kao što su prepoznavanje krivičnih djela iz mržnje, pružanje podrške preživjelima i prevencija ponovne viktimizacije. Ti službenici nisu samo središnje osobe za kontakt za svakog ko prijavljuje krivično djelo iz mržnje, već imaju i ogromno znanje na koje se mogu osloniti ostali policijski službenici, osposobljavajući druge službenike da prepoznaju ta krivična djela i da pomognu u provedbi nulte tolerancije prema homofobnom i transfobnom obraćanju unutar policijskih snaga.

Izvor: Kako prijaviti krivično djelo iz mržnje“, internet stranica policije Grada Londona, <<https://www.met.police.uk/advice/advice-and-information/hco/hate-crime/how-to-report-hate-crime/>>; „Strategija smanjenja broja krivičnih djela iz mržnje za London, 2014.-2017. godine“, Gradonačelnikov ured za policijsku djelatnost i borbu protiv krivičnih djela, decembar 2014. godine, <https://www.london.gov.uk/sites/default/files/mopac_hate_crime_reduction_strategy.pdf>.

Da bi se izbjegli rizici od sekundarne viktimizacije i pogoršavanja trauma, krivičnopravne agencije treba da ohrabruju raznolikost u svim nadležnim

snagama. Rasna, etnička, vjerska, rodna i kulturološka raznolikost koja korespondira što je moguće više sa društvom će – osim ostalih prednosti – doprinijeti okruženju u kome se žrtve krivičnih djela iz mržnje ne osjećaju isključenim i u kome je vjerovatnije da će podržati krivičnopravni postupak.⁴⁹

Preporuka 10:

Identificirati policijske službenike („dostupne stručnjake“) kojima žrtve krivičnih djela iz mržnje mogu pristupiti sa pitanjima ili u slučaju da se njihove potrebe promijene. Uspostaviti i obavijestiti o rodno osjetljivom radnom vremenu i načinima stupanja u kontakt sa tim policijskim službenicima. Usvojiti mjere kojima se podstiče raznolikost u sistemu krivičnog pravosuđa;

4.2. Postupanje prema žrtvama sa uvažavanjem i poštovanjem

U cilju umanjivanja rizika od sekundarne traume i viktimizacije, prema žrtvama krivičnih djela iz mržnje treba postupati veoma obazrivo. To znači da treba obratiti pažnju na osjetljivost tih osoba kao žrtava krivičnih djela iz mržnje, uvažavati identitet ili identitete zbog kojih su te osobe postale žrtve, kao i rizike sa kojima se suočavaju i potrebe koje imaju kao pojedinci. Zbog svih navedenih faktora, obavljanje saslušanja i saradnja sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje, veoma je složen zadatak. Da bi interakcija sa žrtvama tekla na odgovarajući način, sistemi krivičnog pravosuđa i službe za podršku žrtvama moraju biti upoznati sa specifičnim karakteristikama ovih žrtava. U cilju zadovoljenja potreba žrtava, potrebno je poduzeti mjere koje dijele jedno zajedničko obilježje – **postupanje prema žrtvama sa uvažavanjem i poštovanjem**.

U prethodnom poglavlju bilo je riječi o tome da okruženje u kojem nadležni organi stupaju u interakciju sa žrtvom krivičnog djela iz mržnje ima posebnu ulogu. To je naročito izraženo u situaciji kada se od žrtava krivičnih djela iz mržnje traži da daju izjavu i govore o svom iskustvu. Do takvih saslušanja obično dolazi u policijskim stanicama, te prostorijama tužilaštva ili suda. U takvim prostorima obično vlada užurbana atmosfera; takvim prostorijama

---

⁴⁹ Ovaj princip ne treba razumjeti ili tumačiti kao preporuku da se prijavama trebaju baviti policijski službenici sa istim ličnim karakteristikama kao i žrtva, ili kao sugestiju da se modifikiraju postojeća pravila o nediskriminaciji u zapošljavanju.

kreće se mnoštvo uniformisanih, često naoružanih osoba, a osumnjičene neprestano dovode ili odvođe iz prostorija. Takvo okruženje ne pruža siguran prostor u kojem žrtva može svoju izjavu dati na najbolji mogući način. Praksa ukazuje na pozitivne efekte proistekle iz preuređenja prostorija u kojima se vrši saslušanje žrtve, u cilju stvaranje okruženja koje svojim izgledom i funkcijom sugerira uvažavanje rodni posebnosti i različitosti općenito, u kojem vlada prijateljska i opuštana atmosfera, kakva se može pronaći u tihoj izdvojenoj prostoriji, bez tipičnih policijskih obilježja. U praksi su također zabilježeni pozitivni efekti zbrinjavanja djece za vrijeme trajanja saslušanja žrtve. Kada za to postoji mogućnost, žrtvama treba ponuditi da se saslušanje obavi na mjestu po njihovom izboru, kod njihove kuće ili na drugom mjestu. Imajući u vidu nedostatak povjerenja u policiju, koji postoji u nekim ugroženim zajednicama, žrtve krivičnih djela iz mržnje vjerovatno će cijeniti ukoliko osoba koja će se njima obaviti saslušanje, za potrebe saslušanja uniformu zamijeni civilnom odjećom.

Obavljanje saslušanja ugroženih žrtava u prijateljskoj atmosferi

U Italiji, nekoliko lokalnih istražnih organa imaju posebno diskretne i udobne prostorije namijenjene obavljanju saslušanja ugroženih žrtava. Takve prostorije svojim unutrašnjim uređenjem kod žrtava stvaraju osjećaj sigurnosti i opuštenosti. Za snimanje saslušanja koriste se posebna tehnička pomagala.

Izvor: Odgovor Italije na upitnik ODIHR-a, primljen 19. jula 2018. godine.

U nekim zemljama, žrtvama koje su naročito ranjive daje se mogućnost da se izjasne da li žele da saslušanje sa njima obavi policijski službenik ili pak policijska službenica. Takav pristup, iako nije primjenjiv u svim okolnostima, zbog ograničenog broja raspoloživog osoblja, preporučuje se i ističe kao dobar primjer iz prakse.⁵⁰

Preporuka 11:

Stvoriti okruženje u kojem će se žrtve krivičnih djela iz mržnje osjećati sigurno.

⁵⁰ Zakon Češke Republike o žrtvama krivičnih djela, *op. cit.*, napomena 27, poglavlje 19.

Kao što je istaknuto ranije, veliki broj žrtava krivičnih djela iz mržnje pripadaju zajednicama koje, uz to što su izložene krivičnim djelima iz mržnje, istovremeno trpe trajnu društvenu marginalizaciju, a u nekim slučajevima i diskriminaciju po različitim osnovama. Pojedinci iz tih grupa možda su doživjeli i loš tretman ili vidjeli kada su sami pripadnici policije ispoljavali predrasude. Izražavanje stavova obojenih predrasadama prilikom interakcije sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje doprinosi sekundarnoj viktimizaciji i vrlo vjerovatno produbljuje nepovjerenje i time uzrokovano povlačenje žrtve iz krivičnog postupka.

Nadležni organi, a posebno policija, stoga bi trebali voditi računa o tome i poduzeti mjere u cilju eliminiranja (izražavanja) predrasuda pri postupanju sa žrtvama. Imajući u vidu činjenicu da se radi o hijerarhijski uređenoj organizaciji, snažno opredjeljenje rukovodstva za stvaranje okruženja bez predrasuda u policiji, može u velikoj mjeri doprinijeti stvaranju sigurnog okruženja za žrtve krivičnih djela iz mržnje. Načelnici i šefovi policije, te zapovjednici policijskih jedinica važnost ovog principa mogu pokazati vlastitim ponašanjem, donošenjem potrebnih politika rada, te redovnim podsjećanjem pripadnika policije, ali i pokretanjem disciplinskog postupka u cilju sankcioniranja problematičnog ponašanja, ukoliko do takvog ponašanja dođe.

Osim toga, obukom policijskih službenika treba obuhvatiti i module posvećene značaju i negativnim posljedicama pristrasnog postupanja prilikom obavljanja policijskih dužnosti. Konačno, zapovjednici policijskih snaga trebali bi voditi računa o tome da saslušanja obavljaju samo oni policijski službenici koji su prošli odgovarajuću obuku i koji razumiju potrebe konkretne žrtve krivičnog djela iz mržnje.

Preporuka 12:

Iskazati institucionalno opredjeljenje za postupanje prema žrtvama krivičnih djela iz mržnje sa uvažavanjem i poštovanjem. Rukovodstvo policije (načelnik i šef policije, zapovjednici policijskih jedinica) o tom opredjeljenju dužni su obavijestiti pripadnike policije. Uvesti mjere kojima se eliminiraju pojavni oblici predrasuda prema žrtvama među stručnim osobljem i službenicima koji obavljaju saslušanja žrtava krivičnih djela iz mržnje.

Postupanje službenika policije sa uvažavanjem i poštovanjem, znači da ti službenici u svakom trenutku:

- Postupaju profesionalno, uz izražavanje poštovanja i bez diskriminacije;
- Poznaju mehanizam viktimizacije žrtava krivičnih djela iz mržnje, što

znači da saslušanje žrtve takvog krivičnog djela obavlja jedna ili više osoba stručno osposobljenih za to;

- Primjenjuju individualan pristup, uz uvažavanje žrtvinog izbora u pogledu identiteta, bez predrasuda i etiketiranja;
- Pokazuju empatiju;
- Saslušanje obavljaju uz upotrebu odgovarajućeg jezika i terminologije prilikom razgovora o zaštićenim karakteristikama koje su u pozadini motiva predrasude, a vezane su za identitet žrtve; i
- Uvažavaju ostale faktore pobrojane u nastavku teksta.⁵¹

Obavljanje saslušanja žrtava krivičnih djela iz mržnje

- Tražiti pomoć prevodioca, ukoliko postoji potreba za to;
- Postupati staloženo, objektivno i profesionalno;
- Uputiti žrtvi izraze žaljenja zbog pretrpljenog krivičnog djela;
- Žrtvi omogućiti da ne odgovori na pitanje ako je suviše uzrujana;
- Pitati žrtvu da li zna razlog zbog kojeg je postala žrtva krivičnog djela iz mržnje;
- Uvjeriti žrtvu da ne snosi krivicu za ono što joj se desilo;
- Izraziti odobravanje bilo kakve aktivnosti koju je poduzela žrtva u namjeri da se zaštiti i smiri situaciju;
- Omogućiti žrtvi da izrazi svoja osjećanja zbog incidenta ili krivičnog djela;
- Podstaci žrtvu da ispriča priču svojim riječima;
- Zamoliti žrtvu da se potruži da se prisjeti riječi počinioca ili počinilaca;
- Pitati žrtvu da li među članovima porodice ili prijateljima ima neko ko bi joj mogao pružiti podršku;
- Informirati žrtvu o koracima koje može poduzeti u cilju poboljšanja vlastite sigurnosti;
- Uvjeriti žrtvu da će biti uložena maksimalan napor u zaštitu povjerljivosti istražnog postupka;
- Obavijestiti žrtvu o koracima koji će uslijediti i vjerovatnom redoslijedu događaja tokom istrage; i
- Pružiti informacije o agencijama i organizacijama koje mogu pružiti zaštitu i podršku žrtvama, njihovim porodicama i pripadnicima zajednice.

51 Prilagođeno i citirano iz materijala za obuku pripadnika policije o krivičnim djelima iz mržnje, koju je organizirao ODIHR. Izvorni naziv obuke: *Training Against Hate Crimes for Law Enforcement - TAHCLE (Obuka za službenike policije o borbi protiv krivičnih djela iz mržnje)*, op. cit., napomena 8. Ovi principi dopunjeni su smjernicama za obavljanje saslušanja žrtava, sadržanim u Aneksu II.

Osobe koje obavljaju saslušanje žrtve trebaju biti stručno osposobljene za to. Opšta obuka za sve pripadnike policije trebala bi obuhvatiti minimalne standarde ali i objasniti osnovne koncepte kao što su krivična djela iz mržnje i uticaj koji ta djela imaju na žrtve i zajednice. Policijski službenici mogu se upoznati sa tim idejama i kroz primjenu kontrolne liste u kojoj su nabrojane stvari koje treba, kao i stvari koje ne treba raditi.

Međutim, u radu sa posebno ugroženim žrtvama krivičnih djela, koje su izložene većim rizicima i traumati, postupajući policijski službenici (kao i tužioci i sudije) trebaju proći specijaliziranu obuku kako je to propisano međunarodnim instrumentima za zaštitu prava žrtava.⁵² Kada je to moguće, prilikom izrade smjernica i izvođenja obuke o postupanju prema žrtvama krivičnih djela iz mržnje sa uvažavanjem i poštovanjem, potrebno je ostvariti saradnju sa zajednicama iz kojih dolaze žrtve i ekspertima iz organizacija civilnog društva koji rade sa žrtvama.⁵³

Napredna obuka za (i) stručne saradnike za rad sa žrtvama, (ii) stručne saradnike za krivična djela iz mržnje, odnosno (iii) stručne saradnike za žrtve krivičnih djela iz mržnje, trebala bi biti usmjerena na razvijanje sposobnosti za provedbu aktivnosti nabrojanih u gornjem tekstu, kao i na:

- Obrazlaganje razloga i načina na koji se žrtve krivičnih djela iz mržnje razlikuju od žrtava ostalih krivičnih djela (uticaj krivičnih djela iz mržnje, potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje, rizici sa kojima se suočavaju žrtve), uključujući tu i rodnu perspektivu;
- Obrazloženje pojmova (poput pojma „rod“, „LGBTI“ i ostalih pojmova koji su veoma često pogrešno protumačeni) i upotrebu odgovarajuće terminologije;
- Ukazivanje na uvredljivi jezik i pitanja koja uvijek treba izbjegavati pri obavljanju saslušanja (okrivljavanje žrtve postavljanjem pitanja poput: „Zašto ste postupili...“, ili postavljanje pitanja koja nemaju veze sa istragom, a mogu biti doživljena kao pristrasna ili obojena predrasudama, poput pitanja: „Da li ste zaposleni?“)
- Usvajanje pristupa koji odražava empatiju, uz izvođenje praktičnih vježbi (slušanje, izražavanje uvažavanja, pružanje razumijevanja, davanje uputa i objašnjenja o tome šta uraditi prvo, a šta kasnije);
- Najosnovnije osposobljavanje za uvažavanje emocija i traume;

---

52 Direktiva EU o pravima žrtava, *op. cit.*, napomena 15, član 25.

53 Projekt ODIHR-a pod nazivom: Enhancing Stakeholder Awareness and Resources on hate crime victim support (Razvijanje znanja i resursa partnera u pružanju podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje), realiziran u saradnji sa organizacijama civilnog društva koje se bave pružanjem podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje u periodu 2020.-2021. godine, obuhvata izradu materijala za obuku namijenjenih nadležnim institucijama.

- Pružanje informacija o pravima i narednim koracima, kontroliranje očekivanja žrtve; i
- U slučajevima kada postoji osnov za to, davanje sugestija o pokretanju mogućih postupaka, kao što su primjena Protokola o žrtvama krivičnih djela iz mržnje, o kojem je bilo riječi u poglavlju 2.1, procjena individualnih potreba, upućivanje i organizacije koje se bave pružanjem specijalističke podrške.

Obuka na temu rada sa žrtvama

U Njemačkoj, za vrijeme cjelokupnog toka obuke, policijski službenici uče da se prema žrtvama ophode sa razumijevanjem i poštovanjem, što se naročito odnosi na posebno osjetljive žrtve, kao što su žrtve krivičnih djela iz mržnje. Taj pristup vidi se, između ostalog, u uputama o intervencijama, postupanju prilikom evidentiranja prijave žrtve o počinjenom krivičnom djelu, izradi izvještaja, utvrđivanju identiteta i izvršenju pretresa i ispitivanja određene osobe. Policijski službenici također pohađaju i naknadne kurseve, u cilju utvrđivanja i zadržavanja stečenog znanja o zaštiti žrtava, krivičnim djelima iz mržnje, jednakom postupanju i zaštiti od diskriminacije, te posebnu obuku o načinima postupanja prema žrtvama i preživjelima.

Kursevi posvećeni načinima rada sa svjedocima-žrtvama organiziraju se u redovnim intervalima, čime se policijskim službenicima skreće pažnja na važnost interakcije sa takvim svjedocima. Na primjer, nekoliko sati nastavnog rada posvećeno je temi ophođenja prema žrtvi. Prilikom procjene krivičnih djela, policijski službenici dužni su uzeti u obzir perspektivu žrtve.

Izvor: Odgovor Njemačke na upitnik ODIHR-a, primljen 25. jula 2018. godine.

Preporuka 13:

Izraditi i u praksu uvesti smjernice, te provesti obuku policijskih službenika o postupanju prema žrtvama krivičnih djela iz mržnje sa uvažavanjem i poštovanjem. I smjernice i obuka trebaju biti usklađeni sa principima sadržanim u ovom dokumentu i ponuđeni u dvije različite verzije i to: opšte smjernice i obuka za sve policijske službenike i specijalizirane smjernice i obuka za stručne saradnike koji rade sa žrtvama i bave se pitanjima krivičnih djela iz mržnje.

Može se desiti da žrtve pate od posttraumatskog stresnog poremećaja, na što je potrebno obratiti pažnju prilikom obavljanja saslušanja žrtve. Posttraumatska stanja mogu se manifestovati kao iznenadni izljevi emocija ili bijesa, propust žrtve da se pojavi u dogovoreno vrijeme na dogovorenom mjestu, neodgovaranje na telefonske pozive, a mogu imati i druge pojavne oblike. Važno je da policijski službenici znaju prepoznati i protumačiti ove oblike ponašanja i dati žrtvi najveći mogući stepen kontrole dozvoljen pravilima postupanja. U nekim situacijama može se ukazati potreba za angažmanom psihologa.

Poglavlje 6.3.1 sadrži informacije o dodatnim načinima zaštite žrtve od daljnje traumatizacije, uključujući tu prevladavanje problema uzrokovanih dužinom trajanja postupka, uzastopnim saslušanjima ili prevelikim brojem saslušanja ili potrebom da se žrtva pojavi u istoj prostoriji sa počiniocem ili se suoči sa počiniocem.⁵⁴ U takvim slučajevima potrebno je razmotriti različita tehnološka rješenja, poput korištenja odvojenih prostorija, postavljanja barijera u sudnici, obavljanja saslušanja virtuelnim putem i dr.

Preporuka 14:

Izbjegavati prevelik broj saslušanja žrtve i koristiti tehnologiju i druga raspoloživa sredstva u cilju zaštite žrtve od ponovne viktimizacije.

Žrtve trebaju imati na raspolaganju mogućnost žalbe, ukoliko smatraju da se principi iz ovog Vodiča ne primjenjuju. U cilju istrage nedostataka, potrebno je pokrenuti žalbeni i istražni postupak.

4.3. Pravo na pratnju

Žrtve imaju pravo na zakonskog zastupnika, o čemu će više riječi biti u narednim poglavljima. Osim toga, žrtva krivičnog djela iz mržnje može poželjeti da uz sebe ima osobu od povjerenja (koja nije zakonski zastupnik žrtve), od koje može dobiti emocionalnu odnosno stručnu podršku tokom istrage ili drugih aktivnosti u okviru postupka. Prema Direktivi EU o pravima žrtava, u pratnji žrtve može biti zakonski zastupnik žrtve i osoba po izboru žrtve, osim ukoliko nije odlučeno suprotno, na osnovu opravdanih razloga.⁵⁵ Ovo pravo odnosi se i na saslušanje.

⁵⁴ Direktiva EU o pravima žrtava, *op. cit.*, napomena 15, član 20.

⁵⁵ *Ibid.*, član 20.

Dok u nekim zemljama postoji mogućnost imenovanja zakonskog zastupnika žrtve, veoma je važno omogućiti žrtvi da po vlastitom izboru odabere osobu koja će biti u pratnji žrtve. Toj osobi koja pruža emocionalnu/stručnu podršku, treba omogućiti da prisustvuje svim saslušanjima. Osim toga, žrtvi treba dozvoliti da se konsultuje sa tom osobom.

Često se dešava da je osoba koja pruža emocionalnu/stručnu podršku predstavnik organizacije civilnog društva. Imajući u vidu stručno znanje kojim raspolažu predstavnici tih organizacija, njihovo prisustvo moglo bi u velikoj mjeri doprinijeti uspješnoj interakciji između žrtve i nadležnih organa.

Preporuka 15:

Omogućiti žrtvama da uz sebe imaju osobu od povjerenja po vlastitom izboru (zbog emocionalne/stručne podrške), uz zakonskog zastupnika, za potrebe interakcije sa nadležnim organima. Omogućiti tim osobama da prisustvuju i osigurati usluge prevođenja tokom inicijalnog saslušanja i ostalih kontakata sa policijom.

4.4. Zaštita privatnosti i ličnih podataka

Privatnost žrtve krivičnog djela iz mržnje mora biti očuvana tokom cjelokupnog postupka. Krivična djela iz mržnje obično pobuđuju veliko interesovanje medija i žrtve zbog toga mogu biti izložene agresivnom, pa čak i neetičnom izvještavanju ili drugim rizicima, ukoliko se desi da njihove lične podatke otkriju mediji ili druge osobe, poput srodnika počinioca ili pripadnika ekstremističkih grupa. Službenici zaduženi za istragu i ostali učesnici u postupku trebali bi se striktno pridržavati propisa o zaštiti ličnih podataka, te posebnu pažnju obratiti na gore navedene pojave.

Direktivom EU o pravima žrtava ističe se potreba za zaštitom privatnosti žrtava, uključujući tu i njihova lična obilježja koja su bila predmet procjene individualnih potreba.⁵⁶ Ta lična obilježja odnose se na zaštićene karakteristike i identitet (kako ga doživljava i tumači sredina) zbog kojeg je žrtva napadnuta. Zbog činjenice da su krivična djela iz mržnje određena motivom počinioca, nije potrebno evidentirati nacionalnu, vjersku ili drugu

---

56 *Ibid.*, član 21.

pripadnost žrtve u službenoj evidenciji ili krivičnom predmetu. Iako u svakoj državi vrijede drugačija pravila, u principu od žrtava ne treba tražiti da otkriju svoj identitet, mada to žrtva može učiniti po vlastitom nahođenju. Kao subjektivni aspekt nečijeg identiteta, lična obilježja zasnovana su na samopercepciji i zbog toga ih treba evidentirati samo ukoliko žrtva odluči da te informacije učini dostupnima, a potom treba čuvati povjerljivost tih informacija.

Primjer rizika nastalih zbog otkrivanja identiteta žrtve mogao bi predstavljati reviktimizaciju žrtve iz LGBTI populacije od strane članova vlastite porodice, nakon što su od policije saznali da je žrtva napadnuta zbog svoje seksualne orijentacije. Postoje okolnosti u kojima nije moguće sakriti određene činjenice, kao što je to slučaj u situaciji kada su roditelji zakonski skrbnici maloljetne žrtve. Međutim, u principu ne treba dijeliti informacije o identitetu žrtve izvan granica propisanih zakonom, osim ukoliko je to opravdano i potrebno ili ukoliko je žrtva dala svoj pristanak za to.

U nekim okolnostima otkrivanje ličnih podataka počiniocu moglo bi predstavljati ozbiljan rizik za žrtvu, posebno ako počinitelj ostane na slobodi ili ukoliko je sa incidentom povezana grupa osoba sklonih ekstremističkoj ideologiji. Potrebno je utvrditi takve rizike na osnovu detaljne procjene individualnih potreba (vidi poglavlje 5), a lične podatke, naročito podatke o mjestu stanovanja i imenu, ne treba otkrivati.

Posebni problemi nastaju kada se desi da su žrtve krivičnih djela iz mržnje migranti bez ličnih dokumenata. Kada nadležni organi saznaju za njihov status, takve osobe izložene su riziku deportacije. Strah od takvog razvoja događaja narušava njihovu spremnost na saradnju sa sistemom krivičnog pravosuđa – bilo da su doživjeli krivično djelo ili mu svjedočili. Neotkrivanje ličnih podataka žrtve (te, iz toga proisteklog zakonskog statusa) imigracijskim organima u slučajevima krivičnih djela iz mržnje nad migrantima, zbog toga ima naročitu važnost.

Zbog potreba krivičnog postupka, nadležni organi trebaju imati pristup informacijama o žrtvi, a prava odbrane zahtijevaju da optuženi ima puni pristup krivičnom predmetu. Zbog toga je potrebno pronaći praktična rješenja, u interesu ostvarenja prava na pravičan postupak optuženog, ali i zaštite privatnosti žrtve.

Sve žrtve trebaju imati pravo da traže da se njihovi kontakt podaci i ostale pojedinosti o njima izostave iz krivičnog predmeta, posebno ukoliko postoji rizik od odmazde. U nekim sistemima, u spisima se navode kontakt informacije organizacije civilnog društva koja predstavlja ili pruža podršku žrtvi, umjesto podataka o žrtvi. U situacijama u kojima postoji jasan rizik po sigurnost

žrtve, žrtvama bi također trebalo omogućiti da traže da njihovo ime ostane u tajnosti – kao što je slučaj sa zaštićenim žrtvama i svjedocima.

Osim toga, potrebno je vrlo jasno i obazrivo propisati prava pristupa krivičnom predmetu. Kako pokazuje dobar primjer iz prakse, krivični predmet moguće je podijeliti na nekoliko različitih segmenata, te pravo pristupa tim segmentima dozvoliti različitim sudionicima u postupku (sud, sudski službenici, organizacije za podršku žrtvama, zastupnici odbrane, tužioc, itd.). U sistemima u kojima postoji mogućnost elektronskog upravljanja dokumentacijom, moguća je primjena različitih informatičkih rješenja, u cilju definiranja prava pristupa.

Izostavljanje adrese žrtve iz krivičnog predmeta

U Poljskoj, žrtve imaju pravo da traže da se informacije o njihovom mjestu stanovanja i adresi radnog mjesta izostave iz krivičnog predmeta. Te informacije evidentiraju se u posebnom dodatku krivičnom predmetu, koji se dostupan samo organima nadležnim za vođenje postupka. Informacije sadržane u dodatku mogu biti otkrivene samo u izuzetnim slučajevima. U slučaju prijetnje po život ili zdravlje oštećene strane ili njenih srodnika, žrtvi (žrtvama) može biti dodijeljena policijska zaštita za vrijeme trajanja postupka. Ukoliko je stepen prijetnje visok, može im biti dodijeljena lična zaštita ili pomoć pri preseljenju.

Izvor: Odgovor Poljske na upitnik ODHR-a, primljen 11. jula 2018. godine.

U cilju prevladavanja problema nedokumentovanih migranata i stvaranja pretpostavki za njihovu saradnju u krivičnom postupku, Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI) pri Vijeću Evrope preporučuje državama da uvedu mehanizme zaštite koji će osigurati da neregularni migranti koji su žrtve krivičnih djela budu upoznati sa svojim pravima i dobiju mogućnost da krivično djelo prijave nadležnim policijskim organima, svjedoče na sudu i ostvare efikasan pristup pravdi i pravnom lijeku, bez rizika od ustupanja njihovih ličnih podataka ili drugih informacija o njima imigracijskim organima u svrhu kontrole i provedbe imigracijskih propisa.⁵⁷ O stvaranju tzv. „zaštitnog zida“ koji razdvaja sistem krivičnog pravosuđa

57 Vijeće Evrope, Opšta preporuka Evropske komisije za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI) br. 16 „o zaštiti neregularnih migranata od diskriminacije“, 10. maj 2016. godine, Preporuka 33, <<https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-16-on-safeguarding-irregularly-p/16808b5b0b>>.

od imigracijskog sistema za vrijeme trajanja postupka, bit će više riječi u poglavlju 7.2.1.

Preporuka 16:

Spriječiti otkrivanje ličnih podataka i identiteta žrtava krivičnih djela iz mržnje. U spisu predmeta potrebno je sakriti identitet žrtve (osim ukoliko se žrtva ne saglasi sa otkrivanjem podataka), njen nedokumentovani status, te kontakt informacije (ukoliko je utvrđeno da postoji rizik po sigurnost žrtve) odnosno ime i prezime (ukoliko je utvrđeno da postoji rizik po sigurnost, a žrtva je istovremeno i svjedok).

4.5. Pravo na informiranje

Sve žrtve krivičnih djela imaju pravo da budu informirane o postupku, o svojim pravima u postupku, te o svom predmetu. Naredna poglavlja pružit će više informacija o ovom pitanju, a u ovom poglavlju bit će riječi o principima koji se odnose na inicijalni kontakt između žrtve i nadležnih organa.

Pristup informacijama važan je za žrtve krivičnih djela iz mržnje, kako je to istaknuto u poglavlju 2, no nedovoljno prijavljivanje krivičnih djela ove vrste i dalje predstavlja krupan problem. Osim što je manja vjerovatnoća da će prijaviti krivično djelo, žrtve krivičnih djela iz mržnje vjerovatno u manjoj mjeri poznaju sistem krivičnog pravosuđa. Iz tih razloga, može se desiti da žrtve nisu spremne dati doprinos vođenju krivičnog postupka.

Informacije o pravima žrtava

Portal Evropske komisije pod nazivom „e-Justice“ obuhvata pregled prava koja žrtve krivičnih djela uživaju u svakoj od država članica Komisije. Informacije su razdvojene na sljedeće kategorije: (i) prava koja imam kao žrtva krivičnog djela; (ii) prijavljivanje krivičnog djela i moja prava tokom istražnog postupka ili suđenja; (iii) moja prava nakon suđenja; (iv) naknada; i (v) moja prava na podršku i pomoć.

Izvor: „Prava žrtava krivičnih djela u krivičnom postupku“, portal Evropske komisije „e-Justice“, 18. januar 2019. godine. https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-en.do

Opšte informacije o pravima žrtava trebale bi biti lako dostupne na internet stranicama nadležnih institucija vlasti i agencija. Mnoge organizacije civilnog društva, tijela za ostvarenje ravnopravnosti odnosno organizacije za pružanje podrške žrtvama, također pružaju relevantne informacije na svojim internet stranicama. Informacije na internetu trebaju biti predstavljene jasno, kako je to utvrđeno standardima o dostupnosti, o kojima je bilo riječi u poglavlju 4.1.

Informacije dostupne na internetu

Internet stranice njemačkog programa za prevenciju krivičnih djela pri Federalnoj policiji Njemačke (<https://www.polizei-beratung.de/>) sadrže opšte informacije i materijale namijenjene žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Dio pod naslovom: „informacije namijenjene žrtvama“ obuhvata sljedeća područja: prava i materijalne beneficije (uključujući tu pravo na pokriće troškova, angažman „advokata za žrtve“, pomoć pri pokretanju parničnog postupka, psihosocijalnu podršku u postupku i naknadu za žrtve) i podršku žrtvama (kontakt informacije organizacija za podršku žrtvama ili savjetovanje, kao što su Weisser Ring, te broj telefonske linije za pomoć ženama ili djeci i adolescentima koji su bili žrtve nasilja).

Osim toga, Krivični odjel pri Federalnoj policiji distribuira letke sa informacijama namijenjenim žrtvama i njihovim srodnicima o pravima žrtava, raspoloživoj pomoći i mogućnostima zastupanja žrtve u svojstvu oštećene strane, kao i pomoći koju nude institucije za pružanje podrške žrtvama. Letci su lako razumljivi, a dostupni su na deset različitih jezika.

Žrtvama su dostupne i dodatne informacije od drugih institucija, uključujući tu i informacije o sistemima dodjele beneficija i udruženjima koja se bave pružanjem specijalističke podrške žrtvama. Sistem informiranja osmišljen je na način koji žrtvama daje mogućnost da odaberu odgovarajući model zaštite ili odgovarajuću organizaciju za pružanje podrške. Internet stranica Federalnog ministarstva za pravdu i zaštitu potrošača (www.bmfv.de/opferschutz) sadrži brošuru namijenjenu žrtvama krivičnih djela, uključujući tu i žrtve krivičnih djela iz mržnje, sa informacijama o njihovim pravima. Brošura je prevedena na 27 jezika.

Izvor: Odgovor Njemačke na upitnik ODIHR-a, primljen 25. jula 2018. godine.

Opšte informacije potrebne svakoj žrtvi prilikom prvog kontakta obično obuhvataju sljedeće:

- Kontakt informacije (Kome se obratiti da prijavim krivično djelo?);
- Informacije o pravima (Šta mogu uraditi, i šta mogu postići time?);
- Informacije o procedurama, fazama krivičnog postupka i narednim koracima (Na koji način mogu učestvovati?); i
- Informacije o dostupnoj podršci (Kojim organizacijama se mogu obratiti i šta one mogu uraditi za mene?; Gdje mogu pronaći zakonskog zastupnika?; Trebam li platiti usluge zastupanja ili mogu dobiti sredstva za te potrebe?).

Informacije koje žrtva dobija po prijavi krivičnog djela

U Austriji, svaka žrtva (uključujući tu i žrtve krivičnih djela iz mržnje) dobija informacije o svojim pravima prilikom prijave krivičnog djela. Žrtva je tom prilikom informirana o pravu da je zastupa druga osoba, pravu na prijem primjerka prijave i, najvažnije od svega, pravu na procjenu potreba za zaštitom u najkraćem mogućem roku, kao i pravu na korištenje prevodilačkih usluga. Osim toga, žrtva je obaviještena i o mogućnostima pružanja psihološke i pravne pomoći.

Ove informacije žrtvi se pružaju usmenim i pisanim putem, tokom saslušanja. U slučaju da postoji jezička barijera, saslušanju prisustvuje prevodilac koji žrtvi saopštava informacije o njenim pravima.

Izvor: Odgovor Njemačke na upitnik ODIHR-a, primljen 25. jula 2018. godine.

Kada su u pitanju žrtve krivičnih djela iz mržnje, njima je potrebno pružiti informacije o pružaocima specijalističkih usluga. O tome će više riječi biti u poglavlju 6.

Važno je sve relevantne informacije prenijeti na način razumljiv žrtvi. Pružanje standardnih informacija i uručivanje informativnog letka obično nije dovoljno – moguće je da žrtva krivičnog djela iz mržnje ne govori jezik, ne razumije pravnu terminologiju ili ne može čitati.

Svi dokumenti i informacije trebali bi biti dostupni na službenom jeziku (ili jezicima) zemlje, ali također i na jezicima manjinskih zajednica. Informacije treba prenijeti, kako u pisanom tako i u usmenom obliku, na razumljiv

način, uz uvažavanje rodni i drugih različitosti. Službenici koji žrtvi daju obrazloženja, moraju biti sigurni da ih žrtva razumije.

Preporuka 17:

Pri prvom kontaktu sa žrtvom krivičnog djela iz mržnje, potrebno je pružiti inicijalne opšte informacije o pravima i narednim koracima. Pružiti informacije o raspoloživim pružaocima specijalističkih usluga. Inicijalne informacije namijenjene žrtvama krivičnih djela iz mržnje trebaju biti dostupne na svim jezicima rasprostranjenim u datom području, te prenesene na razumljiv i jasan način, uz korištenje pisane i usmene komunikacije, kao i informacija dostupnih online.

5.

Procjena potreba žrtve
krivičnog djela iz mržnje
i upućivanje nadležnim
službama

Vodeći principi

Nadležni organi dužni su:

- ✓ Izvršiti procjenu potreba svake žrtve, uz uvažavanje svih bitnih aspekata konkretnog slučaja; i
- ✓ Osigurati da je svakoj žrtvi dodijeljena zaštita i da je svaka žrtva upućena nadležnoj službi za podršku u najkraćem mogućem roku.

Pregled preporuka datih u ovom poglavlju:

- Izvršiti procjenu individualnih potreba svake žrtve krivičnog djela iz mržnje, u cilju utvrđivanja potrebnih mjera zaštite i podrške i upućivanja žrtve odgovarajućem pružaocu specijalističkih usluga podrške;
- Procjenu individualnih potreba žrtve izvršiti prilikom prvog kontakta sa žrtvom. Ukoliko se utvrdi da se radi o krivičnom djelu iz mržnje, izvršiti dodatnu procjenu potreba i nastaviti vršiti procjene potreba tokom trajanja postupka;
- Razviti sistem vršenja procjene individualnih potreba uz učešće nadležnih javnih institucija odnosno organizacija civilnog društva. Izdvojiti adekvatna sredstva za organizacije koje se bave vršenjem procjene potreba ove vrste. Osigurati da svi akteri koji učestvuju u procjeni potreba raspolažu adekvatnim informacijama. Uspostaviti kanale komunikacije između svih aktera koji učestvuju u procesu;
- Imenovati kontakt osobu odgovornu za procjenu individualnih potreba za svaku žrtvu, ili imenovati nekoliko kontakt osoba za svaku fazu postupka. Osigurati da se žrtva može obratiti kontakt osobi kada se ukaže potreba za to;
- Kada žrtva dobije status žrtve krivičnog djela iz mržnje, daljnje procjene potreba vrše osposobljeni stručnjaci za krivična djela iz mržnje;
- Od žrtve treba tražiti saglasnost za učešće u procjeni individualnih potreba. Prikupiti informacije za potrebe procjene potreba, korištenjem svih raspoloživih kanala komunikacije, uz saglasnost žrtve;

- Pri vršenju procjene individualnih potreba koristiti standardnu metodologiju. Sadržaj procjene potreba odrediti na osnovu informacija sadržanih u ovom Vodiču, prilagođenih okolnostima u konkretnoj zemlji. Formu i sadržaj procjene individualnih potreba prilagoditi situaciji u kojoj se nalazi konkretna žrtva krivičnog djela iz mržnje, te identitetu žrtve čije su potrebe predmet procjene;
- U cilju ograničavanja pristupa zaključcima proisteklim iz procjene potreba, zaključke čuvati odvojeno od krivičnog spisa ili uvesti mjere kojima se ograničava pristup. Naročito je važno spriječiti optuženog da ostvari pristup zaključcima; i
- Izraditi i kontinuirano ažurirati spisak relevantnih pružalaca usluga podrške. Spiskom obuhvatiti kontakt informacije, geografsko područje rada i vrste usluga koje pruža svaka od organizacija na spisku. Žrtve krivičnih djela iz mržnje uputiti relevantnom pružaocu specijalističkih usluga podrške. Poštovati pravo žrtve da ne koristi usluge podrške.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje suočavaju se sa većim rizikom i imaju specifične potrebe u pogledu zaštite i podrške nakon počinjenja krivičnog djela. Ti rizici i potrebe mogu se razlikovati u zavisnosti od motiva počinioca i identiteta žrtve. Osim toga, svaka osoba drugačije doživljava viktimizaciju, zbog čega i podrška mora biti prilagođena svakom pojedinačnom slučaju. Zbog krivičnog djela iz mržnje, pomoć može biti potrebna i članovima porodice žrtve i drugim osobama. Potrebe osoba pogođenih krivičnim djelom iz mržnje vremenom se mijenjaju, a mijenjaju se i za vrijeme trajanja krivičnog postupka.

Većina žrtava krivičnih djela iz mržnje ne dobije potrebnu specijalističku podršku. Službenici i organizacije koji rade na predmetu krivičnog djela iz mržnje često ne znaju koji oblik podrške je potreban žrtvi i koje organizacije su osposobljene za pružanje te podrške.

U cilju utvrđivanja odgovarajućih mjera zaštite i pomoći, te raspoloživih pružalaca takvih usluga, potrebno je izvršiti procjenu individualnih potreba svake žrtve krivičnog djela iz mržnje.⁵⁸

Ovo poglavlje posvećeno je procjeni individualnih potreba, koja predstavlja sredstvo za utvrđivanje vrste podrške koju je potrebno pružiti žrtvama krivičnih djela iz mržnje. U ovom poglavlju bit će riječi o strukturama koje je potrebno izgraditi da bi procjena individualnih potreba bila efikasna, obliku i sadržaju takve procjene, te upućivanju žrtava krivičnih djela iz mržnje odgovarajućim pružaocima usluga podrške.

5.1. Uspostava sistema procjene individualnih potreba

Procjena individualnih potreba je proces koji ima za cilj prikupiti i analizirati informacije o žrtvi, u cilju utvrđivanja njenih potreba u pogledu zaštite i podrške. Procjena potreba obično se vrši kroz razgovor sa žrtvom, ili niz razgovora, iako je potrebne informacije moguće prikupiti i na drugi način. Procjena bi trebala dovesti do donošenja niza zaključaka o potrebama žrtve krivičnog djela iz mržnje i iz toga proisteklih mjera zaštite i podrške koje je potrebno poduzeti u cilju zadovoljenja tih potreba. Nakon toga slijedi upućivanje žrtve odgovarajućoj službi za pružanje specijalističkih usluga podrške.

---

58 U nekim zemljama se koristi pojam „procjena rizika“. U ovom tekstu koristi se pojam „potrebe“ jer on obuhvata sve potrebe žrtve, uključujući tu i potrebe proistekle iz specifičnih rizika.

Preporuka 18:

Izvršiti procjenu individualnih potreba svake žrtve krivičnog djela iz mržnje, u cilju utvrđivanja potrebnih mjera zaštite i podrške i upućivanja žrtve odgovarajućem pružaocu specijalističkih usluga podrške.

Procjenu individualnih potreba treba izvršiti prilikom inicijalnog kontakta između žrtve i nadležnih organa, ili između žrtve i organizacije civilnog društva ili druge službe za podršku. Prethodna prijava krivičnog djela nadležnim organima ne bi trebala biti preduslov za vršenje procjene individualnih potreba. Kao organ koji najčešće prvi stupa u kontakt sa žrtvom krivičnog djela iz mržnje, policija ipak igra veoma važnu ulogu u pokretanju postupka vršenja procjene individualnih potreba.

Inicijalna procjena individualnih potreba i detaljna analiza potreba

U Francuskoj je Direktiva EU o pravima žrtava integrirana u Zakon o krivičnom postupku (član 10(5)), kojim je propisano „vršenje personalizirane procjene potreba žrtava, u cilju utvrđivanja potrebe za poduzimanjem konkretnih mjera zaštite za vrijeme trajanja krivičnog postupka.“

Procjena potreba žrtve vrši se u najkraćem mogućem roku nakon prijave krivičnog djela. Policijski istražitelj dužan je izvršiti personaliziranu procjenu potreba. Procjena se vrši na osnovu pitanja postavljenih žrtvi u okviru saslušanja. U tom cilju je u Nacionalni sistem policijskih postupaka uvrštena i ova procjena, a izvršeno je i ažuriranje obrasca sa informacijama koji se nakon saslušanja daje žrtvi. Socijalni radnici koji rade u sastavu policijskih stanica ili jedinica žandarmerije mogu učestvovati u vršenju inicijalne procjene i doprinijeti procjeni ugroženosti žrtve i utvrđivanju potreba za primjenom mjera zaštite.

O rezultatima ove prve procjene obavještavaju se nadležni pravosudni organi, koji u zavisnosti od potreba žrtve za zaštitom mogu donijeti odluku o provođenju detaljne procjene, koju vrši udruženje za pomoć žrtvama po izboru pravosudnog organa.

Ministarstvo pravde osnovalo je mrežu udruženja žrtava čiji rad finansira, u cilju provođenja procjena ove vrste i pružanja usluga. Navedena mreža sastoji se od:

- Opštih udruženja i organizacija, (21 organizacija na centralnom i 166 na lokalnom nivou); i
- Specijaliziranih udruženja (uključujući tu 16 specijaliziranih organizacija građanskog društva koje se bave pružanjem podrške žrtvama rasizma i diskriminacije).

Izvor: Odgovor Francuske na upitnik ODIHR-a, primljen 9. i 23. jula 2018. godine.

Ko će vršiti procjenu potreba i kojim će pružaocima usluga ili organizacijama žrtva biti upućena zavisi od načina organizacije sistema za podršku žrtvama u konkretnoj državi. U nekim državama, usluge podrške žrtvama pružaju isključivo javne institucije, poput policije, tužilaštva, suda, centara za podršku žrtvama i centara za socijalni rad. Ima i sistema u kojima je u primjeni kombinovani model, gdje javne institucije pružaju određene usluge, dok pružanje ostalih usluga povjeravaju organizacijama civilnog društva ili akterima iz privatnog sektora. Ima i država u kojima nadležne državne institucije pružaju samo osnovne usluge – usluge koje su na raspolaganju svim žrtvama, dok dodatnu podršku za žrtve krivičnih djela iz mržnje pružaju specijalizirane organizacije civilnog društva. To je najčešće slučaj u situacijama u kojima nadležni državni organi nemaju mandat ili stručno znanje, iskustvo odnosno resurse potrebne za adekvatno zadovoljenje specifičnih potreba žrtava krivičnih djela iz mržnje. Slično tome, u zavisnosti od konkretnog sistema podrške žrtvama, vršenje procjene može biti povjereno nadležnom javnom organu odnosno organizaciji civilnog društva.

Saradnja između policije i građanskog društva

U Finskoj, u skladu sa odredbama Zakona o krivičnom postupku, policija je dužna izvršiti procjenu potreba svake žrtve u cilju utvrđivanja specifičnih potreba za zaštitom i upućivanja žrtve tijelu za podršku žrtvama. Državni policijski odbor izdao je smjernice namijenjene policijskim organima o pravu žrtve na zaštitu, procjenu individualnih potreba i upućivanje. Glavno referalno tijelo je Udruženje za podršku žrtvama (RIKU) - neovisna organizacija koju finansijski podržava Vlada

Finske. RIKU žrtvi pruža informacije o njenim pravima, krivičnom postupku i pravnim pitanjima, i nudi podršku putem online servisa, ali i neposredno. Usluge su dostupne na više jezika, uključujući tu somalijski i ruski.

Izvor: Odgovor Finske na upitnik ODIHR-a, primljen 25. juna 2018. godine.

Potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje vremenom se mijenjaju. Razlozi za to posljedica su dva paralelna procesa i to: oporavka žrtve od traumatskog iskustva i toka krivičnog postupka, koji najčešće zahtijeva učešće žrtve. U nekim slučajevima, neke potrebe žrtve mogu trajati i nakon sudskog epiloga krivičnog predmeta; na primjer, žrtvu treba obavijestiti o isteku zatvorske kazne počinioca i njegovom puštanju na slobodu.⁵⁹ Iz tog razloga, procjena individualnih potreba ne treba biti ograničena na jednokratani događaj, pri prvom susretu sa žrtvom. Procjenu stoga treba izvršiti prilikom prvog kontakta sa žrtvom, a potom je ponavljati tokom cjelokupnog trajanja krivičnog predmeta ili sve dok je to potrebno, s obzirom na okolnosti.

Ponavljanje procjene potreba tokom trajanja krivičnog postupka

U Hrvatskoj procjenu individualnih potreba vrše tijela nadležna za svaku fazu prethodnog i krivičnog postupka (policija, tužilaštvo i sud). Takve procjene mogu se vršiti i na osnovu informacija centara za socijalni rad, te odjela za podršku žrtvama i svjedocima pri županijskim sudovima, kao i informacija drugih nadležnih institucija i pružalaca usluga podrške žrtvama. U cilju utvrđivanja mjera zaštite, prilikom vršenja procjene u obzir se uzimaju preporuke organizacija koje su već bile u kontaktu sa žrtvom, uključujući tu i organizacije građanskog društva.

Izvor: „Pravilnik o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve“, Narodne novine, Službeni list Republike Hrvatske Br. 106/2017. Odgovor Hrvatske na upitnik ODIHR-a, primljen 30. jula 2018. godine.

---

59 Direktiva EU o pravima žrtava, *op. cit.*, napomena 15, član 6 (stav 5).

Preporuka 19:

Procjenu individualnih potreba žrtve izvršiti prilikom prvog kontakta sa žrtvom. Ukoliko se utvrdi da se radi o krivičnom djelu iz mržnje, izvršiti dodatnu procjenu potreba i nastaviti vršiti procjene potreba tokom trajanja postupka.

Nadležni organi trebali bi izraditi i primjenjivati standardnu metodologiju vršenja procjene individualnih potreba, da bi svi akteri koji učestvuju u procesu imali mogućnost primjene istovjetnog pristupa, što je važno jer procjene vrše različita lica i institucije, u različitim fazama krivičnog postupka. Može se desiti da prvu procjenu izvrši organizacija civilnog društva koja je uspostavila inicijalni kontakt sa žrtvom, ili da takva organizacija izvrši specijalističku procjenu, nakon opšte procjene koju je izvršila policija. U nekim državama, policija je zadužena za prikupljanje informacija od žrtve i iz drugih izvora, koje potom dostavlja centru za podršku žrtvama, koji analizira informacije i žrtvu upućuje specijalističkoj organizaciji civilnog društva na vršenje detaljne procjene potreba. Veoma je važno da svi akteri koji učestvuju u procesu imaju mogućnost uvida u zaključke proistekle iz procjene individualnih potreba.

Procjena i zadovoljavanje potreba žrtve krivičnog djela iz mržnje prije svega je odgovornost države, uključujući tu i države koje procjenu individualnih potreba žrtve povjeravaju građanskom društvu. Uz izradu metodologije i uspostavu koordinacije između svih aktera koju učestvuju u procesu, država bi trebala izdvojiti potrebna sredstva za rad organizacija civilnog društva. Osim toga, u ovaj proces potrebno je uvesti standarde kvaliteta i pratiti njihovu primjenu.

Preporuka 20:

Razviti sistem vršenja procjene individualnih potreba uz učešće nadležnih javnih institucija odnosno organizacija civilnog društva. Izdvojiti adekvatna sredstva za organizacije koje se bave vršenjem procjene potreba ove vrste. Osigurati da svi akteri koji učestvuju u procjeni potreba raspoložu adekvatnim informacijama. Uspostaviti kanale komunikacije između svih aktera koji učestvuju u procesu.

Žrtve ne treba saslušavati bez potrebe, niti od njih bez potrebe tražiti informacije u okviru vršenja procjene. Žrtvi treba obrazložiti ciljeve procjene individualnih potreba prilikom prvog kontakta. Nadležni organi trebali bi nastojati da osiguraju da u svakoj fazi postupka ili kroz cjelokupan period njegovog trajanja, samo jedna osoba bude zadužena za kontakt sa žrtvom.

Preporuka 21:

Imenovati kontakt osobu odgovornu za procjenu individualnih potreba za svaku žrtvu, ili imenovati nekoliko kontakt osoba za svaku fazu postupka. Osigurati da se žrtva može obratiti kontakt osobi kada se ukaže potreba za to.

Svi akteri koji učestvuju u procesu procjene moraju biti osposobljeni za rad sa žrtvama, uključujući tu zaposlene socijalnih službi, predstavnike civilnog društva, stručnjake centara za podršku žrtvama ili policijske službenike. Osobe zadužene za specijalističku procjenu potreba žrtava krivičnih djela iz mržnje, moraju proći obuku na temu krivičnih djela iz mržnje i razumjeti mehanizme viktimizacije kao i specifične potrebe žrtava krivičnih djela iz mržnje.

Preporuka 22:

Kada žrtva dobije status žrtve krivičnog djela iz mržnje, daljnje procjene potreba vrše osposobljeni stručnjaci za krivična djela iz mržnje.

5.2. Procjena individualnih potreba: Oblik i sadržaj procjene

Već je objašnjeno da je svrha procjene individualnih potreba donošenje zaključaka u vezi sa potrebama žrtve, te utvrđivanje odgovarajućih mjera zaštite i podrške. Potrebe svih žrtava trebale bi biti procijenjene primjenom opšte procjene potreba. Nakon što je utvrđeno da je određena osoba žrtva krivičnog djela iz mržnje, potrebno je provesti detaljniju procjenu potreba, u cilju utvrđivanja specifičnih potreba žrtve i pronalaženja odgovarajućih servisa za pružanje podrške. Prema tome, procjena individualnih potreba žrtve krivičnog djela iz mržnje u većini slučajeva sastojat će se od dva

koraka. U idealnim okolnostima, oba koraka trebala bi teći istovremeno, uz napomenu da bi procjenu potreba žrtve krivičnog djela iz mržnje trebali vršiti službenici koji su adekvatno osposobljeni za to.

Proces procjene individualnih potreba trebao bi biti otvoren u pogledu učešća više različitih aktera, a žrtva bi u tom procesu trebala imati ulogu partnera. Prije provođenja procjene, osoba zadužena za vođenje razgovora trebala bi objasniti svrhu procjene i od žrtve zatražiti pristanak za provođenje procjene. U slučajevima kada žrtva nije saglasna sa provođenjem procjene, njene potrebe i dalje mogu biti predmet procjene, koja može dovesti do određenih zaključaka.

U cilju provođenja sveobuhvatne i temeljite procjene potreba, potrebno je koristiti sve raspoložive informacije, te uz saglasnost žrtve koristiti više kanala komunikacije. Na primjer, pitanja i odgovori mogu biti razmijenjeni između učesnika putem telefona, emaila ali i neposredno, tokom razgovora. Zakonski zastupnik žrtve i drugi posrednici također mogu dati informacije, ukoliko je žrtva sa tim saglasna. Razgovor može biti obavljen na lokaciji po izboru žrtve ili u namjenskom prostoru koji bi trebao biti uređen na način kojim se uvažavaju sve rodne i druge različitosti i kod žrtve stvara osjećaj sigurnosti.

Preporuka 23:

Od žrtve treba tražiti saglasnost za učešće u procjeni individualnih potreba. Prikupiti informacije za potrebe procjene potreba korištenjem svih raspoloživih kanala komunikacije, uz saglasnost žrtve.

Već je bilo riječi o tome da procjena potreba treba biti zasnovana na standardiziranoj metodologiji koju će primjenjivati svi akteri i tijela koja učestvuju u procesu procjene. Procjena može biti izvršena u formi razgovora sa žrtvom, na osnovu pitanja iz standardiziranog upitnika. Postoje i druge mogućnosti, poput dijaloga u kojem stručno lice postavlja pitanja otvorenog tipa i usmjerava daljnji tok razgovora na osnovu odgovora, uvažavajući u potpunosti svrhu procjene potreba.

Provođenje procjene individualnih potreba bez upitnika

U Hrvatskoj, umjesto primjene standardiziranog upitnika za potrebe vršenja procjene individualnih potreba žrtve, osoba koja vrši procjenu dužna je uzeti u obzir lične karakteristike žrtve, donijeti sud o tome da li se žrtva suočava sa stvarnim ili potencijalnim, pretpostavljenim rizicima, te razmotriti ozbiljnost i prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je došlo do izvršenja krivičnog djela. Svi ti faktori trebali bi usmjeravati tok razgovora sa žrtvom u okviru vršenja procjene potreba.

Izvor: „Pravilnik o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve“, Narodne novine, Službeni list Republike Hrvatske Br. 106/2017. Odgovor Hrvatske na upitnik ODIHR-a, primljen 3. avgusta 2018. godine.

Iako se u ovom Vodiču ne insistira na jednom jedinstvenom obliku provođenja procjene individualnih potreba, Aneks III sadrži obrazac upitnika koji može biti korisno sredstvo za vršenje opšte procjene potreba većine žrtava. Upitnik za evaluaciju žrtava nastao je 2015. godine, kao rezultat zajedničkog rada sistema krivičnog pravosuđa i organizacija za pružanje podrške žrtvama sa cjelokupne teritorije EU. Navedeni upitnik slijedi zahtjeve propisane Direktivom EU o pravima žrtava, i trenutno ga koristi nekoliko država članica EU. Upitnik se sastoji od nekoliko opštih i nekoliko detaljnijih pitanja, namijenjenih radu sa izrazito ranjivim žrtvama krivičnih djela, uključujući tu i krivična djela iz mržnje.⁶⁰

Opšti dio upitnika za evaluaciju žrtava odnosi se na sljedeće informacije:

- Informacije o žrtvi i saglasnosti žrtve, uključujući tu: ime, spol, dob, nacionalnost, socijalni i profesionalni status, kontakt informacije i način komunikacije koji žrtva preferira;
- Lični problemi koji žrtvu čine ranjivom, poput informacija o invaliditetu, trudnoći, teškoćama u komunikaciji, jeziku, sposobnosti žrtve da razumije krivični postupak, prethodnoj viktimizaciji, ekonomskoj ugroženosti, broju djece ili članova domaćinstva koje žrtva izdržava, zdravstvenom stanju, te zloupotrebi alkohola/droge; i

---

60 Pogledati Upitnik za evaluaciju žrtve, *op. cit.*, napomena 20.

- Rizici i strah žrtve od počinioca, uključujući tu i okolnosti pod kojima je došlo do izvršenja krivičnog djela, odnos žrtve sa počiniocem krivičnog djela, da li se žrtva boji da bi joj počinitelj ponovo mogao nauditi i da li je počinitelj ranije počinio krivičnog djelo nad žrtvom.

Na kraju opšte procjene, potrebno je napraviti sažetak potreba žrtve. U nekim slučajevima, postojanje potreba za specijalističkim uslugama podrške može biti očigledno od samog početka, ili već od završetka opšte procjene. Važno je zabilježiti zaključke proistekle iz opšte procjene, jer na osnovu toga može uslijediti detaljna procjena koju će vršiti drugo stručno lice. U takvim slučajevima može se ukazati potreba za primjenom privremenih mjera zaštite, prije donošenja konačnih zaključaka o potrebama žrtve.

Potrebe svih žrtava krivičnih djela iz mržnje trebaju biti predmet detaljne procjene potreba, uz puno uvažavanje specifičnih osobina identiteta žrtve i prirode napada na nju.⁶¹ Tom prilikom treba razmotriti sljedeća najvažnija pitanja:

- Trenutna situacija u kojoj se nalazi žrtva: da li je žrtva u depresiji, da li razmišlja o samoubistvu i ima li osjećaj izolacije; da li je žrtva nedokumentovani migrant, boji li se susreta sa nadležnim institucijama vlasti, da li postoji rizik od bjekstva; da li se žrtve iz LGBTI populacije ili žrtve napadnute zbog svoje vjeroispovijesti boje da će istina o njihovoj seksualnoj orijentaciji ili vjeroispovijesti biti otkrivena drugima;
- Istorija napada, drugim riječima, da li je aktuelnom napadu prethodio drugi incident; i
- Pitanja o počiniocu, uključujući tu i pitanje da li je potrebno poduzeti dodatne mjere sigurnosti (npr. preseljenje), u cilju zaštite žrtve i članova njene porodice, kakve bi bile opravdane u slučaju da je u napadu posredno ili neposredno učestvovala ekstremistička grupa.

Preporuka 24:

Pri vršenju procjene individualnih potreba koristiti standardnu metodologiju. Sadržaj procjene potreba odrediti na osnovu informacija sadržanih u ovom Vodiču, prilagođenih okolnostima u konkretnoj zemlji. Formu i sadržaj procjene individualnih potreba prilagoditi situaciji u kojoj se nalazi konkretna žrtva krivičnog djela iz mržnje, te identitetu žrtve čije su potrebe predmet procjene.

61 Upitnik za evaluaciju žrtve sadržan u Aneksu III nije namijenjen isključivo procjeni potreba žrtava krivičnih djela iz mržnje.

Konačni zaključci o potrebama žrtve i potrebnim mjerama zaštite i podrške trebali bi biti uslovljeni sljedećim faktorima: (i) fazom krivičnog postupka; (ii) rizicima sa kojima se suočava žrtva; i (iii) identitetom žrtve. Zaključci bi također trebali dovesti do identifikacije ostalih osoba viktimiziranih počinjenjem istog krivičnog djela iz mržnje kao i utvrđivanja njihovih potreba, što se posebno odnosi na članove porodice žrtve. Osoba koja provodi specijalističku procjenu potreba trebala bi biti sigurna da je žrtva razumjela zaključke, što bi svojim potpisom trebali potvrditi i žrtva i vršilac procjene.

Po završetku procjene potreba, zaključke o procjeni treba evidentirati u namjenskom obrascu ili u dosijeu žrtve. Pristup zaključcima o potrebama žrtve treba biti ograničen na osobe kojima je ta informacija potrebna (kao što su službenici suda ili organizacije za pružanje podrške žrtvama), što se naročito odnosi na situacije kada je žrtva izložena riziku odmazde ili ponovnom napadu počinioca ili ostalih lica. Potrebno je uvesti mehanizam koji bi osigurao da relevantni akteri sistema krivičnog pravosuđa imaju pristup evidenciji, uz istovremeno uskraćivanje pristupa optuženom.

Preporuka 25:

U cilju ograničavanja pristupa zaključcima proisteklim iz procjene potreba, zaključke čuvati odvojeno od krivičnog spisa ili uvesti mjere kojima se ograničava pristup. Naročito je važno spriječiti optuženog da ostvari pristup zaključcima.

5.3. Identifikacija pružalaca usluga podrške i upućivanje žrtava nadležnim službama

Nadležni organi dužni su osigurati dostupnost usluga podrške, uključujući tu i specijalističke usluge namijenjene žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Zbog toga je neophodno da postoji lista pružalaca usluga iz cijele zemlje, na osnovu koje će se vršiti upućivanje žrtava odgovarajućoj službi za podršku. Navedena lista mora biti ažurna, te kao minimum, sadržati kontakt informacije, opis vrste usluga i geografsko područje koje služba pokriva svojim radom. U nekim zemljama navedene liste dostupne su na internet stranicama nadležnih institucija.

Lista akreditovanih pružalaca specijalističkih usluga podrške žrtvama dostupna javnosti

U Češkoj Republici, Ministarstvo pravde upravlja portalom koji sadrži registar pružalaca specijalističkih usluga podrške žrtvama, čije akreditiranje je u nadležnosti države. Registar sadrži opis usluga, kapacitet za pružanje pomoći (geografsko područje rada, radno vrijeme i broj osposobljenih stručnih lica) i kontakt informacije. U okviru opisa usluga naveden je podatak o tome da li određena organizacija ima mogućnost pomoći žrtvama krivičnih djela iz mržnje.

Osim registra pružalaca specijalističkih usluga, portal također sadrži listu opštih usluga iz oblasti socijalnog rada, kao i listu advokata.

Izvor: Registar pružalaca usluga namijenjenih žrtvama krivičnih djela iz mržnje, Ministarstvo pravde Češke Republike, <<https://otc.justice.cz/>>.

Po utvrđivanju potreba žrtve i adekvatnih usluga za zadovoljavanje tih potreba, neophodno je pronaći odgovarajuće pružaoce usluga. Uobičajena je praksa da nadležni državni organ donosi odluku o mjerama zaštite. Ukoliko tokom procjene organizacija civilnog društva dođe do zaključka da je potrebno primijeniti mjere zaštite, o takvom zaključku procjene organizacija je dužna obavijestiti kontakt osobu nadležnog organa, putem odgovarajućeg kanala komunikacije (poglavlje 5.1).

Policija i drugi nadležni organi dužni su uputiti žrtvu krivičnog djela iz mržnje pružaocu specijalističkih usluga podrške. Prema tome, u situacijama kada postoji mogućnost pružanja specijalističkih usluga podrške, prilikom upućivanja žrtve treba dati prednost takvom obliku podrške nad podrškom opšteg tipa. Više riječi o specijalističkim uslugama podrške bit će u poglavlju 6.

Neophodno je žrtvi dati kontakt informacije dostupnih službi za podršku. Kombinacija pisanih i usmenih uputa o načinu stupanja u kontakt sa takvim organizacijama bit će efikasnija od prostog davanja na uvid linkova za internet stranice pružalaca usluga, a uz to će nadležnim organima omogućiti da provjere da li žrtva razumije informacije i da li koristi usluge. Treba imati na umu i to da žrtva ima pravo da ne traži podršku.

Stupanje u kontakt sa organizacijom za podršku

U Njemačkoj, žrtve dobijaju spisak organizacija koje pružaju podršku žrtvama. Ukoliko je to potrebno, službenici policije stupaju u kontakt sa organizacijom za podršku u ime žrtve. Na primjer, u pokrajini Brandenburg postoji centralni ured za kontakte, pri sjedištu policije. Ured radi sa žrtvama politički motiviranih krivičnih djela, tj. krivičnih djela iz mržnje, i nastoji ispuniti sve zahtjeve žrtava. Policijski komesar je kontakt osoba za sve organizacije za podršku žrtvama i savjetodavnu pomoć, te za povjerenike za podršku žrtvama, koji rade u okviru policijskih snaga.

Izvor: Odgovor Njemačke na upitnik ODIHR-a, primljen 25. jula 2018. godine.

Postoje tri osnovna modela upućivanja koje vrši policija prema pružaocu usluga koji ne ulazi u sastav državnih institucija, i to:

- Policija žrtvi daje kontakt informacije odgovarajuće organizacije;
- Policija djeluje kao posrednik i stupa u kontakt sa pružaocem usluga zajedno sa žrtvom;
- Policija, uz saglasnost žrtve, daje pružaocu usluga kontakt informacije o žrtvi nakon čega pružalac usluga stupa u kontakt sa žrtvom. Prednost ovog modela ogleda se u tome što je pružalac usluga bolje osposobljen da žrtvi objasni vrstu i obim usluga koje nudi.

Upućivanje na usluge podrške

U Belgiji policija nudi inicijalni kontakt, pomoć, informacije, kao i službene izvještaje i upućivanje odgovarajućoj službi. Dežurni policijski službenik pitat će žrtvu da li želi da joj jedinica policije specijalizirana za rad sa žrtvama pruži potrebnu podršku. U urgentnim ili ozbiljnim situacijama, dežurni tim policije obratiti će se za pomoć tim specijaliziranim službama. Policija ili pravosudni organ žrtvu će uputiti specijalističkoj službi, u okolnostima kada postoji potreba za to.

- *Službe za podršku žrtvama* pružaju dodatnu pomoć u suočavanju sa posljedicama krivičnog djela, te stoga nude emocionalnu i psihološku podršku, informacije (o pravima, nadoknadi za pretrpljenu bol, sudskom postupku i raspoloživoj pravnoj pomoći)

kao i pomoć prilikom kontakta sa različitim institucijama (poput osiguravajućih društava, policije, pravosudnih organa, advokata i bolničkih ustanova). Žrtvu ovim službama upućuje policija ili sud, iako im se žrtve mogu obratiti i direktno.

- *Uredi za prijem žrtava* raspoređeni su u svakom području sudske nadležnosti, a njihova uloga je da žrtvi daju informacije vezane za tok predmeta, kao i potrebnu podršku i pomoć tokom trajanja postupka. Ukoliko je to potrebno, osoblje Ureda uputit će žrtvu i drugoj specijalističkoj službi. Uredi za prijem žrtava pružaju podršku žrtvama tokom emocionalno zahtjevnih trenutaka u okviru postupka i pružaju žrtvi pomoć u pristupu svom spisu i vraćanju dokaza, kao i pomoć tokom saslušanja na sudu i podršku pri rekonstrukciji krivičnog djela. Ovi uredi također mogu žrtvi pružiti pomoć u pisanju izjave.

Ukoliko dođe do krivičnog postupka, tužilaštvo je dužno odmah obavijestiti o tome nadležne službe za podršku žrtvama. Tužilaštvo tim službama prenosi podatke o predmetu i kontakt informacije o žrtvi, što službi podrške daje mogućnost da stupi u kontakt sa žrtvom.

U nekim regijama/općinama (npr. Antwerpen), tijela za ostvarenje ravnopravnosti (Unija i Institut za ravnopravnost žena i muškaraca) rade zajedno sa službama za podršku žrtvama. Lokalne službe za podršku žrtvama pohađaju obuku i žrtve krivičnih djela iz mržnje automatski upućuju Uniji. Osim toga, Unija saraduje sa jedinicom za krivična djela iz mržnje pri lokalnoj policiji Antverpena, u cilju pružanja pravne pomoći žrtvama krivičnih djela iz mržnje.

Izvor: Odgovor Belgije na upitnik ODIHR-a, primljen 10. jula 2018. godine.

Potrebno je uvesti i mogućnost pokretanja žalbenog postupka kako bi se žrtvi omogućilo da se žali na izostanak upućivanja ili ospori upućivanje pogrešnoj službi. Žrtve uvijek moraju imati mogućnost da odustanu od pomoći ili da ne zatraže pomoć.

Preporuka 26:

Izraditi i kontinuirano ažurirati spisak relevantnih pružalaca usluga podrške. Spiskom obuhvatiti kontakt informacije, geografsko područje rada i vrste usluga koje pruža svaka od organizacija na spisku. Žrtve krivičnih djela iz mržnje uputiti relevantnom pružaocu specijalističkih usluga podrške. Poštovati pravo žrtve da ne koristi usluge podrške.

6.

Zaštita i podrška za žrtve
krivičnih djela iz mržnje

Vodeći principi

Nadležni organi dužni su:

- ✓ Osigurati dostupnost zaštite i opštih usluga podrške; i
- ✓ Žrtvama krivičnih djela iz mržnje pružiti specijalističku podršku ili uspostaviti saradnju sa organizacijama civilnog društva koje će tu vrstu podrške pružiti žrtvi.

Pregled preporuka datih u ovom poglavlju:

- Uspostaviti i koordinirati radom sistema za podršku žrtvama koji u svom sastavu ima državna tijela odnosno organizacije civilnog društva, uključujući tu i organizacije osposobljene za pružanje specijalističke podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Redovno raditi na identifikaciji organizacija koje pružaju specijalističku podršku žrtvama krivičnih djela iz mržnje i razviti kapacitete tih organizacija u cilju otklanjanja bilo kakvih praznina u pogledu pružanja usluga;
- Usvojiti standarde kvaliteta za glavne specijalističke usluge ponuđene žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Pružati podršku organizacijama koje nude usluge te vrste i kontrolirati poštivanje standarda. Certificirati organizacije koje pružaju specijalističke usluge žrtvama krivičnih djela iz mržnje i finansirati njihov rad;
- Zakonom ili odgovarajućim podzakonskim aktom propisati usluge specijalističke podrške i navesti službe koje takve usluge pružaju žrtvama krivičnih djela iz mržnje;
- Žrtvama krivičnih djela iz mržnje pružiti najveći mogući obim zaštite, pomoći i prava u postupku dostupnih žrtvama drugih krivičnih djela, koja su relevantna za žrtve krivičnih djela iz mržnje;
- Bez nadoknade pružiti ili osigurati pružanje zaštite (uključujući tu boravak u skloništu), urgentne medicinske pomoći, psihološkog savjetovanja, pravnog savjetovanja i zastupanja, te usluga usmenog i pisanog prevođenja. Iste usluge pružiti članovima porodice žrtve krivičnog djela iz mržnje, ukoliko za tim postoji potreba; i
- Razmotriti poduzimanje ostalih mjera u interesu pružanja specijalističkih usluga podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje, u cilju sprečavanja njihove sekundarne viktimizacije.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje imaju specifične potrebe, koje zahtijevaju specifične mjere zaštite i specijalističke podrške. Zbog tih potreba, žrtvama krivičnih djela iz mržnje dodjeljuje se status žrtve u svrhu izricanja mjera zaštite i podrške, kako je obrazloženo u poglavlju 3. Osim toga, žrtvama krivičnih djela iz mržnje treba omogućiti pristup uslugama dostupnim žrtvama svih krivičnih djela.

Sistem pružanja podrške žrtvama određuje način pružanja usluga, uključujući tu i specijalističke usluge. Kao što je objašnjeno u gornjem tekstu, postoji više modela pružanja usluga te vrste, uključujući tu angažman javnih institucija, organizacija civilnog društva, ili oboje. Ključne pretpostavke za funkcioniranje sistema podrške žrtvama su: (i) da relevantne službe za pružanje usluga postoje, i da raspolažu kapacitetima za pružanje podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje; (ii) da je izbor ponuđenih usluga rezultat zaključaka proisteklih iz procjene individualnih potreba, te da se pružanje usluga vrši na osnovu efikasne komunikacije i koordinacije između državnih i nedržavnih aktera; i (iii) da država izdvaja sredstva za pružanje opštih usluga (što predstavlja minimum).

Cilj ovog dijela teksta je da opiše komponente nacionalnog sistema za podršku žrtvama koje imaju najveći značaj u zadovoljenju potreba žrtava krivičnih djela iz mržnje kroz pružanje odgovarajućih oblika podrške. U ovom poglavlju bit će riječi o opštim i specijalističkim uslugama podrške namijenjenim žrtvama krivičnih djela iz mržnje, kao i o najvažnijim odlikama specijalističkih usluga podrške.

6.1. Sistemi podrške žrtvama

U većini država članica OSCE-a, institucije vlasti upravljaju sistemom podrške žrtvama krivičnih djela. Takvi sistemi ne trebaju se isključivo baviti proceduralnom zaštitom, u cilju učešća žrtve u postupku, već voditi računa i o potrebama žrtve kao osobe koja je doživjela napad (za više informacija o različitim vrstama statusa žrtve, pogledati poglavlje 3).

Kao što je slučaj i sa procjenom individualnih potreba, sistemom podrške žrtvi (koji obuhvata i procjenu individualnih potreba žrtve) mogu upravljati državni akteri, ili usluge mogu pružati akteri izvan državnih institucija, uključujući tu i organizacije civilnog društva ili privatni sektor. U kontekstu OSCE-a, najrasprostranjeniji su mješoviti sistemi podrške žrtvama ili sistemi koji se oslanjaju na usluge organizacija civilnog društva.

Geografski decentralizovan model podrške žrtvama

U Kanadi, odgovornost za pružanje usluga žrtvama uglavnom je u nadležnosti pokrajina ili teritorija. Svaka oblast koristi drugačiji model pružanja usluga žrtvama, te neki sistemi pružaju usluge žrtvama posredstvom pokrajinske vlade ili državnog tužilaštva. Ima i oblasti u kojima se izdvajaju sredstva za finansiranje rada organizacija koje djeluju na nivou zajednice i bave se pružanjem usluga žrtvama, a ima i modela zasnovanih na dobrovoljnom radu volontera. Procjena potreba žrtve i protokoli za upućivanje žrtve na dalji tretman razlikuju se u različitim dijelovima zemlje. Federalna vlada izdvaja sredstva za pokrajine i teritorije u cilju pružanja pomoći u provedbi federalnih zakona, kao što su Povelja Kanade o pravima žrtava i Krivični zakon kojim su propisani modeli pomoći u svrhu svjedočenja žrtve u postupku.

Izvor: Odgovor Kanade na upitnik ODIHR-a, primljen 5. jula 2018. godine.

Kako pokazuje ovaj Vodič, pružanje podrške žrtvama zadatak je koji izlazi izvan okvira nadležnosti bilo kojeg pojedinačnog tijela u sastavu sistema krivičnog pravosuđa. Prema tome, intenzivna koordinacija nadležnih organa i horizontalna međuagencijska saradnja imaju ogroman značaj. U slučajevima kada organizacije civilnog društva učestvuju u pružanju usluga, i njih je potrebno integritati u sistem.

Mješoviti model podrške žrtvama kojim zajednički upravljaju državni organi i civilno društvo

U Hrvatskoj se sistem podrške žrtvama sastoji od državnih odjela za podršku žrtvama i svjedocima i mreže organizacija civilnog društva čiji rad finansijski podržava Ministarstvo pravosuđa. Sedam odjela za podršku žrtvama i svjedocima djeluju pri županijskim sudovima i istovremeno pružaju podršku općinskim sudovima u tim županijama. Žrtve, svjedoci i članovi njihovih porodica mogu se obratiti odjelima za podršku žrtvama i svjedocima i dobiti emocionalnu podršku, detaljne informacije o pravima, te upućivanje službi za specijalističku podršku.

U preostalim 13 županija u kojima nisu osnovani odjeli za podršku žrtvama i svjedocima Ministarstvo pravosuđa finansira rad mreže 11 organizacija civilnog društva odabranih putem javnog poziva za pružanje usluga podrške žrtvama i svjedocima. Te organizacije civilnog

društva pružaju istu vrstu podrške koju pružaju odjeli za podršku žrtvama i svjedocima, kao i psihološku podršku i pravno savjetovanje, te usluge pratnje žrtvama prilikom pojavljivanja na sudu ili u drugim nadležnim institucijama.

Osim toga, Udruga za podršku žrtvama i svjedocima (NVO), kojoj finansijsku i drugu podršku u radu pruža Ministarstvo pravosuđa, upravlja nacionalnim pozivnim centrom za žrtve krivičnih djela, sa kojim korisnici kontaktiraju putem besplatnog telefonskog broja (+16 006). Udruga pruža emocionalnu podršku i informacije žrtvama i svjedocima o njihovim pravima. Pozivni centar upućuje žrtve drugim relevantnim službama i organizacijama koje se bave pružanjem specijalističke podrške.

Odjeli za podršku žrtvama i svjedocima, mreža organizacija civilnog društva i nacionalni pozivni centar također angažuju stručno osposobljene volontere za potrebe pružanja podrške žrtvama.

Služba za podršku žrtvama i svjedocima pri Ministarstvu pravosuđa pruža određene vrste direktne podrške, kao što su informiranje žrtava o puštanju počinilaca iz zatvora, svjedočenju u međunarodnim predmetima i finansijskoj naknadi za žrtve krivičnih djela.

Izvor: Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, Služba za podršku žrtvama i svjedocima; Odgovor Hrvatske na upitnik ODIHR-a, primljen 3. avgusta 2018. godine.

Čak i u državama u kojima djeluje kombinovani sistem, država je dužna osigurati dostupnost svih usluga, uključujući tu i specijalističke usluge. Iz tog razloga država (posredstvom centra za podršku žrtvama ili srodnog tijela) mora raspolagati detaljnim pregledom relevantnih pružalaca usluga, geografskog područja koje pokrivaju svojim radom i dostupnosti usluga. Osim redovnog mapiranja usluga dostupnih širom zemlje, država je dužna kontinuirano nastojati da popuni sve eventualne praznine u pogledu usluga.

Uz to bi država trebala koordinirati radom sistema za podršku žrtvama i omogućiti pružanje usluga partnerskim organizacijama civilnog društva. Takav način rada mogao bi zahtijevati sljedeće:

- Uspostavu centra za koordinaciju i izradu politika i okvira za saradnju sa partnerima iz civilnog društva, što obuhvata razmjenu informacija, upućivanje itd.;

- Definiranje glavnih usluga, uključujući tu i specijalističke usluge namijenjene podršci žrtvama krivičnih djela iz mržnje;
- Utvrđivanje kriterija rada za pružaoce specijalističkih usluga i uspostavu mehanizma za odabir organizacija civilnog društva unutar sistema podrške;
- Definiranje kriterija za angažman osoba koje pomažu žrtvama, uključujući tu i obuku (koja obuhvata uvažavanje rodni i drugih različitosti), kriterije za stručno osposobljavanje i licenciranje za određene vrste usluga i zapošljavanje (uz angažman osoblja, a ne volontera);
- Izradu standarda kvaliteta, njihovu primjenu i kontrolu primjene tih standarda. Navedeni standardi trebaju obuhvatiti odredbe o zaštiti privatnosti.
- Razvoj kapaciteta relevantnih pružalaca usluga, uključujući tu i pružaoce specijalističkih usluga. To obuhvata sljedeće:
  - Izdvajanje adekvatnih sredstava za potrebe pružanje usluga tokom određenog perioda i uslovljavanje doznake sredstava primjenom standarda kvaliteta; i
  - Davanje metodoloških smjernica ili izvođenje obuke o primjeni standarda kvaliteta; i
- Zaključivanje ugovora ili akreditacija/licenciranje organizacija civilnog društva u cilju pružanja odgovarajućih usluga.

Sistem akreditacije službi za specijalističku podršku

U Slovačkoj, opšte i specijalističke usluge podrške žrtvama pružaju specijalizirane organizacije i organizacije civilnog društva. Zakon o žrtvama krivičnih djela pravi razliku između organizacija koje pružaju usluge u oblasti socijalnog rada, i organizacija koje pružaju neophodne usluge, koje akreditira Ministarstvo pravde.

Organizacije koje akreditira Ministarstvo moraju ispuniti određene zakonske kriterije kojima se osigurava visok kvalitet i raznovrsnost usluga. Organizacije koje podnose zahtjev za izdavanje akreditacije, moraju dokazati da su osposobljene za pružanje psihološke i pravne pomoći. Te organizacije moraju zapošljavati stručno osoblje odgovarajućih kvalifikacija (u oblasti socijalnog rada, psihologije i prava) sa radnim iskustvom u odgovarajućoj oblasti. U interesu pružanja potpunog spektra pravnih usluga, organizacija mora zaključiti ugovor sa advokatom koji je član advokatske komore.

Takve organizacije za podršku žrtvama biraju i svoje područje rada – dakle rad sa jednom ili više naročito ugroženih kategorija žrtava, preciziranih u zakonu. Ovom mjerom osigurava se da se prilikom pružanja podrške žrtvama razmatraju specifične potrebe različitih grupa.

Akreditirane organizacije mogu podnijeti zahtjev za dodjelu finansijske podrške Ministarstvu pravde. Zakonom je propisano da su akreditirane organizacije koje primaju finansijsku podršku, dužne pružati određene usluge bez naknade.

Izvor: Odgovor Slovačke na upitnik ODIHR-a, primljen 6. jula 2018. godine.

Preporuka 27:

Uspostaviti i koordinirati rad sistema za podršku žrtvama koji u svom sastavu ima državna tijela odnosno organizacije civilnog društva, uključujući tu i organizacije osposobljene za pružanje specijalističke podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Redovno raditi na identifikaciji organizacija koje pružaju specijalističku podršku žrtvama krivičnih djela iz mržnje i razviti kapacitete tih organizacija u cilju otklanjanja bilo kakvih praznina u pogledu pružanja usluga.

Sasvim je jasno da proces integracije pružalaca specijalističkih usluga iz sektora civilnog društva zahtijeva utvrđivanje standarda kvaliteta. Te standarde nadležni organi mogu izraditi samostalno, ali se preporučuju konsultacije sa organizacijama civilnog društva u postupku izrade standarda. Postoji mogućnost i da organizacije civilnog društva izrade standarde.

Standardi kvaliteta za specijalističku podršku žrtvama krivičnih djela iz mržnje

U Njemačkoj djeluje Udruženje za savjetovanje i usluge podrške žrtvama desničarskog, rasističkog i antisemitskog nasilja (VBRG), nacionalna krovna organizacija koja u Njemačkoj realizira 14 nezavisnih projekata namijenjenih pružanju specijalističkih usluga podrške i savjetovanja

žrtava. VBRG i njegove pojedinačne članice zajednički su izradili i u praksu uveli standarde kvaliteta u ovom relativno novom području socijalnog rada, kojima se osigurava profesionalno pružanje usluga, gdje se klijentu, osobi koja je zatražila pomoć i podršku nakon napada motiviranog predrasudama, posvećuje puna pažnja.

VBRG svojim članovima nudi mogućnost obuke, a sve organizacije članice dužne su poštovati utvrđene standarde. Njemačka vlada svojim sredstvima financira rad VBRG-a, u cilju poboljšanja kvaliteta podrške koja je na raspolaganju žrtvama krivičnih djela iz mržnje.

Izvor: „Pravda, zaštita i podrška za žrtve krivičnih djela iz mržnje i govora mržnje: 10 vodećih principa“, Evropska komisija, decembar 2017. godine.

<<http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=37188&no=1>>.

Preporuka 28:

Usvojiti standarde kvaliteta za glavne specijalističke usluge ponuđene žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Pružati podršku organizacijama koje nude usluge te vrste i kontrolirati poštivanje standarda. Certificirati organizacije koje pružaju specijalističke usluge žrtvama krivičnih djela iz mržnje i financirati njihov rad.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje trebale bi imati mogućnost pristupa sistemu podrške u svim fazama krivičnog postupka. Sistem namijenjen podršci žrtvama trebao bi obuhvatati kontakte za žrtve, tj. službenike zadužene za svaku fazu postupka ili namjensko tijelo, kao što je centar za podršku žrtvama.⁶² Važno je da žrtve imaju mogućnost da ostvare pristup sistemu, npr. uvođenjem telefonske linije za pomoć ili servisa za distribuciju SMS poruka, dostupnih tokom cijelog dana na cjelokupnoj teritoriji države.

---

62 Direktiva EU o pravima žrtava, *op. cit.*, napomena 15, tačka 62.

Dostupnost usluga podrške na cjelokupnoj teritoriji države

U Švicarskoj je Zakonom o žrtvama krivičnih djela propisano da u svakom kantonu mora postojati najmanje jedan centar za savjetovanje žrtava. Neki od tih centara, osposobljeni su za opšte usluge savjetovanja, dok su drugi specijalizirani centri za savjetovanje (npr. namijenjeni djeci i adolescentima).

Izvor: Odgovor Švicarske na upitnik ODIHR-a, primljen 5. jula 2018. godine.

6.2. Opšte i specijalističke usluge podrške namijenjene žrtvama krivičnih djela iz mržnje

Žrtve krivičnih djela iz mržnje zahtijevaju sve standardne usluge dostupne žrtvama ostalih krivičnih djela. Usluge potrebne žrtvama krivičnih djela iz mržnje su istovremeno „specijalističke“ (s obzirom na specifičnu grupu kojoj žrtve pripadaju, koja je meta napada), i usluge koje pružaju „specijalisti“ (ili eksperti koji dobro poznaju viktimizaciju uzrokovanu krivičnim djelima iz mržnje i žrtve tih djela).

Direktiva EU o pravima žrtava obuhvata obavezu država članica da osiguraju da žrtve i članovi njihovim porodica, u skladu sa vlastitim potrebama, imaju pristup besplatnim i povjerljivim opštim i specijalističkim uslugama podrške žrtvama.⁶³ Istraživanje Agencije za temeljna prava (FRA) pokazalo je, međutim, da su države članice EU ostvarile skromnije rezultate u oblasti podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje u odnosu na ostala krivična djela.⁶⁴

Direktiva EU propisuje širok koncept specijalističke podrške kojim se uvažavaju „specifične potrebe žrtava, ozbiljnost pretrpljene traume uzrokovane počinjenjem krivičnog djela, kao i odnosi između žrtava, počinitelja, djece i šire društvene zajednice“. Vrste podrške koja bi trebala biti ponuđena u okviru takvih specijalističkih servisa svakako bi trebale obuhvatiti „pružanje skloništa i sigurnog smještaja, urgentnu medicinsku podršku, upućivanje na medicinski i forenzički pregled u cilju pronalaženje dokaza u slučajevima

63 *Ibid.*, član 8.

64 „Žrtve krivičnih djela u EU: razmjere i priroda podrške žrtvama“, Evropska agencija za temeljna prava (FRA), januar 2015. <<https://fra.europa.eu/en/publication/2014/victims-crime-eu-extent-and-nature-support-victims>>.

silovanja i seksualnog napada, kratkoročno i dugoročno psihološko savjetovanje, njegu za žrtve traume, pravno savjetovanje, zagovaranje i specifične usluge namijenjene djeci kao direktnim ili indirektnim žrtvama.⁶⁵

Opšte i specijalističke usluge

U Slovačkoj se zbog razlika između žrtve i posebno ranjive žrtve primjenjuju drugačija pravila u pogledu pružanja pomoći i prava žrtava.

Sve žrtve imaju pravo na informacije i pristup profesionalnim uslugama. Opšta pomoć obuhvata pružanje osnovnih informacija, pravne pomoći (uključujući tu pravnu pomoć potrebnu za ostvarenje prava žrtve), psihološku pomoć i konsultacije o načinima izbjegavanja sekundarne i reviktimizacije.

Specijalistička pomoć namijenjena je posebno ranjivim žrtvama (uključujući tu i žrtve krivičnih djela iz mržnje) i obuhvata opšte usluge pomoći (sve gore navedene usluge) kao i intervenciju u kriznim situacijama, procjenu rizika i socijalne usluge poput pristupa skloništu. Specijalistička pomoć pruža se u trajanju od najmanje 90 dana (uz mogućnost produženja), besplatna je i dostupna bez obzira na to da li je pokrenut krivični postupak ili ne.

Izvor: Odgovor Slovačke na upitnik ODIHR-a, primljen 6. jula 2018. godine.

Pružalac specijalističkih usluga namijenjenih žrtvama krivičnih djela iz mržnje može biti:

- Organizacija označena usvojenim standardima kao organizacija osposobljena za pružanje takvih usluga (ukoliko takva organizacija postoji), koja zadovoljava sve kriterije propisane navedenim standardima;
- Organizacija koja pruža podršku svim žrtvama krivičnih djela iz mržnje;
- Organizacija koja radi sa jednom ili više grupa koje su mete napada, kao organizacija u zajednici ili kao pružalac specifičnih usluga potrebnih određenoj grupi;
- Organizacija koja pruža specifičan spektar opštih usluga, a angažuje druge pružaoce usluga da bi mogla ponuditi dodatne usluge za žrtve krivičnih djela iz mržnje (na primjer, organizacija koja se bavi pružanjem usluga pravnog zastupanja, koja zapošljava prevodioca ili psihologa); ili

65 Direktiva EU o pravima žrtava, *op. cit.*, napomena 15, tačka 38.

- Organizacija koja je osposobila svoje osoblje za pružanje podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje i rad na pitanjima viktimizacije uzrokovane krivičnim djelima iz mržnje.⁶⁶

Članovi porodice žrtve i ostale osobe pogođene krivičnim djelom iz mržnje imaju pravo na specijalističku podršku u onoj mjeri u kojoj se takve osobe mogu smatrati žrtvama krivičnog djela iz mržnje, kako je to propisano definicijom iz ovog Vodiča.

Preporuka 29:

Zakonom ili odgovarajućim podzakonskim aktom propisati usluge specijalističke podrške i navesti službe koje takve usluge pružaju žrtvama krivičnih djela iz mržnje.

6.3. Minimalne usluge za žrtve krivičnih djela iz mržnje

U mnogim zemljama određenim kategorijama žrtava na raspolaganju su dodatne usluge. Tu se prije svega misli na žrtve terorizma, nasilja u porodici, seksualnog nasilja ili trgovine ljudima. Trauma koju doživljava žrtva krivičnog djela iz mržnje ima mnogo zajedničkog sa traumom koju doživljavaju ovdje navedene kategorije žrtava krivičnih djela. Prema tome, u državama u kojima postoji takva podjela žrtava, žrtve krivičnih djela iz mržnje trebale bi uživati pravo na isti obim podrške.⁶⁷

Preporuka 30:

Žrtvama krivičnih djela iz mržnje pružiti najveći mogući obim zaštite, pomoći i prava u postupku dostupnih žrtvama drugih krivičnih djela, koja su relevantna za žrtve krivičnih djela iz mržnje.

66 Vijeće Evrope preporučuje da se „specijalizirana obuka pruži svim osobama koje rade sa djecom-žrtvama i žrtvama specijalnih kategorija krivičnih djela, na primjer, žrtvama nasilja u porodici ili seksualnog nasilja, terorizma, krivičnih djela motiviranih rasnim, vjerskim ili drugim predrasudama, kao i porodicama žrtava ubistva.” Vijeće Evrope, Preporuka Komiteta ministara Rec(2006)8, *op. cit.*, napomena 13, član 12.3.

67 Pogledati na primjer, Zakon Češke Republike o žrtvama krivičnih djela, *op. cit.*, napomena 27, poglavlje 2 član 4d.

U nastavku slijedi lista opštih usluga koje bi trebale biti na raspolaganju žrtvama krivičnih djela iz mržnje bez naknade:

- Zaštita, uključujući tu smještaj u skloništu i siguran smještaj, kao i zaštita od počinioca (posebno u slučajevima kada je ekstremistička grupa povezana sa počinjenjem krivičnog djela) i ponovne viktimizacije;
- Urgentna medicinska pomoć;
- Psihološko savjetovanje i rad na prevladavanju traume;
- Pravna pomoć, uključujući tu savjetovanje i zastupanje; i
- Prevodilačke usluge.⁶⁸

Vrste pravne pomoći

U Belgiji, pravni tim na prvoj liniji rada žrtvama pruža inicijalno pravno savjetovanje, a pravnici članovi tima pružaju besplatno pravno savjetovanje u određeno vrijeme određenog dana, te ukoliko to smatraju opravdanim, mogu uputiti žrtvu konkretnoj specijalističkoj službi. Konsultacije se, između ostalog, vrše u prostorijama suda, pravnim centrima i prostorijama lokalne uprave. U svakom području nadležnosti suda postoje pravni centri, a žrtve imaju mogućnost i da se obrate službi za podršku žrtvama.

Detaljno pravno savjetovanje, pomoć i zastupanje žrtve zahtijevaju angažman advokata. U zavisnosti od iznosa ličnih primanja, neke ili sve od navedenih usluga mogu biti pružene žrtvi bez naknade, u okviru sistema sekundarne pravne pomoći. Određene kategorije građana koji se nalaze u specifičnim situacijama, kao što su maloljetne osobe ili osobe sa intelektualnim poteškoćama, uvijek imaju pravo na besplatno zastupanje.

Izvor: Odgovor Belgije na upitnik ODIHR-a, primljen 10. jula 2018. godine.

Kao što je slučaj i sa specijalističkim uslugama, ove opšte usluge također trebaju biti na raspolaganju članovima porodice, u skladu sa zaključcima procjene potreba.

---

68 Direktiva EU o pravima žrtava, *op. cit.*, napomena 15, član 38.

Preporuka 31:

Bez nadoknade pružiti ili osigurati pružanje zaštite (uključujući i boravak u skloništu), urgentne medicinske pomoći, psihološkog savjetovanja, pravnog savjetovanja i zastupanja, te usluga usmenog i pisanog prevođenja. Iste usluge pružiti članovima porodice žrtve krivičnog djela iz mržnje, ukoliko za tim postoji potreba.

6.3.1. Zaštita

Žrtve krivičnih djela iz mržnje imaju pravo na sigurnost. Policija ima veoma važnu ulogu u pružanju zaštite i sigurnosti žrtvi. Direktiva EU o pravima žrtava zahtijeva od država članica da osiguraju „postojanje i primjenu mjera zaštite žrtava i njihovim porodicama od sekundarne i ponovne viktimizacije, zastrašivanja i odmazde, uključujući tu i zaštitu od emocionalne ili psihološke patnje, te zaštitu dostojanstva žrtve tokom ispitivanja prilikom svjedočenja. Kada je to potrebno, takve mjere također trebaju obuhvatiti procedure uvedene nacionalnim zakonima, u cilju zaštite psihičkog zdravlja žrtava i njihovih porodica.”⁶⁹ Zbog rizika po žrtvu, takve zaštitne mjere trebalo bi primjenjivati odmah ili što je moguće prije.

Urgentne mjere zaštite

U Armeniji je članom 98. Zakona o krivičnom postupku propisano da će „tijelo sistema krivičnog pravosuđa, po utvrđivanju potrebe za zaštitom oštećenog, svjedoka, optuženog ili drugih osoba koje učestvuju u krivičnom postupku, na zahtjev tih lica ili po službenoj dužnosti, poduzeti potrebne mjere zaštite. Zahtjev za primjenu mjera zaštite razmatra se odmah – u roku od 24 sata. Podnosilac zahtjeva primit će obavještenje o odluci nadležnog organa kao i primjerak odluke.“

Izvor: Odgovor Armenije na upitnik ODIHR-a, primljen 6. jula 2018. godine.

69 Direktiva EU o pravima žrtava, *op. cit.*, napomena 15, član 18.

Žrtva je obično ključni svjedok u krivičnom postupku. Prema tome, žrtve krivičnih djela iz mržnje trebale bi imati pravo na najviše moguće standarde zaštite, istovjetne zaštiti koja se pruža „zaštićenim svjedocima“.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje mogu biti naročito osjetljive na zastrašivanje i sekundarnu viktimizaciju pri kontaktu sa počiniocem. Prema tome, nadležni organi dužni su pronaći rješenja koja će žrtvi omogućiti da izbjegne susret sa počiniocem, poput odvojenih čekaonica ili svjedočenja putem video veze. Ukoliko je zbog prirode krivičnog postupka neophodan kontakt između žrtve i optuženog, taj kontakt potrebno je svesti na minimum.

Procesne mjere u situacijama visokog rizika

U Njemačkoj postoji mogućnost provedbe određenih procesnih mjera u slučajevima kada je ocijenjeno da je žrtva izložena visokom riziku.

Saslušanje bez prisustva javnosti: Uobičajeno je da su saslušanja na sudu otvorena za javnost. Međutim, u slučajevima kada je potrebno sa drugima podijeliti naročito stresne činjenice vezane za nečiji privatni život, sud može ili mora zatvoriti saslušanje za javnost, u interesu zaštite privatnosti. Saslušanje može biti zatvoreno za javnosti i u slučajevima kada su ugroženi nečiji život, zdravlje ili sloboda. Osoba koja će biti saslušana na sudu može tražiti da glavni pretres bude zatvoren za javnost. Odluku o tome donijet će sud. Iz tog razloga, sud zahtijeva da mu se predoče sve relevantne informacije vezane za rizik.

Ispitivanje svjedoka: Njemački Zakon o krivičnom postupku dozvoljava svjedocima da daju adresu radnog mjesta, poslodavca ili drugu adresu umjesto adrese prebivališta, ukoliko postoji opravdan razlog za strah od posljedica objelodanjivanja adrese stanovanja. Ukoliko rizik ostane prisutan i na glavnom pretresu, predsjedavajući sudskog vijeća dopustit će svjedoku da ne navede adresu stanovanja. Ukoliko postoji opravdana bojazan da će otkrivanje identiteta, mjesta stanovanja, ili kretanja svjedoka ugroziti život, zdravlje ili slobodu svjedoka ili druge osobe, svjedoku može biti dozvoljeno da ne otkriva lične podatke ili da otkrije samo one podatke koji se odnose na raniji identitet. Ukoliko svjedok dobije dozvolu da ne otkrije navedene podatke, neophodno je voditi računa o tome da ti podaci ne budu otkriveni drugim osobama, osim ukoliko opasnost ne prestane postojati.

Svjedočenje u odsustvu optuženog: Ukoliko je svjedok izložen posebno ozbiljnom riziku od opasnosti ili stresa, takav svjedok svjedočit će u odsustvu optuženog. Međutim, za to nije dovoljno da svjedok želi izbjeći konfrontaciju sa optuženim. U takvim situacijama, od suda se traži da procjeni interese svjedoka nasuprot prava optuženog (da čuje potencijalno inkriminirajuće dokaze protiv njega). Ukoliko postoji neposredna prijetnja od ozbiljnog ugrožavanja zdravlja svjedoka – na primjer uslijed pretjeranog psihološkog pritiska – prednost treba dati interesima svjedoka.

Video konferencija: U posebno teškim predmetima, gdje postoji neposredan rizik od ozbiljnog ugrožavanja psihičkog ili mentalnog zdravlja svjedoka, zakon dopušta da se svjedočenje prenosi putem video konferencije.

Izvor: Odgovor Njemačke na upitnik ODIHR-a, primljen 25. jula 2018. godine.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje i članovi njihovih porodica također mogu biti izloženi riziku reviktimizacije od strane prijatelja ili članova grupe iz koje dolazi počinitelj. Neke žrtve mogu strahovati da će njihov identitet biti otkriven, što je posebno česta pojava među pripadnicima vjerskih ili seksualnih manjina. U takvim slučajevima, u okviru usluga specijalističke podrške, takvim osobama je potrebno pružiti zaštićeni smještaj ili boravak u skloništu, uz mogućnost izricanja mjera ograničenja optuženom.

Mjere zaštite za žrtve krivičnih djela iz mržnje i mjere ograničenja za osumnjičene

U Hrvatskoj se prilikom vršenja procjene individualnih potreba razmatraju težina ili priroda krivičnog djela. U predmetima krivičnih djela iz mržnje, na osnovu te procjene, žrtva kojoj su dodijeljene posebne zaštitne mjere ima i sljedeća dodatna prava:

- Pravo na razgovor sa advokatom/savjetnikom prije ispitivanja/saslušanja, a nastali troškovi pokrivaju se iz državnog budžeta;
- Pravo da saslušanje u policiji i tužilaštvu vrši osoba istog spola kao žrtva; te da naredno saslušanje obavi ista osoba;
- Pravo da odbije odgovarati na pitanja koja nemaju veze sa krivičnim djelom i koja su vezana za privatni život žrtve;

- Pravo da traži da se saslušanje izvrši uz korištenje audio-vizuelne opreme;
- Pravo na zaštitu povjerljivosti ličnih podataka; i
- Pravo da traži da rasprava bude zatvorena za javnost.

Mjere predostrožnosti koje mogu biti poduzete a odnose se na optuženog, u cilju zaštite žrtve, obuhvataju:

- Zabranu napuštanja mjesta stanovanja;
- Zabranu posjećivanja određenih mjesta ili područja;
- Obavezu redovnog rutinskog javljanja određenoj osobi ili agenciji;
- Zabranu prilaska određenoj osobi;
- Zabranu uspostavljanja ili održavanja kontakta sa određenim osobama;
- Zabranu uhođenja ili uznemiravanja žrtve ili drugih osoba; i
- Udaljavanje iz domaćinstva.

Izvor: Odgovor Hrvatske na upitnik ODIHR-a, primljen 30. jula 2018. godine.

Privatnost žrtve također mora biti zaštićena, posebno ukoliko su o incidentu izvještavali mediji. O ovom pitanju bilo je više riječi u poglavlju 4.4.

6.3.2. Psihološka pomoć

Psihička i psihološka trauma koju dožive žrtve krivičnih djela iz mržnje može biti dugotrajna i veoma teška. Psihološko i psihosocijalno savjetovanje zbog toga treba pružati sve dok je to potrebno, uključujući tu i za cijelo vrijeme trajanja postupka i nakon njegovog okončanja. Kontinuiranim procjenama individualnih potreba treba aktivno tragati za simptomima stresa žrtve. Važno je pružiti psihološku i psihosocijalnu podršku svim članovima porodice pogođenima krivičnim djelom iz mržnje. (identificiranima na osnovu procjene individualnih potreba), te tragati i za drugim licima kojima je također potrebna podrška.

6.3.3. Pravna pomoć

Pravna pomoć obuhvata pravne konsultacije, savjetovanje i zastupanje, i može pomoći žrtvama krivičnih djela da razumiju predmet. Žrtve krivičnih djela iz mržnje trebale bi imati pravo na pravnu pomoć koju pruža država.

Pružanje pravne pomoći propisano je važećim nacionalnim zakonima. Pravila koja se primjenjuju na pružanje usluga zastupanja žrtvama krivičnih djela iz mržnje često su veoma restriktivna. U velikom broju država, pravnik koji radi za specijaliziranu organizaciju civilnog društva koja se bavi pružanjem pravne podrške ne može zastupati žrtvu u postupku, osim ako nije advokat. Takva ograničenja mogu smanjiti kvalitet pravne pomoći pružene žrtvi. Dobra je praksa da žrtvu zastupa osoba po njenom izboru.

Pravna pomoć koju pruža specijalizirana organizacija civilnog društva često je tijesno povezana sa ostalim relevantnim uslugama koje zajednički čine složeno specijalističko rješenje namijenjeno klijentu.

Pravna pomoć koju pruža specijalizirana organizacija građanskog društva

U Češkoj Republici, In-IUSTITIA (<<https://en.in-ius.cz/about-us>>) je jedina organizacija specijalizirana za pomoć žrtvama krivičnih djela iz mržnje. Kao takva, ova organizacija nosilac je akreditacije Vlade Češke Republike. Organizacija se bavi pružanjem pravne pomoći, uključujući tu i zastupanje u krivičnom postupku, žrtvama nasilja počinjenog iz mržnje na cjelokupnoj teritoriji zemlje i sarađuje sa drugim organizacijama kako bi omogućila pružanje kompleksne i raznovrsne podrške. Organizacija je objavila vodič za pružanje pravne pomoći, socijalni rad i druga područja od značaja za podršku žrtvama krivičnih djela iz mržnje.

Izvor: Klára Kalibová, „Žrtve krivičnih djela počinjenih zbog predrasuda i njihovo pravo na pravnu pomoć“ (In IUSTITIA 2018) <<https://www.in-ius.cz/dwn/legal-aid-manual/legalaid-manual-blok1.pdf>>.

Sljedeći primjer iz prakse, koji su žrtve koje su sa njim upoznate ocijenile visokom ocjenom, pokazuje da pravno savjetovanje i zastupanje mogu igrati širu ulogu izvan okvira pravne podrške.

Pravno savjetovanje: više od pravne podrške

U Švedskoj, žrtve teških krivičnih djela imaju pravo na besplatno savjetovanje i usluge podrške u vezi sa istragom, prethodnim postupkom i suđenjem koje se pružaju u formi savjetovanja oštećene strane. Kroz pravno savjetovanje žrtva se priprema za postupak, ali se žrtvi nude i strategije za prevladavanje stresa uzrokovanog boravkom u istoj prostoriji sa počiniocem, te se žrtva usmjerava i savjetuje gdje da gleda i kako da razmišlja o stvarima koje počinitelj može reći ili uraditi. Pravno savjetovanje žrtvi može pomoći da se nosi sa medijima, a kroz pravno savjetovanje žrtva može biti upućena da se obrati drugim profesionalnim tijelima. Uz to, pravno savjetovanje može pomoći žrtvi da razumije presudu.

Izvor: Görel Granström i Karin Åström, „Životni ciklus krivičnog djela iz mržnje: Izvještaj Švedske“, decembar 2017. godine, <<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1244821/FULLTEXT01.pdf>>.

6.3.4. Neposredna finansijska pomoć

Žrtve krivičnih djela iz mržnje često nailaze na finansijske poteškoće nastale uslijed viktimizacije. Da bi se otklonile njihove negativne posljedice, u nekoliko država postoji mogućnost pružanja neposredne podrške žrtvama, u cilju nadoknade izgubljenih prihoda ili zadovoljavanja urgentnih finansijskih potreba.

Takva pomoć može predstavljati dio šire šeme podrške koju nudi država. U nekim slučajevima, takva podrška može biti dostupna samo žrtvama nasilnih krivičnih djela.⁷⁰ Postoje i rješenja koja daju mogućnost da se žrtvi nadoknadi šteta nakon što žrtva pruži dokaze o pretrpljenoj materijalnoj šteti i duševnoj boli. Nakon isplate naknade, država će nastojati isplaćena sredstva nadoknaditi na teret počinioca.⁷¹

70 “Evropska konvencija o naknadi štete žrtvama nasilnih krivičnih djela”, *op. cit.*, napomena 14.

71 Vijeće Evrope, Preporuka Komiteta ministara (2006)8, *op. cit.*, napomena 13.

Neposredna finansijska pomoć za žrtve krivičnih djela iz mržnje

U Njemačkoj, uz redovnu naknadu za žrtve, propisanu odredbama Zakona o naknadi za žrtve, žrtve krivičnih djela iz mržnje mogu ispuniti uslove za isplatu naknade za pretrpljenu patnju, namijenjenu žrtvama terorističkih i ekstremističkih napada. Ovaj sistem pomoći, uveden po prvi put 2001. godine, a proširen 2010. godine da bi obuhvatio sve žrtve ekstremističkog nasilja, namijenjen je svim žrtvama terorističkog i ekstremističkog nasilja u Njemačkoj. Naknada za pretrpljenu patnju, isplaćuje se u interesu pravičnosti, u obliku neposredne pomoći žrtvama. Isplaćena sredstva predstavljaju čin solidarnosti države i njenih građana sa žrtvama desničarskih ekstremističkih krivičnih djela.

Naknada za pretrpljenu patnju uglavnom se odnosi na tjelesne ozljede pretrpljene zbog nasilja desničarskih ili ljevičarskih ekstremista, ksenofoba ili antisemita. Masovne prijetnje ili napadi na nečiji karakter također mogu zadovoljiti kriterije za dodjelu ove naknade. Treba dodati i to da nije neophodno utvrđivanje ekstremističke prirode napada izvan svake sumnje; za dodjelu naknade dovoljno je dokazati da postoji velika vjerovatnoća da je napad bio motiviran ekstremističkim stavovima.

Iznos naknade zavisi od prirode i težine ozljeda, te se stoga kreće u određenom rasponu. Osobe koje imaju pravo na ovu vrstu naknade su žrtve ekstremističkih napada kao i preživjeli (npr. roditelji, djeca ili braća i sestre žrtve), kao i radnici urgentnih službi – osobe povrijeđene dok su se pokušavale suprotstaviti napadačima ili ukazati pomoć žrtvama ekstremističkih napada. Srodnik osobe koja je izgubila život u terorističkom ili ekstremističkom napadu može dobiti fiksni iznos na ime naknade za pretrpljenu patnju.

Naknada za pretrpljenu patnju isplaćuje se na osnovu zahtjeva. Iako preživjeli naknadu primaju u vidu jednokratnog, fiksnog iznosa, naknada za pretrpljenu patnju isplaćena žrtvama može varirati u zavisnosti od posljedica napada na konkretnu žrtvu. Naknada za pretrpljenu patnju predstavlja kompenzaciju za nanesene ozljede, kao i za napad na privatnost, uključujući tu i uvrede. Naknada za pretrpljenu patnju nije namijenjena nadoknadi štete pričinjene na imovini ili nadoknadi drugih finansijskih gubitaka; međutim, štetne ili nepovoljne posljedice napada po profesionalni napredak mogu biti predmet razmatranja prilikom procjene iznosa naknade za pretrpljenu patnju.

Izvor: Odgovor Njemačke na upitnik ODIHR-a, primljen 25. jula 2018. godine.

Preporuka 32:

Razmotriti poduzimanje ostalih mjera u interesu pružanja specijalističkih usluga podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje, u cilju sprečavanja njihove sekundarne viktimizacije.

U situacijama u kojima je ustanovljeno pravo žrtve na konkretan oblik podrške, mora postojati i mehanizam za pokretanje žalbenog postupka, u slučaju izostanka usluge ili nepotpunog pružanja te usluge.

7.

Učešće žrtve u
krivičnom postupku

Vodeći principi

Nadležni organi dužni su:

- ✓ Omogućiti žrtvama krivičnih djela iz mržnje da igraju aktivnu ulogu u krivičnom postupku, te osigurati da njihovo iskustvo bude prihvaćeno i vrednovano tokom istražnog postupka, krivičnog gonjenja i suđenja.

Pregled preporuka datih u ovom poglavlju:

- Zaposleni urgentnih službi, istražitelji i tužioci trebali bi jasno ukazati na predrasudni motiv krivičnog djela, žrtvin doživljaj krivičnog djela kao krivičnog djela iz mržnje kao i uticaj krivičnog djela na žrtvu i njene postupke i odluke;
- Omogućiti aktivno učešće žrtve u postupku, uključujući tu i podnošenje zahtjeva za naknadu štete. Omogućiti žrtvama da daju izjavu o uticaju krivičnog djela na njih, u interesu razmatranja tih informacija prilikom izricanja presude. Ukoliko je to moguće, prilikom davanja izjave o uticaju krivičnog djela na žrtvu izbjegavati da odbrana unakrsno ispituje na te okolnosti;
- Blagovremeno obavještavati žrtvu o ključnim dešavanjima vezanim za predmet, te obaviti konsultacije sa žrtvom u vezi sa ključnim odlukama donesenim tokom istrage i krivičnog gonjenja koje imaju uticaja na položaj žrtve. Omogućiti žrtvi pristup spisu krivičnog predmeta u onoj mjeri koja je potrebna za ostvarenje prava žrtve;
- Uspostaviti mehanizam za podnošenje žalbe i revidiranje odluke, kako bi se žrtvi omogućilo da ospori sve odluke koje imaju uticaj na prava žrtve precizirana u ovom Vodiču ili propisana važećim zakonom; i
- Zakonom ili politikom rada uvesti u praksu efikasan mehanizam koji će žrtvi omogućiti da ospori odluku o nepokretanju istražnog postupka ili odluku da se krivično djelo ne procesuirá kao krivično djelo iz mržnje.

Mnoga krivična djela iz mržnje tokom istrage i krivičnog gonjenja tretiraju se kao obična krivična djela, bez prepoznavanja predrasudnog motiva. Zanemarivanjem iskustva žrtve o viktimizaciji nastaloj počinjenjem krivičnog djela iz mržnje, šalje se negativna poruka i žrtvi i zajednici iz koje dolazi.

Sistem krivičnog pravosuđa mora prepoznati iskustvo žrtve krivičnog djela iz mržnje. Kada agencije sistema krivičnog pravosuđa izričito potvrde ili prihvate mogućnost pokretanja postupka u predmetu koji se odnosi na krivično djelo iz mržnje, time se šalje poruka da su krivična djela iz mržnje shvaćena ozbiljno, što može imati ogroman značaj u pogledu prevencije takvih krivičnih djela.

Aktivno učešće žrtve u postupku – uključujući tu i kroz davanje izjave o uticaju krivičnog djela na žrtvu, te podnošenja zahtjeva za obeštećenje – može doprinijeti validaciji iskustva žrtve, te stoga predstavlja element službenog priznanja ozbiljnosti i težine krivičnih djela iz mržnje. Proceduralne garancije kojima se žrtvi daje mogućnost aktivnog učeća daju smisao „statusu učesnika u postupku“, o kojem je bilo riječi u poglavlju 3.

U ovom poglavlju bit će više riječi o mogućnostima koje su na raspolaganju agencijama unutar sistema krivičnog pravosuđa za isticanje predrasude kao motiva krivičnog djela iz mržnje tokom cjelokupnog krivičnog postupka. Bit će riječi i o proceduralnim pravima koja žrtvama omogućuju da igraju aktivnu ulogu u traženju obeštećenja za patnju koju su pretrpjele, uključujući tu i mogućnost osporavanja odluka nadležnih institucija. Ovo poglavlje nije posvećeno sudskim ili vansudskim ishodima predmeta krivičnih djela iz mržnje, o čemu će više riječi biti u narednom poglavlju.

7.1. Uvažavanje motiva predrasude i uticaja krivičnog djela iz mržnje

Neposredno nakon prvog kontakta sa žrtvom, nadležni organi dužni su žrtvu tretirati kao potencijalnu žrtvu krivičnog djela iz mržnje. Utisak žrtve o incidentu kao napadu motiviranom predrasudama treba evidentirati u spisu predmeta, što bi trebalo dovesti do primjene protokola postupanja prema žrtvi krivičnog djela iz mržnje (o čemu je više riječi bilo u poglavlju 2). Žrtvi treba uručiti pisanu potvrdu prijave, u kojoj se navode osnovni elementi počinjenog djela. Dobra je praksa da takva pisana potvrda također obuhvati činjenice o posljedicama koje je pretrpjela žrtva, te navode o tome kako je žrtva doživjela napad.

Brojni su načini za priznavanje statusa žrtve krivičnog djela iz mržnje.

Pokretanjem protokola postupanja prema žrtvi krivičnog djela iz mržnje, te provedbom opšte, a potom i detaljne procjene potreba i upućivanjem žrtve službama za pružanje specijalističkih usluga, šalje se snažna poruka koja može u svijesti žrtve dovesti do spoznaje da nadležni organi reagiraju na počinjeno djelo na odgovarajući način.

Najvažnije od svega je da policijski inspektori i tužiocu incident tretiraju kao moguće krivično djelo iz mržnje prilikom donošenja odluka koje mogu imati uticaja na tok postupka. Motiv predrasude i uticaj krivičnog djela trebaju biti izričito sadržani u preliminarnoj pravnoj kvalifikaciji kao i u optužnici, te korišteni kao argument optužbe na sudu.

U pogledu formulacije odredbi o krivičnim djelima iz mržnje u krivičnim zakonima u državama članicama OSCE-a, najčešći je slučaj da se te odredbe odnose na izricanje presude (obično u vidu otežavajućih okolnosti, koje će dovesti do izricanja strože kazne). Te odredbe primjenjuje sud prilikom izricanja kazne, nakon što je optuženi proglašen krivim. Iz tog razloga, ukoliko se desi da policija ne prikupi sve relevantne dokaze koji ukazuju na predrasudu kao motiv počinioaca, i ako tužiocu snagom svojih argumenata ne uvjere sud da razmotri taj motiv, mala je vjerovatnoća da će u presudi incident biti tretiran kao krivično djelo iz mržnje.

U nekoliko država članica OSCE-a zakon policiju obavezuje da razmotri uticaj krivičnog djela na žrtvu prilikom utvrđivanja najpodesnije pravne kvalifikacije, te donošenja odluke o tome da li da dozvoli žrtvi učešće u postupku.

Razmatranje uticaja krivičnog djela prilikom pokretanja istrage

U Češkoj Republici, odlukom Ustavnog suda iz 2019. godine, policiji, tužilaštvima i sudovima naloženo je da prilikom utvrđivanja težine krivičnog djela i davanja pravne kvalifikacije ponašanja počinioaca razmotre patnju koju je pretrpjela žrtva.

Sud je odbio tvrdnju da zbog činjenice da su neka krivična djela propisana Krivičnim zakonom usmjerena protiv javnih interesa, a ne protiv žrtve kao pojedinca, osoba koja se smatra žrtvom takvog krivičnog djela ne može učestvovati u postupku u svojstvu oštećene strane. Mišljenje je Ustavnog suda da čak i u slučajevima kada se radi o krivičnim djelima koja se obično smatraju djelima bez žrtava, nadležni organi imaju obavezu da svojim pristupom žrtvu stave u središte

interesovanja, procijene patnju na koju se poziva žrtva, i ukoliko je to opravdano, dozvole žrtvi učešće u postupku, uz uživanje svih prava koja proističu iz toga.

Izvor: Presuda Ustavnog suda Češke Republike od 2. aprila 2019. godine, <https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezy/2019/III._US_3439_17_an.pdf>.

U situacijama u kojima ne postoje dovoljni dokazi ili javni interes predstavlja prepreku da se incident tretira kao krivično djelo iz mržnje, tužiocima su o tome dužni obavijestiti žrtvu, obrazložiti razloge i spomenuti pravo žrtve da ospori takvu odluku (Pogledati poglavlje 6.2.3).

Preporuka 33:

Zaposlenici službi s kojima žrtva prvo stupa u kontakt, istražitelji i tužiocima trebali bi jasno ukazati na predrasudni motiv kod izvršenja krivičnog djela, žrtvin doživljaj krivičnog djela kao krivičnog djela iz mržnje kao i uticaj krivičnog djela na žrtvu i njene postupke i odluke.

7.2. Odabrana proceduralna prava žrtve krivičnog djela iz mržnje

Specifična proceduralna prava proistekla iz statusa žrtve krivičnog djela iz mržnje nužna su u interesu aktivnog i efikasnog obeštećenja žrtve. Specifična proceduralna prava koja se drugačije primjenjuju na žrtve krivičnih djela iz mržnje, opisana su u nastavku teksta.

Kao što je objašnjeno u poglavlju 3 ovog Vodiča, proceduralni položaj žrtve korjenito se razlikuje u sistemima sa anglosaksonskom i sistemima sa evropskom kontinentalnim pravnom tradicijom. Stoga se napominje da određene preporuke sadržane u ovom poglavlju mogu imati ograničenu primjenu u sistemima sa anglosaksonskom pravnom tradicijom, u kojima žrtva ne učestvuje kao stranka u postupku.

7.2.1. Pravo na aktivno učešće u postupku

Žrtve mogu očekivati da će kroz krivični postupak postići nekoliko stvari. Kao prvo, žrtve mogu dobiti naknadu za pretrpljenu patnju. Kao drugo, žrtve od suda i drugih nadležnih tijela mogu dobiti potvrdu da su žrtve krivičnog djela motiviranog predrasudama. Konačno, patnja koju su preživjele žrtve, a samim tim i veća odgovornost koja se pripisuje počiniocima krivičnih djela motiviranih predrasudama, mogu biti iskazane u tekstu presude ili na neki drugi način.

U većini kontinentalnih pravnih sistema, žrtva krivičnog djela iz mržnje može učestvovati u postupku u svojstvu oštećene strane, pod uslovom da zadovoljava pravne kriterije, te da joj je dodijeljen status učesnika u postupku. Kao učesnik u postupku, žrtva podnosi zahtjev za naknadu ili obeštećenje od počinioca i očekuje da će presudom biti izrečena obaveza isplate naknade. U nekim sistemima sa anglosaksonskom i evropskom kontinentalnom pravnom tradicijom, žrtva ili organizacija koja zastupa žrtvu mogu pokrenuti privatnu tužbu ili se pridružiti optužbi u svojstvu pomoćnog ili supsidijarnog tužioca (pogledati poglavlje 2.2.2). Pokretanje postupka te vrste obično je moguće samo u slučajevima djela manje težine. Žrtva također ima pravo da ne učestvuje i ne traži nikakvu naknadu u postupku. U takvim situacijama, tužilac i dalje ima dužnost da ostvari prava žrtve.

Žrtva kao pomoćni tužilac

U Njemačkoj, u skladu sa odredbama Zakona o krivičnom postupku, neke od žrtava krivičnih djela iz mržnje mogu pristupiti optužbi u svojstvu "privatnog pomoćnog tužioca". Žrtve mogu djelovati u svojstvu privatnog pomoćnog tužioca ukoliko su pretrpjele nasilno krivično djelo, uključujući tu silovanje, seksualno zlostavljanje ili pokušaj ubistva, ili ukoliko je krivično djelo dovelo do smrti bliskog srodnika. Ta uloga žrtvi pruža posebna prava, uključujući tu i pravo na učešće u svim fazama suđenja.

Izvor: Odgovor Njemačke na upitnik ODIHR-a, primljen 25. jula 2018. godine.

Žrtva kao supsidijarni tužilac

U Poljskoj svaka žrtva, uključujući žrtve krivičnih djela iz mržnje, ima pravo da se pred sudom pojavi u svojstvu supsidijarnog tužioca (u skladu sa poglavljem 5 Zakona o krivičnom postupku). Tokom suđenja, supsidijarni tužilac ima pravo predočiti dokaze i davati prijedloge u vezi sa kaznom i kaznenim mjerama.

Izvor: Odgovor Poljske na upitnik ODIHR-a, primljen 11. jula 2018. godine.

Aktivna uloga žrtve u postupku često je potrebna za izricanje osuđujuće presude, prepoznavanje krivičnog djela iz mržnje kao i dodjelu naknade. Žrtve na taj način mogu predočiti dokaze, učestvovati u utvrđivanju činjenica, prisustvovati preliminarnim saslušanjima i postavljati pitanja za vrijeme suđenja.

Ostvarenje prava na učešće može biti otežano ukoliko se žrtva ne osjeća dovoljno samouvjerenom ili ukoliko se boji kontakta sa nadležnim organima, što je često slučaj kod nedokumentovanih migranata ili osoba koje za novac pružaju seksualne usluge. U skladu sa međunarodnim standardima i preporukama, sve države trebale bi razmotriti dodjelu pravnog statusa osobama koje učestvuju u krivičnom postupku u svojstvu žrtava ili svjedoka kao i uspostavljanje „zaštitnog zida“ (uvođenje postupaka i standarda kojima se sistem krivičnog pravosuđa razdvaja od službenika zaduženih za imigracijske poslove), da bi nedokumentovanim migrantima omogućile pristup postupku unutar sistema krivičnog pravosuđa.⁷² U nekoliko država članica OSCE-a, ovi principi uspješno su primijenjeni čime su žrtve koje su nedokumentovani migranti dobile priliku da aktivno učestvuju u postupku, bez straha od deportacije.

---

72 Pogledati princip 3 u publikaciji pod nazivom: „Principi i smjernice, dopunjeni primjerima iz prakse o zaštiti ljudskih prava migranata u ranjivim situacijama“, UN OHCHR i Globalna grupa za migracije, 2017, <<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/PrinciplesAndGuidelines.pdf>>.

Dozvola privremenog boravka iz humanitarnih razloga

U Grčkoj je na osnovu ministarske odluke moguće izdavanje dozvole boravka iz humanitarnih razloga državljanima trećih zemalja koji su svjedoci ili žrtve krivičnih djela motiviranih rasizmom. Takve dozvole vrijede do okončanja predmeta ili donošenja konačne pravosnažne odluke suda.

Izvor: „Pravda, zaštita i podrška za žrtve krivičnih djela iz mržnje i govora mržnje: 10 ključnih vodećih principa”, Evropska komisija, decembar 2017. godine, <<http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=37188&no=1>>.

U okviru prava na saslušanje, žrtvama krivičnih djela iz mržnje treba dozvoliti da na sudu objasne patnju koju su doživjele. Izjava žrtve o uticaju krivičnog djela na nju (ili lična izjava), trebala bi, u idealnim okolnostima, sudu biti predložena u pisanom obliku, a potom pročitana naglas. Sud je time obavezan da izjavu uzme u razmatranje prilikom donošenja odluke o visini kazne. Odbrani ne treba dozvoliti unakrsno ispitivanje žrtve prilikom davanja izjave o uticaju krivičnog djela na nju. Međutim ovo očekivanje nije moguće ispuniti u mnogim državama koje slijede evropsku kontinentalnu pravnu tradiciju, u kojima je žrtvi dozvoljeno da svoju izjavu da na sudu u svojstvu svjedoka.

Izjava žrtve o uticaju krivičnog djela

U Kanadi, nakon utvrđivanja krivice, žrtve imaju pravo da daju izjavu o uticaju krivičnog djela na njih, koju će sud razmotriti prilikom izricanja presude (član 722 Krivičnog zakona). Izjava žrtve o uticaju krivičnog djela je pisana izjava žrtve u kojoj se opisuju pretrpljena fizička ili emocionalna patnja, oštećenje imovine ili ekonomski gubitak uzrokovan počinjenjem krivičnog djela. Sud je dužan ovu izjavu žrtve uzeti u razmatranje prilikom izricanja presude počiniocu.

Izvor: Odgovor Kanade na upitnik ODIHR-a, primljen 5. jula 2018. godine.

Uz ličnu izjavu žrtve, brojne države članice OSCE-a dopuštaju i prezentiranje izjave o uticaju krivičnog djela na zajednicu, u cilju stvaranja potpunije slike o posljedicama predmetnog krivičnog djela.⁷³

Preporuka 34:

Omogućiti aktivno učešće žrtve u postupku, uključujući tu i podnošenje zahtjeva za naknadu. Omogućiti žrtvama da daju izjavu o uticaju krivičnog djela na njih, u interesu razmatranja tih informacija prilikom izricanja presude. Ukoliko je to moguće, izbjegavati unakrsno ispitivanje odbrane prilikom davanja izjave o uticaju krivičnog djela na žrtvu.

7.2.2. Pravo na informiranje o predmetu

Pravo na informiranje o predmetu preduslov je efikasnog učešća. U skladu sa Direktivom EU o pravima žrtava,⁷⁴ žrtve imaju pravo na „efikasno razumijevanje“ informacija koje im pružaju nadležni organi. To znači da informacije moraju biti prenesene žrtvi jednostavnim jezikom, da bi ih žrtva mogla razumjeti. U tom cilju, navedene informacije žrtvi treba prenijeti lično (usmenim putem) ali i putem pisanih materijala, uključujući tu knjižice, letke i online izvore informacija. Osim toga, žrtvi treba pružiti informacije vezane za njeno pravo na naknadu, što je moguće prije.

Žrtva treba dobiti inicijalnu prijavu krivičnog djela, uključujući tu i opis krivičnog djela i patnje nanesene žrtvi njegovim počinjenjem. Žrtva treba imati mogućnost pristupa spisu krivičnog predmeta u onoj mjeri u kojoj je to potrebno za ostvarenje prava žrtve, osim ukoliko takav uvid nije moguće pružiti žrtvi zbog potreba istrage ili zahtjeva proisteklih iz propisa o zaštiti ličnih podataka. Evropski sud za ljudska prava potvrdio je ovaj pristup u postupanju prema srodnicima žrtve, kada je istakao sljedeće: „otkrivanje ili objavljivanje policijskih izvještaja ili materijala vezanih za istragu može dovesti do otkrivanja osjetljivih pitanja sa mogućim posljedicama po privatna lica ili

---

73 O ovome je bilo riječi i u poglavlju 2. Također pogledati publikaciju pod nazivom: „Izjava zajednice o uticaju krivičnog djela i njena primjena u predmetima krivičnih djela iz mržnje“, Tužilaštvo Ujedinjenog Kraljevstva, 15. avgust 2018. godine, <<https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/community-impact-statements-and-their-use-hate-crime-cases>>.

74 Direktiva EU o pravima žrtava, *op. cit.*, napomena 15, član 4.

druge istražne postupke, te se prema tome, ne može smatrati zahtjevom koji se odobrava automatski.⁷⁵

Žrtva i osuđeni prestupnik: saslušanja o prijevremenom puštanju na slobodu i informacije o oslobađanju

U Kanadi, federalna vlada pruža finansijsku pomoć žrtvama koje ispunjavaju uslove, da bi im omogućila da prisustvuju saslušanju o prijevremenom puštanju na slobodu prestupnika koji ih je napao. Prilikom tih saslušanja, žrtve imaju pravo na davanje izjave koju će razmotriti Odbor za saslušanja.

Žrtve počinilaca koji izdržavaju kaznu izrečenu prema federalnom zakonu (u trajanju od najmanje dvije godine) imaju pravo da prime informacije od kanadske Službe za provedbu kaznenih mjera i kanadskog Odbora za saslušanja. Sadržaj informacija koje će biti dostavljene žrtvama propisan je *Zakonom o izdržavanju kazne i uslovnom puštanju na slobodu*, a obuhvata informacije o lokaciji na kojoj će osuđena osoba izdržavati kaznu, informacije o planu rehabilitacije osuđene osobe i napredak koji je ta osoba ostvarila prema ostvarenju ciljeva sadržanih u tom planu, kao i informacije o datumu, uslovima i odredištu boravka osuđene osobe puštene na slobodu. Navedeni Zakon žrtvama daje pravo na pristup snimku saslušanja o prijevremenom puštanju na slobodu ukoliko žrtva nije bila u mogućnosti da lično prisustvuje saslušanju, te propisuje da kanadski Odbor za prijevremeno puštanje na slobodu ima obavezu da pokuša ostvariti kontakt i obaviti konsultacije sa žrtvom, prije ukidanja ili izmjene mjera izrečenih prestupniku u cilju zaštite žrtve.

Izvor: Odgovor Kanade na upitnik ODIHR-a, primljen 5. jula 2018. godine.

Dobra je praksa, ukoliko je to moguće i opravdano, da nadležni organi kontinuirano obavještavaju žrtvu tokom trajanja postupka, ali i da poštuju želje koje je iskazala žrtva u pogledu informacija koje želi ili ne želi znati.⁷⁶

75 Sud je također sugerirao da se umjesto toga, srođnicima žrtve pristup može pružiti u drugim (kasnijim) fazama postupka. Pogledati, na primjer, predmet *McKerr protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, ECtHR aplikacija br. 28883/95, 4. maj 2001.

76 Pogledati "Smjernice generalne direkcije vezane za preuzimanje i provedbu Direktive 2012/29/EU", Evropska komisija, *op. cit.*, napomena 16. Iako je takva preporuka sadržana u dokumentu smjernica, Direktiva EU o pravima žrtava ne počiva na tom pristupu, već umjesto toga navodi dužnosti konkretnih nadležnih institucija, u pogledu pružanja informacija.

Preporuka 35:

Blagovremeno obavještavati žrtvu o ključnim dešavanjima vezanim za predmet, te obaviti konsultacije sa žrtvom u vezi sa ključnim odlukama donesenim tokom istrage i krivičnog gonjenja koje imaju uticaja na položaj žrtve. Omogućiti žrtvi pristup spisu krivičnog predmeta u onoj mjeri koja je potrebna za ostvarenje prava.

7.2.3. Oспорavanje odluka policije i tužilaštva

Žrtva bi trebala imati mogućnost da uloži žalbu, između ostalog i u vezi sa načinom na koji je tretirana u policiji, kao i da ukaže na manjkavosti u procjeni individualnih potreba, probleme u vezi sa upućivanjem ili pruženim uslugama, izostanak dodjele statusa krivičnog djela iz mržnje ili uskraćivanje bilo kojeg drugog proceduralnog prava propisanog u ovom Vodiču. O takvim žalbama trebalo bi odlučivati neovisno tijelo, unutar ili izvan sistema krivičnog pravosuđa. Ukoliko se žalba odnosi na odluku nadležnog organa, takva žalba ne bi trebala biti upućena tijelu koje je donijelo osporenu odluku.

Preporuka 36:

Uspostaviti mehanizam za podnošenje žalbe i revidiranje odluke, kako bi se žrtvi omogućilo da ospori sve odluke koje imaju uticaj na prava žrtve precizirana u ovom Vodiču ili propisana važećim zakonom.

Policija i tužilaštvo dužni su voditi istragu i krivični postupak u vezi sa svim incidentima koji ukazuju na postojanje predrasuda, što je slučaj sa krivičnim djelima iz mržnje, te se baviti i krivičnim djelom i predrasudom kao njegovim motivom.⁷⁷ Različiti međunarodni instrumenti, npr., član 6. Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije (CERD), propisuje pravo žrtve da traži obeštećenje u obliku adekvatne naknade ili satisfakcije

⁷⁷ Ova dužnost proističe iz odluka Komiteta za ukidanje rasne diskriminacije i Evropskog suda za ljudska prava, a ukazuje na pozitivnu obavezu države da razotkrije predrasudu kao motiv tokom istrage krivičnog djela iz mržnje (na osnovu odredaba članova 3. i 14. Konvencije). Pogledati, npr., predmet *Balazs protiv Mađarske*, ECtHR aplikacija br. 15529/12, 20. oktobar 2015.

za pričinjenu patnju uzrokovanu napadom motiviranim predrasudama. U narednom poglavlju bit će objašnjena potreba da emocionalna patnja nanesena žrtvi krivičnog djela iz mržnje bude iskazana u većem iznosu naknade koju žrtva može potraživati.

U isto vrijeme, ukoliko tokom istrage i krivičnog gonjenja počinjeno djelo ne bude tretirano kao krivično djelo iz mržnje, žrtva nikada neće moći tražiti adekvatnu naknadu. Prema tome, odluka nadležnih organa da ne tragaju za predrasudom kao motivom tokom istrage i krivičnog gonjenja, žrtvi može uskratiti pravo koje ima. Zbog toga žrtva mora imati mogućnost da ospori odluku na osnovu koje počinjeno krivično djelo neće biti tretirano kao krivičnog djelo iz mržnje tokom istrage i krivičnog postupka,⁷⁸ uz istovremeno poštivanje važećih propisa o krivičnim djelima iz mržnje.⁷⁹

Preporuka 37:

Zakonom ili politikom rada uvesti u praksu efikasan mehanizam koji će žrtvi omogućiti da ospori odluku o nepokretanju istražnog postupka ili odluku da se krivično djelo ne procesuirá kao krivično djelo iz mržnje.

---

78 Ovaj pristup potvrđen je odlukom Komiteta za ukidanje rasne diskriminacije u predmetu *Mahali Dawas i Yousef Shava protiv Danske*, CERD/C/80/D/46/2009, od 2. aprila 2012., stav 7.5.

79 Primjena ovog principa može biti otežana u pravnim sistemima u kojima se predrasuda kao motiv može razmatrati u fazi izricanja presude, kroz primjenu odredaba o otežavajućim okolnostima. Međutim, čak i u tim okolnostima, tokom istrage i vođenja krivičnog postupka potrebno je prikupljati i potom sudu predočiti dokaze o predrasudama počinioca.

8.

Validacija iskustva žrtve
krivičnog djela iz mržnje:
ishodi krivičnog postupka

Vodeći principi

Nadležni organi dužni su:

- ✓ Osigurati da iskustvo žrtve krivičnog djela iz mržnje bude uvaženo i potvrđeno u okvirima sudskog i vansudskog ishoda krivičnog postupka.

Pregled preporuka datih u ovom poglavlju:

- U tekstu presude izričito ukazati na predrasudu kao motiv i na uticaj krivičnog djela iz mržnje;
- Pružiti naknadu žrtvama krivičnog djela iz mržnje. Uspostaviti mehanizam koji će omogućiti da žrtve krivičnih djela iz mržnje budu potpuno i efikasno oštećene za pretrpljenu patnju na teret počinioca ili države, u krivičnom, parničnom ili postupku druge vrste;
- U praksu uvesti široke i fleksibilne kriterije za utvrđivanje posljedica krivičnog djela iz mržnje po moral žrtve, koji će omogućiti razmatranje štete nastale po dostojanstvo, koja je zajednička svim žrtvama krivičnih djela iz mržnje (uključujući fizičku i mentalnu patnju i emocionalnu bol), kao i uticaj na žrtvu kao pojedinca;
- Spriječiti da se element predrasude izostavi iz postupka o postizanju sporazuma o priznanju krivice. Osigurati da se element predrasude obuhvati postupkom o postizanju sporazuma o priznanju krivice i razmotri pri izricanju kazne. Tražiti pristanak žrtve ili barem obavijestiti žrtvu o pokretanju postupka za postizanje sporazuma o priznanju krivice;
- i
- Upoznati žrtvu i potom zatražiti njenu saglasnost sa primjenom mjera restorativne pravde (uključujući medijaciju) i osigurati da se i u postupku i u sporazumu prihvati predrasuda kao motiv. Službenike zadužene za primjenu mjera restorativne pravde putem obuke upoznati sa krivičnim djelima iz mržnje i potrebama žrtava tih djela. U proces razvoja programa restorativne pravde uključiti zajednice i grupe civilnog društva.

U velikom broju slučajeva, presude i druge odluke donesene u predmetima krivičnih djela iz mržnje ne uvažavaju predrasudu kao motiv počinioca. Najčešće se dešava da se odlukom o naknadi dodijeljenoj žrtvi ne uzima u obzir veća težina patnje žrtve uzrokovana krivičnim djelom iz mržnje.

Jedna od najvažnijih potreba žrtve krivičnog djela iz mržnje je da sistem krivičnog pravosuđa potvrdi iskustvo žrtve nastalo viktimizacijom proisteklom iz krivičnog djela iz mržnje. Najuvjerljiviji oblik potvrde iskustva žrtve često je izražen u tekstu odluke o izricanju kazne ili drugog sudskog ili vansudskog ishoda, kojim se izričito ističe da je krivično djelo bilo motivirano predrasudom.

U ovom poglavlju bit će objašnjeno kako odluke proistekle iz postupka mogu jasno ukazati na počinjenje krivičnog djela iz mržnje, te će biti pružene smjernice o naknadi u predmetima krivičnih djela iz mržnje. Također će biti riječi o alternativnim pristupima rješavanju spora i načinima da se takvim pristupima uvaži i potvrdi iskustvo žrtve.

8.1. Presuda i izricanje kazne

Kada sud donese svoju odluku, njome se izražava snažan stav suda o prirodi ponašanja koje je opisano u presudi. Između različitih država članica OSCE-a postoje ogromne razlike u postupku koji vodi donošenju odluke suda, utvrđivanju krivice optuženog i izricanju presude. U velikom broju država primjenjuju se različiti postupci u zavisnosti od težine krivičnog djela i drugih faktora. Postupak pred sudom može voditi jedan sudija, sudsko vijeće, kombinacija laika i profesionalnih sudija ili porota. Odluka o proglašenju optuženog krivim i izricanje presude mogu se desiti u kratkom vremenskom razmaku, tokom jednog ročišta, ili mogu biti razdvojeni na različite faze, sa znatnim vremenskim razmakom između njih.

U ovom poglavlju bit će riječi o važnosti koju presuda ima kao javna odluka i javnosti dostupan ishod predmeta krivičnog djela iz mržnje, koji je uslijedio nakon javnog sudskog postupka. Posebno će biti riječi o zapažanjima suda u vezi sa krivicom optuženog i izricanju kazne kao zajedničkim obilježjima svih pravnih sistema.

Žrtve krivičnih djela iz mržnje često ukazuju na potrebu za isticanjem razloga za napad u tekstu presude.⁸⁰ Međutim, u većini slučajeva, to se ne dešava.

---

80 Görel Granström i Karin Åström, „Životni ciklus krivičnog djela iz mržnje: Izvještaj Švedske“, decembar 2017. godine, str. 59 <<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1244821/FULLTEXT01.pdf>>.

Može se desiti da sud počinioca proglasi krivim za osnovno krivično djelo, te da uopšte ne razmotri motive počinioca, ili da zaključi da predrasuda kao motiv nije dokazana u postupku. Razlozi za to leže u površnosti u radu policije, nedovoljnoj pripremi tužilaštva, ali se mogu pripisati i brojnim drugim faktorima.

Kao što je istaknuto u prethodnom poglavlju, zbog vrste odredaba o krivičnim djelima iz mržnje sadržanim u važećim zakonima, otežavajuća okolnost, koja se može primijeniti na sva krivična djela, najčešći je oblik odredbe o krivičnim djelima iz mržnje u krivičnim zakonima država članica OSCE-a. U tim zakonima, sud razmatra predrasudu kao motiv u okviru odmjeravanja otežavajućih i olakšavajućih okolnosti, kako bi izrečena kazna odgovarala počiniocu i krivičnom djelu koje je počinio. (U državama u kojima se primjenjuju druge vrste propisa o krivičnim djelima iz mržnje, gdje se oni tretiraju kao zasebna krivična djela ili gdje postoje odredbe o strožim kaznama, što zahtijeva dokazivanje predrasude kao motiva i integralnog elementa krivičnog djela i predstavlja preduslov za kažnjavanje optuženog – ovaj problem neće se javiti.) Ovaj proces odmjeravanja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti može narušiti jasnoću ishoda postupka. Sud je dužan obrazložiti u svojoj presudi kako je došao do određene odluke, ali se često dešava da to nije iskazano dovoljno jasnim jezikom, zbog čega se može desiti da tekst presude nedovoljno jasno ukazuje na predrasudu kao element prirode krivičnog djela.

U nekoliko država postoje posebne upute u vezi sa izricanjem presude i obaveznom primjenom odredaba o izricanju presude u predmetima krivičnih djela iz mržnje, zbog čega predrasuda kao motiv mora biti iskazana sasvim jasno, na način koji ne ostavlja mjesta nikakvoj sumnji o tome da li je krivično djelo tretirano kao krivično djelo iz mržnje ili ne.

Smjernice za izricanje presude u predmetima krivičnih djela iz mržnje

U Ujedinjenom Kraljevstvu, prilikom izricanja kazne za krivično djelo motivirano predrasudom, *Smjernicama za izricanje presude* sudijama se nalaže da poštuju sljedeće principe:

- Prilikom izricanja kazne, prvo treba ustanoviti kaznu koja odgovara počinjenom djelu, ostavljajući po strani otežavajuće okolnosti vezane za rasu, vjeru, invaliditet, seksualnu orijentaciju ili transrodni identitet žrtve, ali uz uvažavanje svih ostalih otežavajućih ili olakšavajućih okolnosti;

- Tako utvrđenu kaznu povećati da bi se njome uzeli u obzir otežavajući faktori vezani za rasu, vjeru, invaliditet, seksualnu orijentaciju ili transrodni identitet žrtve;
- Ovo povećanje može dovesti do izricanja strože kazne istog tipa, ili do ispunjenja uslova za izricanje strožeg tipa kazne;
- Sudija koji izriče kaznu, dužan je na sudu jasno istaći da su pri izricanju kazne za krivično djelo razmotrene otežavajuće okolnosti vezane za rasu, vjeru, invaliditet, seksualnu orijentaciju ili transrodni identitet žrtve; i
- Sudija koji izriče kaznu također bi trebao istaći koja kazna bi bila izrečena za krivično djelo bez otežavajućih okolnosti koje su dovele do izricanja strože kazne.

Izvor: „Pristup izricanju kazne“, internet stranica Vijeća za izricanje kazni, <<https://www.sentencingcouncil.org.uk/explanatory-material/magistrates-court/item/hate-crime/3-approach-to-sentencing/>>.

Dio presude koji sadrži obrazloženje razloga koji su doveli do proglašenja optuženog krivim i izricanja kazne trebao bi jasno i nedvosmisleno ukazivati na predrasudu kao motiv počinjenja krivičnog djela. U presudi treba objasniti dokaze koji su sud doveli do zaključka da je došlo do počinjenja krivičnog djela iz mržnje, te jasno predočiti uticaj krivičnog djela na žrtvu i način na koji se to odrazilo na donošenje odluke o izricanju kazne.

Pojedinosti o uticaju krivičnog djela na žrtvu važne su kao osnov za donošenje odluke o naknadi, koja može biti dio odluke o izricanju kazne (o ovom pitanju bit će više riječi u narednom poglavlju).

Imajući u vidu činjenicu da krivična djela iz mržnje šalju poruku i imaju uticaj na cjelokupne zajednice, neophodno je da javnost bude upoznata sa odlukama vezanim za krivična djela iz mržnje. Prilikom davanja izjava za javnost ili obraćanja medijima, nadležni službenici suda trebali bi se uzdržati od korištenja stručne pravne terminologije, već umjesto nje (ili uz nju), objasniti uticaj krivičnog djela, osvrnuti se na motive počinioca i objasniti da je to dovelo do izricanja strože kazne (pogledati poglavlje 2.3.2).

Preporuka 38:

U tekstu presude izričito ukazati na predrasudu kao motiv i na uticaj krivičnog djela iz mržnje.

8.2. Naknada štete

U situacijama kada žrtva učestvuje u postupku, u presudi ili drugom dokumentu suda najvjerovatnije će biti riječi o zahtjevu žrtve za naknadu za pretrpljenu patnju. U situacijama kada žrtva ne učestvuje u postupku, zahtjev za naknadu može biti podnesen izvan ovog postupka.

Pojam „naknada“ razlikuje se od države do države. Često se taj pojam odnosi na materijalnu naknadu koja se isplaćuje na teret države.⁸¹ U nekim međunarodnim instrumentima koristi se pojam „reparacija“⁸², koji obuhvata druge vrste pomoći i zaštite izvan okvira materijalne naknade isplaćene u korist žrtava za patnju koju su podnijele (poput restitucije, rehabilitacije, zadovoljštine ili garancije da se krivično djelo neće ponoviti).⁸³

U ovom Vodiču pojam „naknada“ odnosi se na različite modele materijalne naknade za patnju koju je žrtva pretrpjela.⁸⁴ Prema tome, naknada može obuhvatiti: naknadu novčanih gubitaka ili izgubljenog dohotka, naknadu nastale materijalne i moralne štete (uključujući emocionalnu bol i patnju), povrede ili smrti, medicinske, bolničke i troškove sahrane, te gubitak izvora izdržavanja članova porodice.

Postoje tri osnovna modela za potraživanje naknade:

- U okviru krivičnog postupka, osuđenom počiniocu nalaže se da isplati naknadu u korist žrtve;
- Počinilac je osuđen u krivičnom postupku, a žrtva može svoja potraživanja od počinioca ostvariti pokretanjem parničnog postupka; i
- Država isplaćuje naknadu u korist žrtve.

Svaki od gore navedenih modela ima svoje prednosti i nedostatke za žrtvu krivičnog djela iz mržnje. Na primjer, prvi model možda je najefikasniji, ali standard dokazivanja u krivičnom postupku obično je mnogo viši u odnosu na parnični postupak. I u prvom i u drugom modelu može doći do teškoća

---

81 Pogledati, na primjer, Direktivu Vijeća 2004/80/EC od 29. aprila 2004. u vezi sa naknadom štete za žrtve krivičnih djela, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080&from=EN>>.

82 Kao odraz međunarodno priznatih prava na pravni lijek i naknadu.

83 Za više informacija o odredbama o naknadi štete u budućoj Strategiji EU o pravima žrtava 2020.-2025., pogledati izvještaj Joëlle Milquet, pod naslovom: „Prava žrtava: od naknade štete do reparacije“, Evropska komisija, mart 2019. <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strengthening_victims_rights_-_from_compensation_to_reparation_rev.pdf>.

84 Pogledati također Evropsku konvenciju o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, *op. cit.*, napomena 14.

u provedbi presude, ukoliko je iznos dodijeljen na ime naknade visok, a počinilac ne raspolaže finansijskim sredstvima, što je naročito čest slučaj u okolnostima kada je počinilac na izdržavanju zatvorske kazne.

Model u kojem država isplaćuje naknadu u korist žrtve je supsidijarni model koji se najčešće koristi samo u prilikama kada počinilac nije u mogućnosti da isplati naknadu. Osim toga, taj model može biti ograničen u pogledu obima, obuhvatati samo naknadu za žrtve nasilnih krivičnih djela i odnositi se samo na određene vrste štete. Konačno, sredstva za isplatu naknade žrtvi isplaćuju se na teret budžeta, što znači da su raspoloživa sredstva ograničena, što može imati uticaja na kriterije za odobrenje zahtjeva za naknadu. Naknada na teret države trebala bi biti dostupna svaki put kada dođe do počinjenja krivičnog djela (dokazanog istragom i odlukama agencija sistema krivičnog pravosuđa). Takva naknada trebala bi biti dostupna čak i u slučajevima kada počinilac ne može biti krivičnog gonjen ili kažnjen.⁸⁵

Primjeri u nastavku pokazuju načine funkcioniranja ovih modela u nekim državama članicama OSCE-a.

Vrste naknade: na teret države i na teret počinioca – u krivičnom i parničnom postupku

U Hrvatskoj postoji nekoliko vrsta naknade.

Finansijska naknada na teret države: u skladu sa Zakonom o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela, žrtva krivičnog djela nasilja počinjenog s namjerom ima pravo na novčanu naknadu na teret države. Žrtva pravo na naknadu može ostvariti za:

- Troškove medicinskog tretmana;
- Izgubljene prihode;
- Gubitak izdržavanja (vrsta naknade koju potražuju bliski srodnici preminule žrtve); i
- Troškove sahrane.

Policija, tužilaštvo i sud imaju obavezu da informiraju žrtvu o pravu na naknadu i daju žrtvi obrasce koje je potrebno popuniti kao preduslov za pokretanje postupka. Na zahtjev žrtve, policija je dužna izdati potvrdu o evidentiranju krivične prijave. Zahtjev za novčanu naknadu dostavlja se

⁸⁵ Evropska konvencija o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, *op. cit.*, napomena 14, čl. 2.

Ministarstvu pravosuđa u roku od šest mjeseci od počinjenja krivičnog djela (koji je moguće produžiti na tri godine, u iznimnim i opravdanim okolnostima). O zahtjevima za isplatu novčane naknade odlučuje Odbor za novčanu naknadu žrtvama kaznenih djela.

Pravo na naknadu na teret optuženog:

- *Zahtjev za obeštećenje u krivičnom postupku*

Žrtva krivičnog djela koja se obavezala na učešće u postupku u svojstvu oštećene strane, ima pravo na podnošenje zahtjeva za obeštećenje tokom krivičnog postupka – najkasnije do završetka dokaznog postupka (saslušanja). U svom zahtjevu, oštećena strana može tražiti naknadu štete od optuženog, vraćanje stvari ili poništenje određene pravne transakcije. Ukoliko žrtva podnese zahtjev za vrijeme krivičnog postupka, preduslov za prihvatanje zahtjeva je proglašenje optuženog krivim.

- *Zahtjev za naknadu štete u parničnom postupku*

Ukoliko žrtva ne dobije naknadu štete od optuženog u krivičnom postupku, sud će žrtvu uputiti na pokretanje zahtjeva za naknadu štete u parničnom postupku.

Izvor: Odgovor Hrvatske na upitnik ODIHR-a, primljen 30. jula 2018. godine.

Vrste naknade: od države, od počinioca i od osiguranja

Švedski sistem naknade pretrpljene štete uzrokovane počinjenjem krivičnog djela sastoji se od tri vrste naknade: naknade na teret počinioca, naknade od osiguranja i naknade na teret države za povrede uzrokovane počinjenjem krivičnog djela. Ukoliko počinitelj nije u mogućnosti da plati štetu, a žrtva krivičnog djela nema dostatnu policu osiguranja za potpuno pokriće troškova nastalih zbog pretrpljenih povreda, žrtva može ostvariti pravo na naknadu na teret države, poznatu kao naknada za povrede uzrokovane počinjenjem krivičnog djela.

Izvor: Odgovor Švedske na upitnik ODIHR-a, primljen 18. juna 2018. godine.

Sve vrste naknade trebale bi funkcionirati u praksi i žrtvi omogućiti da primi novčanu nadoknadu. Ukoliko to nije slučaj, takav mehanizam kod žrtava može stvoriti osjećaj frustracije, produbiti njihovo iskustvo viktimizacije i narušiti povjerenje žrtava u sistem krivičnog pravosuđa. Naknada bi trebala biti zasnovana na jasnoj politici rada, propisanim kriterijima, iznosima i načinom obračuna koji će pokazati konačan iznos naknade. Isto se odnosi i na situacije u kojima sudije samostalno utvrđuju iznos naknade koji će biti isplaćen žrtvi.

Preporuka 39:

Pružiti naknadu žrtvama krivičnog djela iz mržnje. Uspostaviti mehanizam koji će omogućiti da žrtve krivičnih djela iz mržnje budu potpuno i efikasno oštećene za pretrpljenu patnju na teret počinioca ili države, u krivičnom, parničnom ili postupku druge vrste.

Iznos naknade i kriteriji za obračun i dodjelu naknade uvijek bi trebali biti odraz pretrpljene patnje. U slučaju žrtava krivičnih djela iz mržnje, pravila bi trebala uvažiti i veću patnju koju je žrtva pretrpjela kao žrtva krivičnog djela iz mržnje, ali i individualnu patnju koju je pretrpjela svaka žrtva. Konkretno, isplaćena naknada treba biti dovoljna za puno pokriće troškova liječenja kako fizičkih tako i psihičkih povreda, uz iznos za naknadu moralne štete. Naknada na ime moralne štete nastala počinjenjem krivičnog djela iz mržnje namijenjena je sanaciji štete nastale po dostojanstvo žrtve, do čije povrede je došlo napadom na jednu ili više zaštićenih karakteristika žrtve. Naknada moralne štete odnosi se na fizičku patnju, duševnu bol, pretrpljeni strah, anksioznost ili traumu, narušavanje ugleda, povrijeđene osjećaje, moralni šok, društveno poniženje i druge slične posljedice.

U cilju dodjele naknade, potrebno je dokumentovati i u toku postupka predočiti vrste pretrpljene patnje – više pojedinosti o tome sadržano je u poglavlju 5. (o procjeni individualnih potreba) i poglavlju 7. (o davanju izjave o uticaju krivičnog djela na žrtvu).

Preporuka 40:

U praksu uvesti široke i fleksibilne kriterije za utvrđivanje posljedica krivičnog djela iz mržnje po moral žrtve, koji će omogućiti razmatranje štete nastale po dostojanstvo, koja je zajednička svim žrtvama krivičnih djela iz mržnje (uključujući fizičku i psihičku patnju i emocionalnu bol), kao i uticaj na žrtvu kao pojedinca.

8.3. Sporazumi i rješenja u okviru sistema restorativne pravde

8.3.1. Nagodbe, sporazumi o priznanju krivice

U velikom broju okolnosti može doći do prestanka krivičnog gonjenja i postizanja nagodbe, bez ostvarenja ostalih ishoda o kojima je bilo riječi u ovom poglavlju. U takvim slučajevima je važno pažljivo razmotriti potrebe žrtve, posebno njene potrebe u pogledu naknade i želju žrtve da se službeno ukaže na predrasudu kao motiv krivičnog djela. Pravilo je da žrtva ostane uključena i da svoju saglasnost za nagodbu.

Prekid krivičnog gonjenja: saglasnost žrtve

U Slovačkoj je Zakonom o krivičnom postupku propisana mogućnost obustave krivičnog postupka u slučajevima određenih krivičnih djela (kod kojih najviša propisana kazna ne prelazi pet godina zatvora), u cilju postizanja nagodbe. Preduslovi za to su: saglasnost žrtve, naknade štete uzrokovane krivičnim djelom i polog novčanog iznosa na bankovni račun Ministarstva pravde namijenjen zaštiti i podršci žrtvama krivičnih djela.

Izvor: Odgovor Slovačke na upitnik ODIHR-a, primljen 6. jula 2018. godine.

Sporazum o priznanju krivice predstavlja dogovor između tužilaštva i optuženog kojim se optuženi izjašnjava krivim za sve ili neke od tačaka optužnice, u zamjenu za manju kaznu. Sud mora odobriti sporazum o priznanju krivice, prema tome, takvi sporazumi ne odnose se direktno na žrtvu.

U slučajevima u kojima postoje dokazi o predrasudi kao motivu, prilikom postizanja sporazuma ne smije se zanemariti postojanje predrasudnog motiva krivičnog djela. Na primjer, Smjernice Kraljevskog tužilaštva Ujedinjenog Kraljevstva o krivičnom gonjenju krivičnih djela iz mržnje, propisuju „da je politika Tužilaštva da ne prihvata sporazume o priznanju krivice za lakše krivično djelo ili lakše okolnosti, ili na isključivanje ili umanjivanje značaja prihvatljivih dokaza koji ukazuju na rasnu ili vjersku predrasudu kao otežavajuću okolnost pri počinjenju krivičnog djela, samo zbog brzine i efikasnosti postupka.“⁸⁶

Pri razmatranju sporazuma ove vrste, tužioci i sud ne smiju zanemariti žrtvu. Tužioci su dužni obaviti konsultacije sa žrtvom, informirati žrtvu o okolnostima i po mogućnosti dobiti saglasnost žrtve. Minimum zahtijeva nalaže da žrtva bude obaviještena, a potrebe žrtve (utvrđene na osnovu procjene individualnih potreba) razmotrene i uvažene. Postignuti sporazum ne bi smio značajno umanjiti naknadu proisteklu iz zahtjeva žrtve (umanjiti iznos koji žrtva može potraživati), niti imati značajne negativne posljedice po postupak isplate naknade (uskratiti žrtvi mogućnost da traži naknadu).

Sporazum o priznanju krivice: informiranje žrtve

U Kanadi, ukoliko dođe do zaključenja sporazuma o priznanju krivice u predmetu krivičnog djela iz mržnje koje je dovelo do ozbiljnih povreda, sud je dužan provjeriti da li su poduzeti razumni koraci u cilju informiranja žrtve o zaključenju sporazuma. U slučajevima kada je počinilac optužen za krivično djelo za koji je propisana maksimalna kazna od pet ili više godina zatvora, sud je dužan provjeriti da li su žrtve počinjenog djela tražile da budu informirane u slučaju postizanja sporazuma o priznanju krivice, te da li su poduzeti razumni koraci u cilju informiranja žrtava o sporazumu. U oba slučaja, tužilac je dužan poduzeti razumne korake kako bi obavijestio žrtvu o sporazumu o priznanju krivice nakon što je taj sporazum prihvaćen na sudu – ukoliko to nije učinjeno ranije.

Izvor: Odgovor Kanade na upitnik ODIHR-a, primljen 5. jula 2018. godine.

⁸⁶ „Smjernice za krivično gonjenje krivičnih djela iz mržnje motiviranih rasizmom i vjerskom netrpeljivošću“, Kraljevsko tužilaštvo Ujedinjenog Kraljevstva, 21. oktobar 2019. godine, poglavlje o prihvatanju sporazuma o priznanju krivice, <<https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/racist-and-religious-hate-crime-prosecution-guidance>>.

Preporuka 41:

Spriječiti da se element predrasude izostavi iz postupka o postizanju sporazuma o priznanju krivice. Osigurati da se element predrasude obuhvati postupkom o postizanju sporazuma o priznanju krivice i razmotri pri izricanju kazne. Tražiti pristanak žrtve ili barem obavijestiti žrtvu o pokretanju postupka za postizanje sporazuma o priznanju krivice.

8.3.2. Mjere restorativne pravde: posredovanje između žrtve i počinioca

U nekim državama članicama OSCE-a postoji mogućnost korištenja mjera restorativne pravde. Restorativna pravda je pristup koji se manje bavi retributivnim aspektima krivičnog pravosuđa (iskazanima kroz kažnjavanje počinioca), a veći naglasak stavlja na potrebu za otklanjanjem štete nastale zbog kriminalnog ponašanja. I zajednice mogu učestvovati u primjeni mjera restorativne pravde.

Na teritoriji država članica OSCE-a, programi restorativne pravde još nisu u širokoj primjeni, ali se radi na njihovom razvoju. S obzirom na interese krivičnog pravosuđa, mjere restorativne pravde ne treba primjenjivati kao zamjenu za redovni postupak u slučajevima veoma teških i naročito nasilnih krivičnih djela. Međutim, postoji prostor za njihovu samostalnu primjenu u manje teškim predmetima, ili njihovu primjenu paralelno sa redovnim postupkom.

Priručnik UNODC-a pod naslovom: *Priručnik o programima restorativne pravde*⁸⁷ iz 2006. godine, i publikacija UN-a pod naslovom: *Osnovni principi za primjenu programa restorativne pravde u krivičnim stvarima*⁸⁸ iz 2002. godine, sadrže međunarodne smjernice o implementaciji programa restorativne pravde u sistemima krivičnog pravosuđa.

---

87 Ured UN-a za droge i kriminal, *Priručnik o programima restorativne pravde*, op. cit., napomena 12.

88 Ured UN-a za droge i kriminal, Rezolucija 2002/12, „Osnovni principi za primjenu programa restorativne pravde u krivičnim stvarima“, 24. juli 2002. godine, <https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Basic_Principles_on_the_use_of_Restorative_Justice_Programs_in_Criminal_Matters.pdf>.

Mogućnost prelaska na restorativni postupak trebala bi postojati u svim fazama krivičnog postupka. Uobičajeno je da restorativni postupak dovede do sporazuma između žrtve i počinioca. Takav sporazum može obuhvatiti restituciju, društveno koristan rad u zajednici, kao i učešće u drugim programima ili odgovorima koji za cilj imaju oporavak žrtve i zajednice i reintegraciju žrtve odnosno počinioca,⁸⁹ uz novčanu naknadu, obuku u cilju sprečavanja recidivizma odnosno izražavanje žaljenja. Kvalifikovan posrednik kojega su imenovala ili odabrale obje strane, može pomoći u postizanju sporazuma.

Restorativni postupak obično se sastoji od niza sastanaka između žrtve i počinioca. Prema tome, slobodan i dobrovoljan pristanak obje strana uz njihovo prethodno detaljno informiranje o postupku je preduslov za pokretanje postupka. Uz to, žrtva treba imati mogućnost da uskrati ili čak opozove svoj inicijalni pristanak u bilo kojoj fazi postupka. I žrtva i počinitelj trebaju uvažiti osnovne činjenice koje se odnose na predmet, što predstavlja osnovu za učešće u postupku. U slučajevima krivičnih djela iz mržnje, takva osnova obuhvata i predrasudu kao motiv koji je doveo do napada. Ukoliko se istovremeno vodi i krivični postupak, učešće u restorativnom procesu ne treba smatrati dokazom ili priznanjem krivice.

Restorativnim procesima žrtva krivičnog djela stavlja se u centar pažnje, što je korisno kako za žrtve krivičnih djela općenito, tako i za žrtve krivičnih djela iz mržnje. Takvim procesima postiže se: (i) osnaživanje žrtve i uvažavanje njenog iskustva, što može biti posebno važno u slučajevima kada se protiv počinioca ne vodi postupak pred sudom (kao što je slučaj sa prekršajima motiviranim predrasudom), (ii) sagledavanje uzroka i pretrpljene patnje, izvan okvira koji bi bili mogući u formalnom krivičnom postupku, i (iii) uključivanje zajednice, te iz toga proisteklo umanjivanje sekundarnih posljedica i sigurnosnih rizika. Istraživanja ukazuju na zaključak da efikasni programi restorativne pravde pozitivno djeluju na emocionalno stanje mnogih žrtava krivičnih djela iz mržnje.⁹⁰

---

89 *Ibid.*, stav 3.

90 Mark Austin Walters, *Hate Crime and Restorative Justice – Exploring Causes, Repairing Harms (Krivična djela iz mržnje i restorativna pravda – Analiza uzroka, popravka štete)* (Oxford: Oxford University Press, 2014.).

Podrška žrtvama krivičnih djela iz mržnje u oblasti restorativne pravde

U periodu od 2012. do 2014. godine, u okviru realizacije projekta Univerziteta Leicester, na osnovu detaljnih ispitivanja žrtava krivičnih djela iz mržnje, uočeno je sljedeće:

„Učesnici su pokazali veoma veliku sklonost primjeni edukativnih intervencija i restorativnih pristupa pravdi, nasuprot dužim kaznama zatvora ili primjeni strožih režima kažnjavanja. Osim toga, takav stav iskazale su žrtve različitih vrsta nasilnih i nenasilnih krivičnih djela iz mržnje, različitog porijekla, dobi i nivoa obrazovanja. Mnogi od učesnika govorili su o želji da počinitelac razumije uticaj njegovog ponašanja na njih, njihove porodice, i u nekim slučajevima, pripadnike šire zajednice, te su izrazili uvjerenje da bi se to moglo postići primjenom medijacije. [...] Ukupno govoreći, učesnici su smatrali da bi primjena pametnijeg načina kažnjavanja, umjesto izricanja strožih kazni, mogla otvoriti put osporavanju predrasuda, te samim tim spriječiti buduće napade.

Izvor: Manifest žrtava, Leicester projekt o krivičnim djelima iz mržnje, Univerzitet Leicester, septembar 2014. godine <<https://le.ac.uk/~media/uol/docs/research-centres/hate-studies/our-reports/victimsmanifesto.pdf?la=en>>.

Kritičari restorativnih rješenja ukazuju na problem neutralnosti u pogledu opšteprihvaćenih vrijednosti i moralnog izjednačavanja strana, što predstavlja suprotnost snažnoj osudi koja je često iskazana u tekstu osuđujuće presude. U ovom Vodiču preporučuje se primjena rješenja restorativne pravde u situacijama kada je predrasuda priznata kao motiv, kada žrtva može biti oštećena i kada sastancima prisustvuje svojevrijedno.

Posredovanje između žrtve i počinioca jedan je od oblika restorativne pravde koji se češće koristi u praksi. Posredovanje je zasnovano na svim gore navedenim principima, a njegova realizacija zahtijeva spremnost počinioca da prihvati odgovornost za počinjeno djelo. Posredovanje se može provoditi kao zamjena ili kao dodatak redovnom postupku. Često se dešava da tužilaštva obustavljaju daljnji rad na predmetu u slučaju uspješnog posredovanja. U slučajevima kada je uspješno posredovanje između počinioca i žrtve prijavljeno nadležnim organima, sud može umanjiti kaznu koja će biti izrečena počiniocu, ili u slučaju krivičnih djela manje težine, u potpunosti odustati od kažnjavanja počinioca.

Posredovanje na relaciji žrtva-počinilac (ili transformativno posredovanje) zahtijeva pomoć stručno osposobljenog lica. Službenici koji se bave realizacijom modela restorativne pravde trebali bi biti osposobljeni za to i razumjeti viktimizaciju do koje dovode krivična djela iz mržnje.

Posredovanje između žrtve i počinioca

U Danskoj se posredovanje na relaciji između žrtve i počinioca odnosi na sastanak žrtve i njenog napadača. Prisustvo sastanku dobrovoljno je za obje strane, a sastanak vodi nepristrasna treća osoba (posrednik – medijator), koja preuzima ulogu moderatora sastanka. Posredovanje između žrtve i počinioca nije zamjena za kaznu, već dodatak kazni. Policija Danske je centralni nadležni organ zadužen za realizaciju Programa posredovanja između žrtava i počinitelja i odgovorna je za ukupnu koordinaciju, daljnji razvoj i evaluaciju programa. Osim toga, Policija Danske odgovorna je za obuku medijatora raspoređenih u konkretna područja nadležnosti.

Izvor: Odgovor Danske na upitnik ODIHR-a, primljen 4. jula 2018. godine

Preporuka 42:

Upoznati žrtvu i potom zatražiti njenu saglasnost sa primjenom mjera restorativne pravde (uključujući medijaciju) i osigurati da se i u postupku i u sporazumu prihvati predrasuda kao motiv. Službenike zadužene za primjenu mjera restorativne pravde putem obuke upoznati sa krivičnim djelima iz mržnje i potrebama žrtava tih djela. U proces razvoja programa restorativne pravde uključiti zajednice i grupe civilnog društva.

Aneksi

Aneks I: Obaveze prema OSCE-u u oblasti krivičnih djela iz mržnje i podrške žrtvama tih djela

Najvažnije obaveze država članica u pogledu podrške žrtvama krivičnih djela iz mržnje su:

- „da poduzmu odgovarajuće mjere kako bi podstakle žrtve na prijavljivanje krivičnih djela iz mržnje, zbog činjenice da nedovoljno prijavljivanje ovih djela onemogućava države da izrade efikasne politike rada. U pogledu dopunskih mjera, važno je razmotriti i načine za ostvarenje učešća civilnog društva u borbi protiv krivičnih djela iz mržnje.“ (MC.DEC/9/09);
- „da u saradnji sa relevantnim akterima razmotre načine na koje bi žrtvama krivičnih djela iz mržnje mogle pružiti pristup savjetovanju, pravnoj i konzularnoj pomoći kao i efikasan pristup pravdi.“ (MC.DEC/9/09);
- „da promoviraju aktivnosti jačanja kapaciteta policijskih organa kroz obuku i izradu smjernica o najefikasnijim i najpodesnijim odgovorima na krivična djela motivirana predrasudama, u cilju jačanja pozitivne interakcije između policije i žrtava i podsticanja žrtava na prijavljivanje krivičnih djela iz mržnje, kroz npr. obuku službenika koji prvi dolaze u kontakt s žrtvom, provedbu programa kontakta sa zajednicom i poboljšanje odnosa između policije i građana, te provedbu obuke na temu upućivanja žrtava službama za pomoć i zaštitu.“ (MC.DEC/13/06);
- „da omoguće razvoj kapaciteta civilnog društva, u cilju davanja doprinosa praćenju i prijavljivanju incidenata motiviranih predrasudama i pružanja pomoći žrtvama krivičnih djela iz mržnje.“ (MC.DEC/13/06).

Najvažnije obaveze država članica u oblasti krivičnih djela iz mržnje su:

- „da prikupljaju, ažuriraju i objavljuju pouzdane i detaljne podatke i statističke pokazatelje o krivičnim djelima iz mržnje i nasilnim pojavnim oblicima netrpeljivosti, uključujući tu i broj slučajeva prijavljenih policiji, broj pokrenutih krivičnih postupaka u tim slučajevima i broj izrečenih presuda. U situacijama u kojima propisi o zaštiti podataka ograničavaju prikupljanje podataka o žrtvama, države bi trebale razmotriti načine za prikupljanje podataka u skladu sa tim propisima.“ (MC.DEC/9/09);
- „da usvoje, ukoliko je to moguće, specifične propise o borbi protiv krivičnih djela iz mržnje, kojima bi bile propisane djelotvorne kazne kojima se uzima u obzir težina počinjenih krivičnih djela.“ (MC.DEC/9/09);
- „da uvedu u primjenu i trajno razvijaju programe stručnog osposobljavanja i aktivnosti jačanja kapaciteta za agencije za provedbu zakona, tužilaštva i nosioce pravosudnih funkcija koji se bave krivičnim djelima iz mržnje.“ (MC.DEC/9/09);

- „da bez odlaganja pokrenu istražni postupak u predmetima krivičnih djela iz mržnje i osiguraju da nadležni organi i političko rukovodstvo prepoznaju i javno osude motive osoba osuđenih za krivična djela iz mržnje.“ (MC.DEC/9/09);
- „da osiguraju, ukoliko je to moguće, saradnju na nacionalnom i međunarodnom planu, uključujući saradnju sa nadležnim međunarodnim tijelima, kao i saradnju između policijskih agencija različitih država, u cilju borbe protiv nasilnih organiziranih krivičnih djela iz mržnje.“ (MC.DEC/9/09);
- „da provode aktivnosti podizanja svijesti, obrazovanja i osposobljavanja, namijenjene agencijama za provedbu zakona, kao i zajednicama i grupama civilnog društva koje pružaju pomoć žrtvama krivičnih djela iz mržnje.“ (MC.DEC/9/09);
- „da imenuju, ukoliko to već nisu učinile, nacionalnu kontakt osobu za krivična djela iz mržnje koja će periodično dostavljati ODIHR-u pouzdane informacije i statističke pokazatelje o krivičnim djelima iz mržnje.“ (MC.DEC/9/09);
- „da razmotre korištenje materijala ODIHR-a u oblasti obrazovanja, obuke i podizanja svijesti, u cilju primjene sveobuhvatnog pristupa rješavanju problema krivičnih djela iz mržnje.“ (MC.DEC/9/09);
- „da se snažnije angažuju u saradnji sa građanskim društvom u cilju suzbijanja poticanja na nasilje i krivična djela iz mržnje, uključujući tu i putem interneta, da djeluju u okvirima važećih nacionalnih zakona, uz istovremeno poštovanje slobode izražavanja, te da u potpunosti iskoriste mogućnosti koje pruža internet za promoviranje demokratije, ljudskih prava i obrazovanja o toleranciji.“ (MC.DEC/10/07);
- „da prikupljaju i ažuriraju pouzdane podatke i statističke pokazatelje o krivičnim djelima i incidentima počinjenim iz mržnje, da sa tim upoznaju nadležne policijske službenike putem aktivnosti obrazovanja i stručnog osposobljavanja, kao i da jačaju saradnju sa građanskim društvom.“ (MC.DEC/10/07);
- „da prikupljaju i ažuriraju pouzdane podatke i statističke pokazatelje o krivičnim djelima iz mržnje koji imaju ogroman značaj za efikasnu izradu politika i adekvatnu raspodjelu raspoloživih resursa u cilju suzbijanja incidenata motiviranih mržnjom.“ (MC.DEC/13/06);
- „da se snažnije angažuju na prikupljanju i ažuriranju pouzdanih informacija i statističkih pokazatelja o krivičnim djelima iz mržnje i propisima u toj oblasti, da takve informacije dostavljaju ODIHR-u u redovnim periodičnim intervalima, da navedene informacije ustupe javnosti, da razmotre korištenje pomoći ODIHR-a u ovoj oblasti, kao i da razmotre imenovanje nacionalnih kontakt osoba za saradnju sa ODIHR-om u oblasti krivičnih djela iz mržnje.“ (MC.DEC/10/05);

- „da se snažnije angažuju u pogledu pružanja odgovarajuće obuke za nadležne službenike, naročito policijske službenike, u cilju njihovog osposobljavanja da odgovore i spriječe krivična djela iz mržnje, te da u tom smislu razmotre pokretanje programa u okviru kojih bi bile izvođene te aktivnosti obuke, kao i da razmotre korištenje ekspertize ODIHR-a u ovoj oblasti i sa drugima razmjenjuju najbolje primjere iz prakse.“ (MC.DEC/10/05);
- „da jasno i nedvosmisleno izražavaju protivljenje djelima i pojavnim oblicima mržnje, posebno u političkom diskursu.“ (MC.DEC/10/05);
- „da se bore protiv krivičnih djela iz mržnje koja mogu biti motivirana rasističkom, ksenofobnom i antisemitskom propagandom u medijima i na internetu, te da na odgovarajući način javno izraze osudu takvih djela, kada do njih dođe.“ (MC.DEC/12/04);
- „da javno osude, sa odgovarajućeg nivoa i na odgovarajući način, nasilna djela motivirana diskriminacijom i netrpeljivošću.“ (MC.DEC/4/03).

Odlukama Ministarskog vijeća, ODIHR-u su povjerene sljedeće dužnosti:

- „da u okviru postojećih resursa jača svoju funkciju ranog upozoravanja u cilju identifikovanja i prijavljivanja incidenata motiviranih mržnjom i predrasudama, razvijanja svijesti građana o tim incidentima i utvrđivanja trendova u toj oblasti, te da daje preporuke i pruža pomoć državama članicama, na njihov zahtjev, u područjima u kojima je potrebno poboljšati odgovore na ove pojave.“ (MC.DEC/13/06);
- „da nastavi svoju tijesnu saradnju sa ostalim relevantnim međunarodnim agencijama i organizacijama civilnog društva koje rade na promoviranju uzajamnog poštovanja i razumijevanja i borbi protiv netrpeljivosti i diskriminacije, uključujući tu i aktivnosti prikupljanja podataka o krivičnim djelima iz mržnje.“ (MC.DEC/13/06);
- „da nastavi djelovati kao centralna tačka za prikupljanje informacija i statističkih pokazatelja o krivičnim djelima iz mržnje kao i informacija o relevantnim propisima koje dostavljaju države članice, te da te informacije stavi na uvid javnosti.“ (MC.DEC/13/06).

Aneks II: Smjernice o saslušanju žrtava krivičnih djela iz mržnje

Djelujte brzo

Veoma je važno sa žrtvom se sastati neposredno nakon što je došlo do krivičnog djela iz mržnje:

- Žrtvama može biti potrebna neposredna pomoć, uključujući tu zdravstvenu pomoć, popravak oštećenog stambenog prostora i novi smještaj;
- Što prije bude obavljen razgovor sa žrtvom, to će i sjećanje žrtve u pogledu pojedinosti vezanih za krivično djelo iz mržnje biti jasnije; i
- Neki počinioци krivičnih djela iz mržnje nastavljaju činiti ista krivična djela uz sve snažnije izraženo nasilje ukoliko ne dođe do njihove identifikacije i hapšenja. Otvaranje istrage neposredno nakon što je došlo do počinjenja krivičnog djela iz mržnje povećava šanse da će počinilac (ili počinioци) biti zaustavljen(i) prije nego što dođe do novog napada.

Objasnite i uputite žrtvu

Službenik koji obavlja istragu trebao bi se na samom početku predstaviti, objasniti šta može učiniti, a šta ne, te objasniti šta mogu uraditi ostali. Jasno obrazloženje ograničenja u pogledu onoga što se može uraditi i izbjegavanje davanja razloga za pogrešna očekivanja, veoma je važna pretpostavka za izgradnju povjerenja. Zbog toga je važno:

- Objasniti svrhu saslušanja i način na koji će informacije proistekle iz saslušanja biti iskorištene u korist žrtve;
- Objasniti da će ime žrtve i ostali podaci o identitetu žrtve biti povjerljivi, osim ukoliko se žrtva ne izjasni drugačije, tj. da saglasnost da se podaci o identitetu upotrijebe npr. za potrebe ulaganja službene prijave;
- Objasniti različite oblike podrške koji su na raspolaganju žrtvi;
- Uputiti žrtvu krivičnog djela iz mržnje različitim službama, što može obuhvatiti podršku organizacija civilnog društva, psihološko savjetovanje i medicinsku njegu;
- Ukoliko će podaci proistekli iz saslušanja biti iskorišteni za potrebe šire borbe protiv krivičnih djela iz mržnje, objasniti na koji će način to biti urađeno; i
- Reći žrtvi da će biti redovno obavještavana o toku istrage. Međutim, ukoliko smatrate da nećete biti u mogućnosti redovno obavještavati žrtvu jer smatrate da nećete nastaviti raditi na tom slučaju, žrtvi ne treba govoriti da će biti redovno obavještavana. Zabrinutost žrtve raste, a reputacija policije slabi kada se desi da žrtva čeka sedmicama ili čak mjesecima da primi informacije o toku istrage od policije.

Slušajte

Prilikom susreta sa žrtvom, važno je stvoriti sigurno okruženje, dovesti stručno osposobljenu osobu koja će obaviti razgovor i iznad svega, slušati žrtvu. Opisivanje pretrpljenog krivičnog djela iz mržnje često je teško i uznemirujuće za žrtvu, pa je stoga važno da stručno osposobljeno lice obavi razgovor u prostoru u kojem se žrtva osjeća sigurno i vjeruje da niko drugi neće čuti razgovor. Ukoliko osoba sa kojom žrtva prvo stupi u kontakt nije u mogućnosti obaviti razgovor (ili ukoliko žrtva ne želi da obavi razgovor sa tom osobom), ta osoba može predložiti nekog drugog, i ukoliko je to moguće, pomoći žrtvi prilikom stupanja u kontakt sa odgovarajućom osobom.

Najefikasniji način da obavite razgovor sa žrtvom je da slušate iskaz žrtve bez davanja sugestija ili uvjeravanja žrtve da znate kako se osjeća. Međutim, sasvim je uredu ponuditi podršku i reći, npr.: „Žao mi je što Vam se to desilo“, ili „Niko se ne bi trebao osjećati tako“. Detalje o incidentu zabilježite na način na koji ih je žrtva opisala (pogledati dio pod naslovom: Vodite zapisnik).

Potvrdite

Osobe koje se bave saslušanjem žrtava trebaju imati na umu da je jedan od najvećih strahova žrtve da joj niko neće vjerovati. Odgovor prve osobe sa kojom žrtva razgovara može imati veliki uticaj na spremnost žrtve da nastavi tražiti pomoć koja joj je potrebna. Policijski službenici, ali i predstavnici organizacija civilnog društva i ostali, mogu odgovoriti na iskaz žrtve i izraziti žaljenje zbog patnje koju je žrtva podnijela. Na taj način, dat će potvrdu osjećanjima žrtve bez prejudiciranja rezultata ili nastavka istrage, i uvjeriti žrtvu da je cijenjena kao osoba.

Vodite zapisnik

Evidencija o razgovoru važan je preduslov za poduzimanje narednih koraka. Imajući u vidu činjenicu da standardni obrazac za obavljanje saslušanja daje mogućnost za vođenje zapisnika ali i osigurava uzimanje u obzir svih važnih informacija, važno je rukom voditi zapisnik o razgovoru sa žrtvom krivičnog djela iz mržnje ili incidenta motiviranog mržnjom. Veoma je teško pomoći žrtvi ako ne postoji jasan pisani trag o onome što se desilo. Iako korištenje opreme za snimanje audio ili video zapisa može biti praktično, a u nekim slučajevima i obavezno rješenje, primjena takvih rješenja može izgledati nametljivo i negativno se odraziti na osjećaj ugode i otvorenost žrtve. U situacijama u kojima je upotreba opreme za snimanje audio/video zapisa obavezna, žrtvu je potrebno obavijestiti o tome. Ukoliko je upotreba takve opreme samo jedna od mogućnosti, treba tražiti saglasnost žrtve za njenu primjenu.

Službenici koji obavljaju saslušanje žrtve moraju imati na umu da je ponekad važno zabilježiti tačan navod, tj. citirati šta je žrtva rekla. To se može odnositi na deskriptivna sredstva koja je koristila žrtva da bi opisala napad ili svoje osjećaje tokom napada. Slično se odnosi i na sjećanje žrtve o tačnim riječima koje je napadač koristio prije, za vrijeme ili nakon napada, što je važno zabilježiti u formi tačnog citata, bez sažimanja ili parafraziranja. Takvi citati mogu ukazati na tačne indicije o tome da li je žrtva bila meta krivičnog djela iz mržnje. Osim toga, ukoliko saslušana osoba odluči da uloži žalbu na rad policije ili drugog javnog organa, ili odluči da postoje elementi predmeta koji mogu biti iskorišteni u svrhu vođenja medijske ili druge kampanje, važno je da u evidenciji postoje zabilješke o tačnim izjavama datim tokom saslušanja.

Nakon saslušanja žrtve, važno je pripremiti sažetak saslušanja u formi mašinski ispisanog dokumenta. Time se izbjegavaju teškoće prilikom čitanja rukom pisanih zabilješki.

Pojedinosti koje je važno zabilježiti

Osobe koje obavljaju saslušanja žrtava krivičnih djela iz mržnje moraju dobiti detaljne informacije o incidentu. Osnovni podaci o tome ko je učinio šta i kome, kada, gdje i zašto, važni su elementi iskaza žrtve. Evidencija o saslušanju mora biti čuvana na sigurnom mjestu. Osnovni podaci koje treba zabilježiti tokom saslušanja su:

- Ime i prezime žrtve i način stupanja u kontakt sa žrtvom (to može obuhvatiti adresu i broj telefona, ili naziv institucije ili ime osobe u lokalnoj zajednici koja može stupiti u kontakt sa žrtvom);
- Datum, vrijeme i mjesto incidenta;
- Jasan opis događaja i navod o onome šta je tom prilikom rečeno. Naročito je važno navesti, prema sjećanju žrtve, tačne riječi koje je počinilac izgovorio, uključujući tu i omalovažavajuće ili ponižavajuće izraze ili uvrede. U službenom izvještaju potrebno je tačno navesti izraze koje je koristio počinilac. Tačan način izražavanja počinioaca, koji je žrtva čula, može biti najpouzdaniji dokaz predrasude kao motiva krivičnog djela;
- Uticaj počinjenog djela na žrtvu, uključujući tu fizičke ozljede, gubitak ili uništenje imovine i emocionalnu patnju;
- Imena, adrese i brojeve telefona, kao i opise osoba koje su bile svjedoci incidenta;
- Pojedinosti o prethodnim kontaktima sa lokalnim vlastima (ili drugim službenim tijelima) u cilju prijavljivanja incidenta ili traženja medicinske ili druge pomoći, kao i odgovor tih tijela.

Prevladajte jezičke barijere

Obavljanje saslušanja sa žrtvom ili svjedocima koji ne govore isti jezik koji govori osoba koja obavlja saslušanje, predstavlja poseban izazov. Važno je na raspolaganju imati stručne prevodioce, upoznate sa osjetljivom prirodom procesa saslušanja, kojima se može vjerovati da će tačno prevesti riječi saslušane osobe. Prevodioci bi trebali uživati povjerenje osobe koja je došla na saslušanje. U evidenciji treba čuvati kontakt informacije prevodilaca, u slučaju da u budućnosti dođe do sudskog postupka.

U slučaju angažmana dvojezičnih pripadnika zajednice, koji nisu stručno osposobljeni za poslove prevođenja, osoba koja obavlja saslušanje dužna je upoznati takve osobe sa svim aspektima procesa i objasniti im da trebaju vjerno prevesti sve što kaže osoba na saslušanju (bez objašnjavanja ili prekidanja). U nekim slučajevima, članovi porodice žrtve žele prevoditi izjave žrtve. U takvim okolnostima, osoba koja obavlja saslušanje mora pojasniti da je uloga prevodioca da pažljivo i tačno prevede riječi žrtve bez prekidanja, te da ukoliko nešto žele dodati, to učine u odvojenom razgovoru.

Ukoliko je to moguće, treba izbjegavati da djeca prevode izjave članova svoje porodice. Djeca, koja i sama mogu biti traumatizirana zbog incidenta, mogu doživjeti novu traumu prilikom prevođenja izjava članova porodice o zlostavljanju ili prevođenja pitanja koja postavlja ispitivač. Osim toga, djeca mogu napraviti ozbiljne i krupne pogreške prilikom prevođenja, poput izostavljanja sramotnih ili neugodnih pojedinosti.

Vodite računa o kulturološkim i rodnim različitostima

Policijski službenici, predstavnici organizacija civilnog društva i ostali koji rade sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje, moraju imati sposobnost da se primjereno ponašaju i efikasno rade u kulturološki raznolikim zajednicama, te da u obzir uzmu pitanja roda, kao i rodnu dinamiku i odnose moći u tim zajednicama. Sposobnost uvažavanja kulturoloških razlika (koja se ponekad naziva i kulturološkom kompetencijom), ima poseban značaj u radu na krivičnim djelima motiviranim mržnjom.

Osobe koje rade sa žrtvama krivičnih djela iz mržnje trebale bi dobro razumjeti rodne uloge i kulturološke razlike koje imaju uticaja na način na koji žrtva prijavljuje krivično djelo iz mržnje, te određuju da li će žrtva zatražiti pristup uslugama podrške ili ne. Prilikom rada na predmetima krivičnih djela iz mržnje, službenici policije i ostali zaposleni u sistemu krivičnog pravosuđa trebali bi uvažavati kulturološke i rodne razlike kao i dinamiku koja vlada unutar grupa koje se suočavaju sa diskriminacijom.

Aneks III: Procjena individualnih potreba – obrazac upitnika

Ovaj obrazac upitnika, izrađen u okviru projekta evaluacije žrtava (EVI - Evaluation of Victims) i integriran u ovaj tekst, treba čitati i koristiti u kontekstu pratećeg izvještaja i smjernica.⁹¹

Evidencijski broj:

Priroda krivičnog djela:

Datum krivičnog djela / zadnjeg krivičnog djela:

Datum procjene:

UPITNIK

(POPUNJEN UPITNIK JE POVJERLJIV DOKUMENT)

PROCJENA ŽRTVE U KONTEKSTU PODUZIMANJA SPECIJALNIH MJERA

Inicijalni upitnik za žrtvu

Napomena: Pitanja sadržana u ovoj procjeni potreba služe isključivo za usmjeravanje i ne treba ih čitati žrtvi u formi upitnika. cilj ovog upitnika je da ukaže na moguće rizike sekundarne i reviktimizacije, zastrašivanja i odmazde, kao i da ukaže na potrebe žrtve u pogledu podrške i komunikacije. Dio sa preporukama, na kraju ovog dokumenta, treba popuniti u svim slučajevima.

Žrtva je saglasna sa evaluacijom: Da Ne

Lične karakteristike žrtve

Opšte informacije

Prezime:

Ime:

Spol:

Datum rođenja / iskazana dob:

Kontakt informacije:

- Adresa:
- E-mail adresa:
- Broj telefona:
- Advokat/kontakt osoba:

⁹¹ „Evaluacija žrtava“ (Evaluation of Victims), *op. cit.*, napomena 20.

Društveni i profesionalni status (moguće je dati više od jednog odgovora):

Zaposlen/a

Nezaposlen/a

U penziji

Student/ica

Posebna zapažanja (pojasniti, ukoliko je to potrebno):

Nacionalnost:

Lična ugroženost

- Dijete
- Trudnica:
- Invaliditet (navesti):

- Psihički

- Fizički

Da li je ispitanik bio žrtva krivičnog djela u proteklih 12 mjeseci?

- Da (navesti pojedinosti i procijeniti da li žrtva i dalje ima probleme nastale kao posljedica te viktimizacije)
-

- Ne

Maternji jezik:

Govorne teškoće:

- Da (navesti, ukoliko je to potrebno)
-

- Ne

Teškoće sa čitanjem:

- Da (navesti, ukoliko je to potrebno)
-

- Ne

Ostale teškoće u komunikaciji (navesti):

Ostale teškoće u komunikaciji (navesti):

- Da (broj: ... dob: .....)
- Ne

Da li Vi (ili Vaša djeca) primete podršku od centra za socijalni rad ili druge agencije?

Da

Ne

Ukoliko ste odgovorili sa 'Da', molimo da navedete pojedinosti.

Ostali izvori ugroženosti (molimo da pojasnite, npr. zdravstveni problemi, zloupotreba alkohola ili droge, ovisnost o drogama, ...)

Rizici i strahovi

**Vrsta ili priroda krivičnog djela
(moguće je odabrati više od jednog odgovora)**

- Trgovina ljudima
- Nasilje od bliskog srodnika/partnera
- Krivično djelo iz mržnje
- Organizirani kriminal
- Rodno zasnovano nasilje
- Seksualno nasilje
- Zlostavljanje ili iskorištavanje djece
- Terorizam

Okolnosti pod kojima je izvršeno krivično djelo

Da li je žrtva u ličnoj vezi sa osumnjičenim? Da Ne

Da li se žrtva boji novih napada osumnjičenog? Da Ne

Da li je osumnjičeni i ranije napadao žrtvu? Da Ne

Ovim potvrđujem da su informacije sadržane u gornjem tekstu tačne.

Datum:

Potpis žrtve:

Identitet vršioca procjene:

Utvrđene potrebe (ovaj dio popuniti ukoliko neko drugi popunjava ostatak dokumenta):

Evidencijski broj:

Priroda krivičnog djela:

Datum krivičnog djela / zadnjeg krivičnog djela:

Datum procjene:

PROCJENA ŽRTVE U KONTEKSTU PODUZIMANJA SPECIJALNIH MJERA

Detaljna procjena

Molimo da popunite ovaj dio ukoliko:

- je krivično djelo jedno od opisanih krivičnih djela u gornjem tekstu; ili
- ste potvrdno odgovorili na bilo koje od pitanja o okolnostima pod kojima je došlo do izvršenja krivičnog djela; ili
- smatrate da je to potrebno, imajući u vidu utvrđene izvore ugroženosti.

Napomena:

Pitanja sadržana u ovoj procjeni potreba služe samo za orijentaciju i ne treba ih čitati u prisustvu žrtve u formi upitnika.

Žrtva je saglasna sa vršenjem detaljne procjene: Da Ne

Trenutna situacija	Da	Ne
1. Da li je aktuelni incident uzrokovao povrede? Ukoliko jeste, molimo da pojasnite.		
2. Da li je žrtva prestrašena?		
3. Da li žrtva ima na raspolaganju srodnike/prijatelje/osobe ili organizacije unutar zajednice (kulturalne, vjerske ili druge zajednice) koji bi joj mogli pomoći?		
4. Da li se žrtva osjeća izoliranom?		
5. Da li je žrtva depresivna i razmišlja li o samoubistvu?		
6. Da li je žrtva u kontaktu sa osumnjičenim? Ukoliko jeste, molimo da pojasnite.		
7. Da li je osumnjičeni pokušao zastrašiti žrtvu?		
8. Da li žrtva živi sa osumnjičenim?		
9. Postoji li sukob zbog finansijskih problema? (odgovoriti ako je primjenjivo na situaciju)		
10. Postoji li sukob zbog djece? (odgovoriti ako je primjenjivo na situaciju)		

11. Da li je osumnjičeni ikada ranije počinio nasilje nad drugim osobama u porodici (djeca, ostali srodnici, itd.) ili nad kućnim ljubimcima?		
12. Da li žrtva ima mogućnost da pristupi svojim ličnim dokumentima/novcu?		
13. Da li žrtva uživa slobodu kretanja odnosno da li može napustiti kuću u kojoj živi?		
Pozadina krivičnog djela	Da	Ne
14. Da li je osumnjičeni ikada prijetio ili počinio nasilje nad žrtvom? Ukoliko jeste, molimo da pojasnite.		
15. Da li je osumnjičeni ikada koristio oružje pri napadu na žrtvu? Ukoliko jeste, molimo da pojasnite.		
16. Da li je žrtva ikada prijavila osumnjičenog?		
17. Da li je napadu prethodio niz incidenata koji su vremenom eskalirali?		
18. Da li su druge osobe izložene riziku? Ukoliko jesu, molimo da pojasnite.		
19. Da li je žrtvi prijetila neka druga osoba? Ukoliko jeste, molimo da pojasnite.		
Osumnjičeni	Da	Ne
20. Da li je osumnjičenog moguće identifikovati?		
21. Da li je osumnjičeni maloljetna osoba (osoba mlađa od 18 godina)?		
22. Da li osumnjičeni ima pristup oružju? Ukoliko ima, molimo da pojasnite.		
23. Da li je osumnjičeni ikada ranije bio osuđivan za izvršenje krivičnog djela nad žrtvom? Ukoliko jeste, molimo da pojasnite.		
24. Postoje li protiv osumnjičenog naredbe suda koje nisu izvršene? Ukoliko postoje, molimo da pojasnite.		
25. Da li je osumnjičeni ikada ranije osuđivan za teško krivično djelo? Ukoliko jeste, molimo da pojasnite.		
26. Da li osumnjičeni ima i da li je u prošlosti imao probleme sa drogom odnosno alkoholom? Ukoliko jeste, molimo da pojasnite.		
27. Da li osumnjičeni ima i da li je u prošlosti imao probleme sa mentalnim zdravljem? Ukoliko jeste, molimo da pojasnite.		
28. Da li je osumnjičeni ikada prijetio samoubistvom ili pokušao samoubistvo?		

Dodatne informacije u vezi sa žrtvom / osumnjičenim:

.....

.....

.....

Mišljenje žrtve o podršci koja joj je potrebna tokom krivičnog postupka:

.....

.....

.....

Ovim potvrđujem da su informacije sadržane u gornjem tekstu tačne.

Datum:

Potpis žrtve:

PREPORUKE EVALUATORA U VEZI SA PROCJENOM POTREBA ŽRTVE

(POPUNITI U SVIM SLUČAJEVIMA)

- a) Potrebe žrtve u pogledu zaštite (potrebe u vezi sa zaštitom žrtve odnsono u vezi sa poboljšanjem kvaliteta dokaza):

.....

.....

.....

- b) Potrebe za upućivanjem službi za podršku (usluge pravnog savjetovanja, usluge podrške žrtvama, usluge na nivou zajednice...):

.....

.....

.....

Identitet evaluatora:

Datum:

